

TURINYS

<i>LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS</i>	2
<i>ĮVADAS</i>	3
<i>1. TEORINIAI GLOBALIZACIJOS ASPEKTAI</i>	5
<i>1.1. Globalizacijos samprata</i>	5
<i>1.2. Globalizacijos parametrai</i>	9
<i>1.3. Globalizacijos plėtros veiksniai</i>	12
<i>1.4. Globalizacijos įtaka prekybai valstybėje</i>	15
<i>1.5. Globalizacijos įtaka valstybės finansams</i>	18
<i>1.6. Globalizacijos vertinimo metodologija</i>	19
<i>2. GLOBALIZACIJOS ĮTAKOS VALSTYBIŲ EKONOMIKOMS ANALIZĖ IR VERTINIMAS</i>	26
<i>2.1. Globalizacijos raida istorinėje perspektyvoje (1870-2000 m.)</i>	26
<i>2.1.1. Globalizacijos vystymasis 1870-1914 metais</i>	27
<i>2.1.2. Globalizacijos vystymasis 1920-1940 metais</i>	30
<i>2.1.3. Globalizacijos vystymasis 1945-2000 metais</i>	33
<i>2.2. Globalizacijos įvertinimas atskirose valstybėse (2001-2005 m.)</i>	36
<i>2.3. Globalizacijos poveikio valstybių ekonomikoms analizė</i>	40
<i>2.4. Lietuvos ekonomika globalizacijos kontekste</i>	43
<i>2.4.1. Lietuvos ekonomikos raidos analizė globalizacijos aspektu</i>	43
<i>2.4.2. Lietuvos ekonomikos konkurencingumo įvertinimas</i>	47
<i>3. GLOBALIZACIJOS POVEIKIO VALSTYBIŲ EKONOMIKOMS PERSPEKTYVOS</i>	54
<i>3.1. Globalios ekonomikos augimo perspektyvos</i>	54
<i>3.2. Globalios finansų sistemos perspektyvos</i>	55
<i>3.3. Globalizacijos sąlygota rizika ir netikrumas ateityje</i>	56
<i>3.4. Globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos ekonomikai</i>	58
<i>3.5. Globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos finansų sistemai</i>	63
<i>3.6. Lietuvos konkurencingumo augimo perspektyvos</i>	64
<i>3.7. Globalizacijos veiksnių įtaka Lietuvos įmonių veiklai</i>	67
<i>IŠVADOS IR PASIŪLYMAI</i>	71
<i>SUMMARY</i>	74
<i>MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS</i>	75
<i>INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS</i>	77
<i>1 PRIEDAS</i>	78
<i>2 PRIEDAS</i>	79
<i>3 PRIEDAS</i>	79

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Lentelių sąrašas

<i>Globalizacijos samprata: trys tendencijos</i>	7
<i>A.T. Kearney globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai</i>	22
<i>A. Dreher globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai</i>	23
<i>Pasaulinės prekybos kryptys 1876-1928 m., proc.</i>	28
<i>Industrializacijos lygis 1860-1913 m.</i>	28
<i>Užsienio investicijų struktūra pagal kapitalo kilmės šalį 1825-1938 m.</i>	29
<i>Grynieji užsienio investicijų srautai 1870-1920 m.</i>	29
<i>Atskirų šalių muitų tarifai 1820-1931 m., proc.</i>	31
<i>BVP, tenkantis vienam gyventojui atskiruose regionuose</i>	33
<i>Žmonių, kurių pajamos mažesnės nei 1 JAV dol. per dieną skaičius, mln.</i>	41
<i>Dalis žmonių, kurių pajamos mažesnės nei 1 JAV dol. per dieną, proc.</i>	42
<i>Konkurencingumo augimo indekso dinamika</i>	48
<i>ES šalių ekonomikos konkurencingumo indeksų indikatoriai</i>	49
<i>Valstybių verslo konkurencingumo indekso kitimo tendencijos 2004-2005 m.</i>	50
<i>2 mln. barelių per dieną neigiamo pasiūlos šoko pasekmės</i>	57

Paveikslų sąrašas

<i>1 pav. Ekonomikos globalizacijos veiksnių modelis</i>	14
<i>2 pav. Globalizacijos bangos 1870-2000 m.</i>	27
<i>3 pav. Procentinė prekybos dalis BVP atskirose šalyse 1870-1939 m.</i>	32
<i>4 pav. Pasaulinis eksportas kaip pasaulio BVP procentinė dalis 1956-1994 m.</i>	35
<i>5 pav. Labiausiai globalizuotos pasaulio šalys 2005 m.</i>	38
<i>6 pav. Pajamų nelygybės kaita 1950-1998 metų laikotarpyje</i>	42
<i>7 pav. BVP pokyčiai Lietuvoje 1989-2005 metais, proc.</i>	44
<i>8 pav. Vidutiniai metiniai infliacijos tempai Lietuvoje 1991-2005 metais, proc.</i>	45
<i>9 pav. BVP augimo tempų prognozė, proc.</i>	55

IVADAS

Lietuvos Respublika yra nepriklausoma valstybė, tačiau jos nacionalinio ūkio raidos sparta bei bendras ekonomikos lygis priklauso ne tik nuo vidaus, bet ir nuo išorės veiksnių. Šiuos veiksnius apibūdina politinių, ekonominių, socialinių veiksnių integrinė priklausomybė, kurią apibrėžia globalizacijos procesų sąlygos ir jų veiksniai pasaulyje bei Europoje.

Nėra didelių nesutarimų, kad globalizacija yra fundamentalus procesas, keičiantis pasaulio politikos, ekonomikos ir visuomenių struktūrą. Pradėtas vartoti penktojo dešimtmečio viduryje, žodis „globalizacija“ naudojamas apibrėžti informacijos, ekonomikos ir kitus procesus, turint galvoje didėjančių ūkių ir visuomenių integraciją bei intensyvėjančius savitarpio ryšius.

Šiandien politikos strategijų kūrėjai diskutuoja, kaip globalizacija paveiks atskiras valstybes ir kaip suformuoti tokią valstybės politiką, kad būtų pasinaudota globalizacijos teikiama nauda kontroliuojant globalizacijos neigiamą poveikį. Tokios diskusijos yra būtinos, kadangi globalizacija nėra išlyginantis procesas – ji nesulygina ekonominių rinkų tarp atskirų valstybių – tačiau ji nelemia rinkoje atsirasti laimėtojams ir pralaimėtojams. Politikų tikslas yra sukurti tokias ekonomines sąlygas, kada valstybėje būtų pasiektas maksimaliai geriausias rezultatas.

Magistro diplominiame darbe sprendžiama **problema** – globalizacijos plėtojimo prielaidos ir perspektyvų modeliavimas Lietuvos ekonomikai. Pasaulinėje ir lietuviškoje mokslinėje literatūroje problemos ištyrimo laipsnis yra vidutinis. Publikacijos dažniausiai yra apie konkrečias ekonomikos problemas ir tendencijas, analitikai retai išskiria globalizacijos poveikį verslui iš bendro ekonomikos, politikos ir socialinės padėties konteksto. Dėl spartaus globalizacijos vystymosi ir didelės kaitos nėra tikslaus globalizacijos apibrėžimo. Globalizacija – sudėtingas, nevienareikšmis procesas, kaskart apimantis vis daugiau žmonijos gyvenimo sričių. Nors globalizacijos reiškiniai ir nuolat tiriami, tačiau nei jos tempas, nei plėtimosi ribos ar padariniai nėra iki galo aiškūs.

Darbo tikslas – išanalizavus globalizacijos sampratą, ryšį su prekyba ir finansais, įvertinti globalizacijos pasekmes valstybių ekonomikoms pasaulyje bei Lietuvoje bei pasiūlyti ekonominės politikos priemones bei jų tobulinimo kryptis, siekiant išnaudoti globalizacijos privalumus.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbais išanalizuoti globalizacijos sampratą;
2. Remiantis teorine analize nustatyti tinkamiausius globalizacijos parametrus, jos veiksnius ir ryšį su finansais ir prekyba;

3. Išnagrinėti globalizacijos įvertinimo modelius ir apibrėžti jų taikymo ribas;
4. Remiantis globalizacijos vertinimo modeliais bei globalizacijos parametrais įvertinti globalizacijos raidą pasaulyje ir Lietuvoje;
5. Pateikti galimas valstybių ekonominės politikos perspektyvas ir tobulinimo kryptis, siekiant išnaudoti globalizacijos teikiamus privalumus;
6. Pateikti globalizacijos poveikio Lietuvos ekonomikai, finansų sistemai ir įmonių veiklai perspektyvas.

Darbo metodas – mokslinės teorinės ir apžvalginės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė ir vertinimas, empirinė analizė ir sintezė.

Loginė **darbo struktūra** yra tokia. **Pirmojoje diplominio darbo dalyje** pateikiami teoriniai globalizacijos aspektai. Pirmiausia pristatoma globalizacijos samprata. Apžvelgiami globalizacijos parametrai ir plėtros veiksniai. Analizuojama globalizacijos įtaka valstybės finansų sektoriui, prekybai. Galiausiai apžvelgiama globalizacijos vertinimo metodologija mokslinėje literatūroje.

Antrojoje dalyje nagrinėjama globalizacijos raida istorinėje perspektyvoje bei dabartyje. Iš pradžių apžvelgiamas globalizacijos vystymasis ir tempai pasaulyje. Darbo dalis tęsiama įvertinant globalizacijos lygį atskirose valstybėse bei analizuojamas globalizacijos poveikis valstybių ekonomikoms. Šios dalies pabaigoje, pristatoma Lietuvos ekonomika, jos raida ir konkurencingumo augimo analizė globalizacijos aspektu.

Trečiojoje dalyje pateikiamos pasaulinės ekonomikos augimo ir finansų sistemos vystymosi perspektyvos, pristatoma su globalizacijos procesu susijusi ekonominė rizika ir netikrumas. Remiantis pasaulio tendencijomis ir Lietuvos globalizacijos analize, siekiama modeliuoti galimas Lietuvos ekonomikos, politikos ir socialinės sistemos perspektyvas artimoje ateityje. Visų pirma, apžvelgiamos globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos ekonomikos vystymuisi pasaulinių tendencijų kontekste. Pateikiamos finansų sektoriaus vystymo ir konkurencingumo augimo prielaidos. Kartu pateikiami ir pasiūlymai, kaip galima būtų išnaudoti globalizacijos veiksnių įtaką Lietuvos įmonėms.

Magistro darbo apimtis - 80 puslapių, darbe yra 15 lentelių, 9 paveikslai, 3 priedai. Darbe panaudoti 25 literatūros šaltiniai.

1. TEORINIAI GLOBALIZACIJOS ASPEKTAI

Šioje darbo dalyje analizuojama globalizacijos samprata, įvardijami globalizacijos parametrai, plėtros veiksniai ir ryšys su finansais bei prekyba. Taip pat analizuojama globalizacijos įtaka valstybės finansų sektoriui, prekybai, apžvelgiama globalizacijos vertinimo metodologija mokslinėje literatūroje ir jos taikymo ribos. Visų pirma, apžvelgiama globalizacijos samprata.

1.1. Globalizacijos samprata

Nors „globalizacijos“ terminas šiandien vartojamas kaip niekada dažnai, tačiau tikslaus, plačiai pripažinto globalizacijos apibrėžimo nėra. Mokslininkų pozicijos išsiskiria jau pačioje analizės pradžioje, aiškinant reiškinių kilmę. Vieni globalizaciją laiko istoriškai beprecedenčiu reiškiniu, kiti teigia, kad tai tik nauja sąvoka, reiškianti verslo transnacionalizaciją, besiplečiantį išteklių ir gamybos veiksnių judėjimą. Pastarojo požiūrio šalininkai įrodinėja, kad globalizacija nėra nauja visuomeninio gyvenimo kryptis. Pasak mokslininkų, globalizacija (t.y. verslo transnacionalizacija) buvo žmonijos istorijos dalis nuo seniausių laikų, kai išsisklaidžiusios populiacijos palaipsniui ištraukdavo į glaudesnius ir sudėtingesnius tarpusavio ryšius. O pirmieji keliautojai, tokie kaip Vasko de Gama, Magelanas ar Kolumbas, pranokę ankstesnes jūrų ekspedicijas ir atvėrę duris migracijai ir prekybai tarp valstybių ir žemynų, gali būti laikomi globalizacijos pradininkais.

Globalizacija visų pirma gali būti suprantama kaip visų šiuolaikinio socialinio gyvenimo aspektų (nuo kultūrinio iki kriminalinio, nuo finansinio iki dvasinio) tarpusavio ryšio plėtotė, gilėjimas iš greitėjimas pasauliniu mastu (Held, David., 2002, p.26). Tai, kad kompiuterių programuotojai Indijoje dabar teikia paslaugas realiu laiku savo darbdaviams Europoje ir JAV, o aguonų auginimas Birmoje Bali būti susijęs su narkotikų vartojimu Berlyne ar Belfaste, rodo, kaip šiuolaikinė globalizacija susieja vieno pasaulio regiono bendruomenes su procesais kitame kontinente. Tačiau bendrai pripažįstant realų ar nujaučiamą globalaus tarpusavio ryšio intensyvėjimą, iš esmės nesutariama dėl pačios globalizacijos sąvokos, jos priežastingumo dinamikos ir struktūrinių jos pasekmių, jei tokios išvis yra. Šia tema vyksta energingi debatai, kuriuose galima išskirti tris pagrindines mokyklas: „hiperglobalistų“, „skeptikų“ ir „transformacionalistų“. Kiekviena mokykla globalizaciją, kaip socialinį reiškinį, supranta, vertina ir aiškina labai skirtingai (Mačerinskas J., 2003).

Hiperglobalistams, tokiems kaip Ohmae (1990; 1995), šiuolaikinė globalizacija reiškia naują erą, kur visos tautos vis labiau paklusta globaliai rinkai. Skeptikai, kaip Hirstas ir Thompsonas (1996), priešingai – įrodo, kad globalizacija iš esmės yra mitas, maskuojantis vis didėjančią tarptautinės ekonomikos segmentaciją į tris pagrindinius regioninius blokus, kuriuose nacionalinės vyriausybės išlieka labai galingos. O transformacionalistams, kurių pagrindiniai atstovai yra Rosenau ir Giddensas, šiuolaikinės globalizacijos pavyzdžiai yra suvokiami kaip neturintys istorinio precedento, nes valstybės ir visuomenės visame pasaulyje patiria didžiulius pokyčius besistengdamos prisitaikyti prie labiau tarpusavyje susieto, tačiau labai neapibrėžto pasaulio (Giddens, 1996; Rosenau, 1997).

Įdomu tai, kad ne vienos iš šių trijų mokyklų pažiūros tiesiogiai nesutampa su tradicinėmis ideologinėmis pozicijomis ar pasaulėžiūromis. Tarp hiperglobalistų galima aptikti kraštutinių neoliberalių globalizacijos vertinimų, o skeptikų stovykloje aptariant bendras šiuolaikinės globalizacijos koncepcijas ir apibendrinimus randama konservatyvių ir radikalių pasisakymų. Be to, ne viena iš pagrindinių socialinių tyrinėjimų tradicijų - liberalių, konservatyvių ir marksistinių - neturi bendro pripažinto požiūrio į globalizaciją kaip socialinį-ekonominį reiškinį. Marksistai globalizaciją supranta labai skirtingai, pavyzdžiui, kaip monopolinio kapitalistinio imperializmo plėtrą, ar, priešingai, kaip visai naują globalaus kapitalizmo formą (Callinicos et al., 1995; Amin, 1997). Panašiai yra ir su Ohmae'u bei Redwoodu – nors jų išėties taškas yra ortodoksines liberalios pažiūros, šiuolaikinės globalizacijos dinamiką jie vertina ir apibendrina labai skirtingai (Ohmae, 1995; Redwood, 1993). Hiperglobalistų, skeptikų ir transformacionalistų požiūriai ir įsitikinimai labai įvairūs. Tačiau nepaisant visų skirtumų, kiekviena kryptis (mokykla) atspindi bendrą argumentą ir sprendimą apie globalizaciją rinkinį pagal jų požiūrį:

- koncepciją;
- varomąsias jėgas;
- socialines-ekonomines pasekmes;
- įtaką valstybės galią ir valdymui;
- istorinę perspektyvą.

Verta aptarti kiekvienos mokyklos teiginius ir jų tarpusavio diskusijas, kadangi tai leis atskleisti esminius globalizacijos debatų aspektus. Teiginiai pristatomi 1 lentelėje.

Globalizacijos samprata: trys tendencijos

	Hiperglobalistai	Skeptikai	Transformacionalistai
Istorinė trajektorija	Globali civilizacija	Regioniniai blokai, civilizacijų susidūrimas	Neapibrėžta: globali integracija ir fragmentizacija
Vyraujančios savybės	Globalus kapitalizmas, globali valdžia, globali pilietinė visuomenė	Pasaulyje mažiau tarpusavio priklausomybės nei 1890 m.	„Tanki“ (ekstensyvi ir intensyvi) globalizacija
Nacionalinių vyriausybių galia	Mažėjanti ar nykstanti	Tvirtesnė ir didesnė	Pertvarkyta, restruktūrizuota
Varančiosios globalizacijos jėgos	Kapitalizmas ir technologija	Valstybės ar rinkos	Kombinuotos modernumo jėgos
Globalizacijos sąvokos apibrėžimas	Kaip žmonių veiklos struktūros pertvarka	Kaip internacionalizacija ir regionalizacija	Kaip tarpregioninių santykių pertvarka ir veikla per atstumą
Apibendrinantis teiginys	Nacionalinės valstybės pabaiga	Internationalizacija priklauso nuo valstybės sutikimo ir rėmimo	Globalizacija transformuoja valstybės galią ir pasaulio politiką

Šaltinis: Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra, 2002

Nors paprasčiausia prasme globalizacija reiškia visuotinės tarpusavio priklausomybės plitimą, gilėjimą ir greitėjimą, būtina šį apibrėžimą išplėtoti. Dabartinėse diskusijose apibrėžimai tiesiog dauginasi – tarp jų „tarpusavio priklausomybės greitėjimas“, „veikla per atstumą“, „laiko ir erdvės suspaudimas“, literatūroje nė nemėginama tiksliai apibrėžti, kas yra „globalu“ globalizacijoje.

Globalizacija gali vykti lokaliaje, nacionalinėje ar regioninėje skalėje. Viena šios skalės gale yra socialiniai ir ekonominiai santykiai ir lokalinis ir/ar nacionalinis pagrindas sukurti organizaciniai tinklai; kitame gale – socialiniai ir ekonominiai santykiai ir tinklai, kurie kristalizuojasi platesniame regioninės ir globalios sąveikos lygmenyje. Globalizaciją galima laikyti tais erdvės ir laiko pokyčio procesais, kurie skatina žmonių veiklos sandaros transformaciją susiedami ir praplėsdami jų veiksmus už regionų ir kontinentų ribų. Nenurodžius šių besiplečiančių erdvių ryšių, negalima aiškiai ar išsiaiškinti suformuluoti šio termino.

Taigi globalizacijos sąvoka pirmiausia reiškia, kad socialinė, politinė ir ekonominė veikla peržengia sienas, kai įvykiai, sprendimai ir veikla viename pasaulio regione gali būti reikšmingi tolimų Žemės rutulio regionų individams ir bendruomenėms. Ji apima transregioninį ryšį, socialinės veiklos ir galios tinklų įtakos plitimą ir galimybę veikti per atstumą. Be to, globalizacija reiškia, kad susisiekimas per sienas nėra atsiktinis ar retas, bet veikiau pastovus, kai galima aiškiai nustatyti tarpusavio ryšių, sąveikos modelių srautų, peržengiančių nusistovėjusių visuomeninių ir pasaulio

tvarkos nustatytų valstybių ribas, intensyvėjimą ar augančią reikšmę. Be to, didėjantis globalaus tarpusavio ryšio intensyvumas ir ekstensyvumas taip pat gali reikšti globalių sąveikų ar procesų pagreitėjimą, nes pasaulinių transporto ir komunikacijos sistemų plėtra didina potencialių idėjų, prekių, informacijos, žmonių kapitalo ir sklidimo greitį. O augantis globalios sąveikos ekstensyvumas, intensyvumas ir greitis taip pat gali būti susijęs, su didėjančiu globalaus ir lokalaus susimaišymu, kai toli vykstančių įvykių įtaka sustiprėja ir kai net visai lokalus procesai gali turėti milžiniškas globalias pasekmes. Tinkamas globalizacijos apibrėžimas turi apimti visus minėtus elementus: ekstensyvumą (išsiplėtimą, sienų įveikimą), intensyvumą, greitį ir įtaką. Norint tinkamai įvertinti globalizaciją, reikia kruopščiai juos išanalizuoti. Pripažinus šias dimensijas, galima tiksliau apibrėžti pačią globalizaciją. Taigi globalizacija galima laikyti

procesu (ar keletu procesų), apimančiu socialinių santykių ir sandorių (vertinant pagal jų ekstensyvumą, intensyvumą, greitį ir įtaką) erdvines sandoros transformaciją, sukuriančiu transkontinentinius ar tarpreregioninius veiklos, sąveikos ir galios panaudojimo srautus bei tinklus.

Ši formuluotė padeda išvengti nesėkmingo bandymo atskirti globalizaciją nuo erdvėje apibrėžtų procesų – to, ką galime pavadinti „lokalizacija“, „nacionalizacija“, „regionalizacija“ ir „internacionalizacija“, nes, kaip apibrėžta anksčiau, globalizacija skiriasi nuo ribotų socialinių procesų. Lokalizacija paprasčiausiai reiškia srautų ir tinklų susiliejimų specifinėje erdvėje (vietovėje) (Nierop, 1994; Buzan, 1998). Taigi šiuolaikinė globalizacija paaiškina, pavyzdžiui, prekybos ir finansų srautus tarp pagrindinių pasaulio ekonomikos regionų, kai atitinkami srautai jų viduje gali būti apibrėžiami kaip vietiniai, regioniniai ir nacionaliniai.

Siūlant tikslesnius šių sąvokų apibrėžimus, labai svarbu parodyti, kad globalizacija labiau ribotiems erdvėje procesams neprieštarauja, bet, priešingai, juos sieja sudėtingi ir dinamiški ryšiai. Iš kitos puses, tokie procesai kaip regionalizacija gali sukurti tinkamas ekonomines, socialines ir fizines infrastruktūras, palengvinančias ir papildančias globalizaciją. Šia prasme, pavyzdžiui, ekonomikos regionalizacija (pvz., Europos Sąjunga) nėra prekybos ir gamybos globalizacijos barjeras, o greičiau – stimulus. Antra vertus, tokie procesai gali riboti globalizaciją ar net skatinti deglobalizacijos procesą. Tačiau nėra išankstinės priežasties manyti, kad lokalizacija ar regionalizacija yra priešingos ar priešiškos globalizacijai. Tikslus šių procesų tarpusavio ryšio ekonominėje ir kitose srityse apibūdinimas yra veikiau empirinis dalykas, kuris aptariamas kituose tyrimuose.

Skirtumą tarp transnacionalizacijos ir globalizacijos mokslininkai aiškina, išskirdami kiekybinę ir kokybinę globalizacijos dimensiją. Kiekybinė globalizacijos dimensija pirmiausia sietina su ekonominiais pokyčiais. Šiuos pokyčius galima suskirstyti į mikroekonominius bei makroekonominius (Marshal, 2000). Pasak mokslininko, globalizacija, kaip ir dauguma kitų rinkos

ekonomikos procesų, prasideda nuo savarankiškų ūkio subjektų veiklos. Būtent jie užmezga ir palaiko gamybinius, prekybinius, mokslinius techninius ryšius su užsienio partneriais, įkuria ar įsigyja kompanijų kitose valstybėse, jungiasi į tarptautinius aljansus ar sindikatus. Esminis globalizacijos ypatumas mikroekonominio lygiu – strateginė kompanijų orientacija, pasižyminti globaline charakteristika: siekdamas maksimizuoti pajamas, kompanijos visame pasaulyje ieško palankesnių veiklos sąlygų. Taip formuojasi globalizacijos pagrindas, sukuriantis vyriausybinių palaikymo, t.y. makroekonominės politikos, poreikį. Makroekonominė politika - tai visų pirma rinkų liberalizacija, barjerų tarptautinei prekybai ir investicijoms panaikinimas. Pasaulis tampa pasauliu „be sienų“, taigi ir ekonomika tampa bendra, globali, kompanijoms sudaromos galimybės formuoti transnacionalinius prekybos bei finansinius tinklus. Verslui peržengus nacionalines ribas, valstybė jo efektyviai reguliuoti nebegali. Todėl kuriamos tarptautinės ekonominės, teisinės, politinės institucijos, veikiančios tarptautinės teisės ekonominiai ir politiniai procesai neišvengiamai veikia ir visuomenės gyvenimą – keičia žmonių papročius, vertybes, įsitikinimus. Atsivėrus sienoms, suaktyvėjus tarptautiniam bendradarbiavimui, po pasaulį ima skliti ir įvairių tautų kultūra, požiūriai, idėjos. Stipresnės kultūros nustelbia silpnesnes – vyksta kultūrinė homogenizacija, kitaip tariant, kultūros globalizacija.

Taigi, globalizacija šiandien – jau ne vien tik verslo transnacionalizacija, bet ir makroekonominis, politinis, kultūrinis, teisinis, socialinis procesas. Šie pokyčiai gali būti vadinami kokybiniais ir jie rodo pastarojo laikotarpio globalizacijos kitoniškumą. Kokybinė globalizacijos dimensija atspindi tai, kaip žmonės ir jų grupės identifikuoja save, kaip valstybės, institucijos, organizacijos ir kiti tarptautinės arenos subjektai suvokia bei įgyvendina savo tikslus.

1.2. Globalizacijos parametrai

Pasaulio ekonomiką galima laikyti ir globalizacijos atspindžiu, ir laidininku. Šis procesas daro reikšmingas įtakos tarptautinėms kapitalo rinkoms, prekių rinkoms, makroekonominėi (biudžeto) politikai, pramonės santykiams ir darbo rinkos reglamentavimui. Galima skirti tris globalizacijos lygius: (1) transakcijas per sieną (*cross-border transactions*), (2) transakcijas bendroje rinkoje (*open-border transactions*) ir (3) transakcijas be sienų (*transborder transactions*) — dažniausiai naudojamą „interneto amžiaus“ ekonomikos pavyzdį (Pugačiauskas, V., 2000):

(1) tai tarptautinės konkurencijos kokybinio pobūdžio kitimas ir apimties augimas — naujausios technologijos leidžia konkuruoti tose srityse, kur anksčiau valstybių ar regionų ribose buvo galima išlaikyti monopolijas;

(2) inovacijų kaupimasis, keičiantis prekių gamybą paslaugų kūrimu, o tradicinėms įmonėms suteikiantis lankstumo (kitaip negu pirmajai sąlygai, antrajai, kad ji padarytų realų poveikį valstybės ekonomikai, būtinas tam tikras valstybės (de)reguliacinis pagrindas);

(3) strateginiai aljansai ir transnacionalizacija, leidžianti apjungti galimybę plėsti gamybą į įvairius geografinius regionus su lankstumu bei specifinių žinių pritaikymu. Visa tai sukuria „naują tarptautinį darbo pasidalijimą“.

Per pastaruosius 20 metų sparčiausiai augo tie ūkiai, kuriuose sugebėta generuoti naujų pramonės šakų eksportą. Į eksportą orientuotos ekonomikos augo sparčiau negu tos, kurios mėgino apsaugoti vidaus rinkas aukštais prekybos barjeriais. Kita vertus, naujasis tarptautinis darbo pasidalijimas nebūtinai reiškia kurios nors pusės pralaimėjimą (nors nauda nebūtinai vienoda ar simetriška): pažangiausios valstybės globalizuotoje ekonomikoje gali naudotis didesnėmis rinkomis inovaciniams produktams, o besivystančios šalys — dalyvauti pasaulinėje gamyboje per transnacionalines korporacijas ir naudotis inovacijų rezultatais. Kadangi pažangiausios valstybės, kaip rodo tyrimai, yra labiausiai pasisakančios už prekybos bei kapitalo liberalizavimą (nes jų piliečiams prekyba yra svarbesnė), o globalizavimas ilguoju (galbūt pačiu ilgiausiu) laikotarpiu prisidės prie pajamų lygio suvienodėjimo, ši natūrali pažangiausių valstybių pozicija prisideda prie pajamų lygio skirtumų mažėjimo.

Nors kai kurie globalizacijos teoretikai tvirtina, jog vertinant kokybiškai, dabar pasaulio ekonomikos išgyvenami reiškiniai turi istorinių precedentų, ypač XX-ojo amžiaus pradžioje, bent jau kiekybiškai kapitalo ir prekių rinkų augimas per pastaruosius dvidešimt metų atrodo beprecedentis. Juo labiau, pridėjus kokybinį matmenį — prekybos struktūrą: antrinės produkcijos bei paslaugų srautus, transnacionalinių korporacijų (TNK) ir prekybos TNK viduje augimą bei visa tai atspindinčius skirtumus tarp investicijų į atitinkamus sektorius — šiuo „antiglobalizaciniu“ požiūriu galima abejoti. Be to, apyvartos augimas pastarąjį dešimtmetį priklausė nuo likvidumo, todėl sparčiausiai augo valiutų prekybos mainai, portfelinės investicijos, tuomet — tiesioginės investicijos ir galiausiai prekyba. Be to, aptariant prekybos globalizaciją, pastebima stipri koreliacija ($-0,89$) tarp vidutinių muitų bei tarifų (mažinimo — nors iš dalies juos atsvėrė nauji netarifiniai barjerai) ir prekybos augimo. Kapitalo rinkose buvo pastebimos panašios tendencijos — tačiau šiuo atveju kapitalo reguliavimo liberalizavimą galima laikyti veikiau valstybių atsaku į prasidėjusi portfelinę, o vėliau ir tiesioginių investicijų apimčių didėjimą. Kita vertus, vidurkių skaičiavimas, kuriuo paremtos šios tendencijos, ne visada korektiškas, nes skirtingose šalyse padėtis reikšmingai skiriasi.

Dar daugiau, globalizacijos tendencijos skiriasi, priklausomai nuo valstybės ekonominės plėtros lygio. Nors prekyba turtingiausių Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos

(EBPO) ir neturtingiausių valstybių atveju skyrėsi nedaug (santykis su bendroju vidaus produktu buvo atitinkamai 0,67 ir 0,66), galima daryti prielaidą, kad prekybos struktūra buvo visiškai skirtinga. Galima spėti, kad pažangesnės šalys turi daugiau paskatų mažinti importo mokesčius: didesnės pajamos vienam gyventojui susijusios su didesniu kapitalo savininkų skaičiumi, aukštesnės kokybės darbo jėga bei specializacija. Be to, tikėtina, kad šalyse su didesnėmis pajamomis, „medianinis pirkėjas“ vartoja daugiau importuotų prekių, o tai irgi kelia spaudimą liberalizuoti prekybą. Tokiose valstybėse biudžeto pajamas taip pat galima užtikrinti ir piliečių mokesčiais, nesiimant prekybos mokesčių.

Eurodolerių rinkos susiformavimas rodo, kad valstybės institucijos buvo priverstos reaguoti į neišvengiamą finansų rinkos globalizaciją. Kita vertus, nors kontroliuoti kapitalų išplaukimą yra beveik neįmanoma, Azijos ir Rusijos krizės 1997 ir 1998 m. sustiprino kritikus, reikalaujančius bent jau reguliuoti kapitalų įplaukimą, kad būtų įmanoma sušvelninti kapitalo rinkos nestabilumo poveikį (tiesa, šiuolaikinės informacijos technologijos tokią reguliavimą kai kuriais atvejais padaro bevertį), nes ir pažangiausioms, ir besivystančioms valstybėms atvėrus kapitalo rinkas, susiformavę kapitalo srautai iš pirmųjų į pastarąsias liberalios rinkos sąlygomis gali destabilizuoti ne tik ekonomines, bet ir politines sistemas.

Vis augs „delokalizacija“ — asimetrija tarp vyriausybių, apribotų geografinėmis ribomis (bei konkuruojančių dėl kapitalo), ir globalinių rinkų, dirbančių supraterritoriniu principu — daugiau kaip du trečdaliai finansinių srautų neturi „savo valstybės“. Be to, globalizacija kapitalo liberalumo požiūriu nebūtinai reiškia multipoliariškumą: konkuruoti dėl užsienio kapitalo valstybės paprastai gali tik priimdamos tam tikras sąlygas ir terminus, kuriuos nustato pagrindiniai finansų centrai, bankai ir kompanijos.

Panašią tendenciją galima pastebėti ir pasaulio prekyboje. Globalizacija itin stipriai paskatino tarptautinių taisyklių poreikį — GATT, o vėliau Pasaulio prekybos organizacijos svarbos augimą. Konkuruodamos dėl pasaulinės rinkos dalies beveik bet kurioje prekybos srityje, nacionalinės vyriausybės yra priverstos priimti daugiašalės prekybos taisykles. Pasaulinių prekybos liberalizavimo taisyklių „paklausos“, taigi ir prekybos globalizacijos, padidėjimą galima aiškinti ir naujų nedidelių valstybių susikūrimu per pastarąjį dešimtmetį. Mažėjant tarptautinės prekybos ir kitos ekonominės veiklos kaštams, vis mažesnių valstybių ekonominis atvirumas tampa pagrįstas, todėl vis daugiau pasaulinės rinkos žaidėjų pasisako už prekybos barjerų mažinimą. Kita vertus, prekybos barjerai paprastai mažinami, kai už tai pasisako didžiosios valstybės.

Vis dėlto, prekių ir kapitalo rinkos turi esminį skirtumą: prekybos reguliavimas vis dar lieka vyriausybių rankose, nes prekių judėjimą fiziškai, o paslaugų judėjimą — buhalteriška kontroliuoti yra įmanoma, lygiai taip pat realu yra kontroliuoti transnacionalinių korporacijų veiklą valstybės

viduje. Todėl valstybių ekonominė politika reglamentuojant „fizišią“ prekių bei paslaugų judėjimą per sieną tebegali atnešti realių rezultatų, kitaip negu finansinių srautų atveju. Neišvengiamas kapitalo mobilumas todėl sukuria paskatą vykdyti rinkai naudingą politiką. Dar daugiau, finansų rinkos liberalizavimas yra daugiau simbolinis žingsnis, tuo tarpu importo mokesčių sumažinimas gali realiai atsiliiepti įvairių visuomenės sluoksnių gerovei. Tiesa, nereikėtų atmesti ir galimybės, kad įsitikinusios savo „galingumu“ reglamentuoti prekybą, vyriausybės taip pat tiki sugebėjimu kontroliuoti kapitalo rinkas — arba bent jau siekia tai parodyti rinkėjams kapitalo savininkų pasitikėjimo sąskaita.

1.3. Globalizacijos plėtros veiksniai

Dažniausiai globalizacijos analizę mokslininkai pradeda nuo šio reiškinio plėtros veiksnių nagrinėjimo. Dauguma autorių kritiniais veiksniais, padėjusiais pamatus globalizacijos epochai, laiko technologinį progresą bei transnacionalines korporacijas (Mačerinskas J., 2003).

Keletas pastarųjų dešimtmečių pasižymėjo sparčiu informacinių ir komunikacinių technologijų vystymusi, turėjusiu didžiulę įtaką informacijos perdavimui. Technologinis progresas suteikė galimybę informaciją perduoti žymiai sparčiau, kokybiškiau ir kur kas didesniais kiekiais nei bet kada anksčiau. Juk didžiąją žmonijos istorijos dalį transportavimo ir informacijos perdavimo sparta buvo vienoda (žinios keliavo kartu su transporto priemonėmis), lūžis įvyko tik atsiradus radijui, telegrafui ir telefonui (Leslie, 2002). Tačiau šių pokyčių įtaka ekonomikai, o kartu ir visuomeniniam gyvenimui, vargiai palyginama su pastarojo meto. Pasak ekspertų, technologinės revoliucijos įtaka ekonomikai dar tik pradeda ryškėti, nors jau pasigirsta prognozių, kad technologinė revoliucija radikaliai pakeis visą valstybių ir pasaulio ekonominę sistemą: pasak McMichael (2000), valstybių ekonomikos plėtra ir konkurencingumas taps tiesiogiai priklausomas nuo turimos informacijos kiekio.

Tačiau kol kas technologinės revoliucijos padarinius aiškiausiai atspindi permamos pramonėje. Tai – perėjimas prie našesnių, mokslui (o ne darbo jėgai) imlių gamybos technologijų, spartesnis naujos produkcijos diegimas, polinkis į specializaciją. Dėl specializacijos tendencijų keičiasi ir prekybos pobūdis. Anksčiau tai buvo tiesioginiai galutinės produkcijos mainai, o šiandien produktas gaminamas įvairiose valstybėse ir įvairiose įmonėse. Taigi, išivyrėja gamybos transnacionalizacija: prekyba tarpiniais, o ne galutiniais produktais.

Dėl technologinės revoliucijos keičiasi ne tik gamybos pobūdis, bet ir daugelio funkcinių padalinių (marketingo, administracijos, tyrimų bei vystymo, ryšių su klientais palaikymo) veiklos

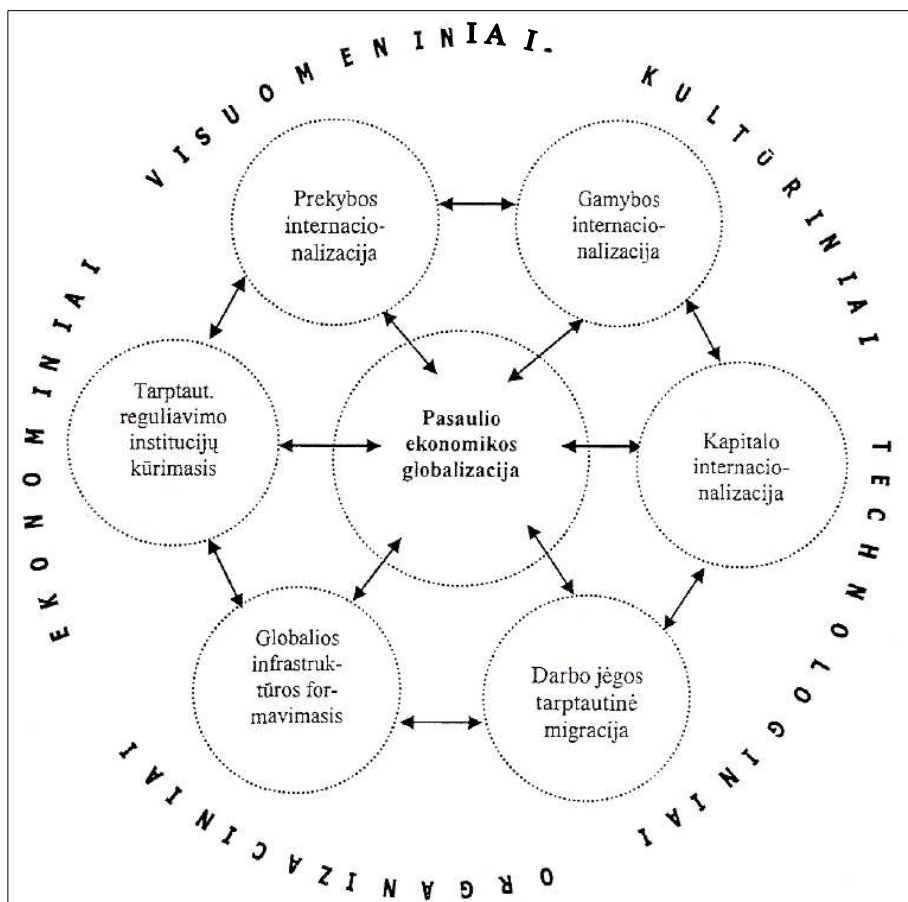
principai. Anot Leslie (2002), esminis šiuolaikinės technologinės revoliucijos ypatumas tas, kad ji keičia gamintojo – vartotojo santykį. Atsivėrus nacionalinėms rinkoms, vartotojams tampa prieinama kur kas daugiau produkcijos rūšių, be to, plečiasi ir produkcijos įsigijimo būdų įvairovė. To priežastis – tarpnacionalinių korporacijų plėtra: siekiamos plėstis, maksimizuoti pajamas, transnacionalinės korporacijos palankių verslo sąlygų ieško visoje globalioje erdvėje, kuria transnacionalinius įmonių tinklus. Šiems tikslams korporacijos pasitelkia naujausias komunikacines, informacines, transporto ir gamybos technologijas. Pasak Leslie (2002), tai, kad transnacionalinės korporacijos gali nekliudomai veikti visame pasaulyje, t.y. kad visas pasaulis joms tampa viena rinka, ir yra verslo globalizacijos įrodymas.

Taigi, technologinis progresas sudaro sąlygas ekonominiams verslo globalizacijos plėtros veiksniams:

1. Tarptautinei prekybai: prekėmis, paslaugomis, technologijomis ir intelektinės nuosavybės objektais;
2. Tarptautiniam gamybos veiksnių judėjimui:
 - kapitalo internacionalizacijai (užsienio investicijų forma);
 - darbo jėgos migracijai (stichinei nekvalifikuotos, pigiai apmokamos darbo jėgos migracijai, protų nutekėjimui);
 - informacijos perdavimui (keitimuisi moksline technine informacija, „know-how“);
3. Tarptautinėms finansinėms operacijoms:
 - kreditavimui (privačių asmenų ir įmonių, valstybiniam, tarptautinių organizacijų);
 - operacijoms su vertybiniais popieriais (akcijomis, obligacijomis ir kt.);
 - finansinėms priemonėms (išankstiniams, ateities, pasirinkimo ir kt. sandoriams);
4. Globalios infrastruktūros formavimuisi (įvairių tarptautinio verslo subjektus aptarnaujančių įmonių, organizacijų kūrimuisi: tarptautinių bankų, kreditavimo institucijų, tarptautinių konsultacinių kompanijų ir pan.).

Verslo globalizacijos plėtros veiksniams atsirasti sąlygas sudarė valstybių makroekonominė politika, visuotinė liberalizacija. Liberalizacija laikoma svarbiausiu politiniu ekonominės globalizacijos veiksnium: liberalizacija – tai globalizacijos politinė forma. Protekcionistinių priemonių ribojimas, tarptautinių standartų įvedimas ir unifikacija skatina ir supaprastina tarptautinį

bendradarbiavimą. Pastarajai funkcijai užtikrinti kuriamos įvairios tarptautinės reguliavimo institucijos (TVF, Pasaulio bankas, PPO ir kt.), kurios ne tik įgyvendina liberalizmo principus, bet ir atlieka tarptautinių, rinkų reguliavimo funkciją. Dar gilesnės ekonominės integracijos pavyzdys - valstybių jungimasis į ekonominius blokus (pvz., ES), kuriuose užtikrinama laisva prekyba, laisvas kapitalo bei kitų gamybos veiksnių judėjimas. Taigi formuojasi globali ekonomika – rinka „be sienų“, kurioje pagrindinį vaidmenį atlieka transnacionalinės korporacijos, viršnacionalinės organizacijos ir reguliavimo institucijos. Naujų institucijų ir ekonominių blokų atsiradimas – tai vadinamieji organizaciniai globalizacijos plėtros veiksniai, prie kurių dar priskiriama ir karinė integracija (pvz., NATO).

Šaltinis: Pugačiauskas V.: *Globalizacija ir Lietuvos ekonominė politika*, 2000

1 pav. Ekonomikos globalizacijos veiksmų modelis

Integracijos ir globalizacijos procesų veiksniai nuolat kinta laike ir erdvėje: pasaulyje, Europoje, Baltijos jūros šalių regione ir Lietuvoje (Makštutis, A., 2002). Jų poveikis yra integrinis, todėl pakankamai sunku prognozuoti ir nustatyti globalizacijos veiksnių įtaką nacionalinio ūkio ir pavienių įmonių raidai. Tačiau neatsižvelgiant į integrinių veiksnių pokyčius, juos galima susisteminti:

- *politiniai veiksniai* – išreiškiami Lietuvos Respublikos vidaus normatyvinių aktų sistema ir Europos sąjungos bei tarptautinių normatyvinių aktų sistema;
- *ekonominiai veiksniai* – išreiškiami makro- ir mikroekonominiais rodikliais nacionaliniame ūkyje, pavienėje įmonėje ir tarptautinėje rinkoje;
- *socialiniai veiksniai* – išreiškiami visuomeninėje žmonių gyvenimo lygiu arba pajamų ir išlaidų balansu tiek Lietuvoje, ES, tiek ir pasaulyje.

Taigi, daugelis mokslininkų sutaria, kad didžiausią įtaką tarptautinei integracijai turėjo technologinis progresas, sustiprinęs kompanijų tarptautinę orientaciją. Ilgainiui tarptautinė integracija perėjo ir į makroekonominį lygmenį, įtraukdama vis daugiau ir kitų – socialinių, kultūrinių, politinių, karinių sričių. Kita vertus, kadangi technologinis progresas, visų pirma, yra transnacionalinių kompanijų interesų sritis, galima teigti, kad būtent šios kompanijos yra pagrindinis globalizacijos procesų katalizatorius.

1.4. Globalizacijos įtaka prekybai valstybėje

Šiandien visos šalys dalyvauja tarptautinėje prekyboje ir, išskyrus tokias retas išimtis kaip Šiaurės Korėja, jos išmaino reikšmingą savo nacionalinių pajamų dalį. Iš viso tarptautinėse rinkose išmainoma apie 20 proc. pasaulinės produkcijos, o dar didesnę jos dalį potencialiai veikia tarptautinė konkurencija, taigi prekyba dabar apima precedento neturinčią absoliučią ir santykinę pasaulines produkcijos dalį. Tarptautinė prekyba yra svarbiausias prekių ir vis labiau paslaugų judėjimo būdas pasaulyje. Nacionalinių rinkų atvėrimas tarptautinei prekybai turėjo istoriškai radikalių pasekmių. Jis išlaisvino naujas konkurencines jėgas ir transformavo šalių vidaus ūkius.

Prekybos globalizacija – tai daugiau nei produktų ir paslaugų mainai tarp nacionalinių ūkių (ekonomikų), nes ji teigia produktų ir paslaugų pasaulinių rinkų atsiradimą. Žinoma, tai nereiškia, kad visos šalys prekiauja viena su kita, greičiau reiškia, kad egzistuoja prekybos sistema, kurioje bet kurių dviejų šalių tarpusavio prekybos ryšiai gali paveikti kitų šalių tarpusavio prekybos santykius. Konkrečiau, prekybos globalizacija reiškia, kad tarpregioninis prekybos mastas yra toks reikšmingas, jog prekių rinkat visų pirma veikia globaliu, o ne vidaus lygmeniu. Taigi, globalinė prekyba apima reguliarių produktų ir paslaugų tarpregioninio lygmens mainų sistemą.

Kad egzistuotų globalinė rinka, privalo būti tam tikro masto tarpregioniniai mainai, kur prekybos kliūtys, tokios kaip transporto išlaidos ar rinkos apsaugos priemonės, itin sumažėja, ten vieno regiono užsieniečiai gamintojai gali konkuruoti su kito regiono vietiniais gamintojais. Dėl

šios transregioninės konkurencijos raidos prekių pasiūla ir paklausa vis labiau veikia globaliu lygmeniu, įmonės tiekia prekes visam pasauliui ir privalo atsižvelgti į užsienio įmonių konkurenciją.

Pasaulinės prekybos *ekstensyvumas* apibūdina reguliarius tarpžemyninius prekybos srautus ir tinklus. Nustatyti, ar egzistuoja *regionalizacijos* ar globalizacijos tendencija, galima pasitelkus prekybos tarp geografinių blokų duomenis. Regionalizacija čia apibūdina prekių rinkų, apimančių geografiškai gretimus ūkius, kurie tarpusavyje prekiauja daug intensyviau nei su kitomis šalimis, evoliuciją.

Prekybos *intensyvumas* išreiškia globalinės prekybos mastą. Jį galima apskaičiuoti kaip pasaulinės prekybos ir pasaulinio produkto santykį, tačiau tokie globaliniai skaičiavimai yra apytiksliai. Tiksliesni yra šalies tarptautinės prekybos ir BVP santykio skaičiavimai. Tačiau tarptautinės prekybos ir BVP santykio skaičiavimas yra tik pradinis matas, nes jis turi du pagrindinius trūkumus. Pirma, jis neparodo, kokia produkto dalimi iš tikrųjų prekiaujama, pavyzdžiui, didelę pokario BVP augimo dalį sudarė neprekiuojami produktai, ypač valstybės institucijų veikla ir neprekiuojamos paslaugos (asmenims teikiamos paslaugos, pavyzdžiui, plaukų kirpimas). Antra, prekybos ir BVP apimties santykiai, matuojami dabartinėmis kainomis, laikui bėgant iškrypsta, nes prekiuojamų produktų kainos didėja kitu tempu negu neprekiuojamų prekių, todėl šiuos santykius reikalinga apskaičiuoti ir lyginamosiomis kainomis.

Paprastų globalizacijos įtakos rodiklių nėra, todėl prekybos ir BVP santykis yra tik atskaitos taškas kokybiškesniam vertinimui. Įvairiu metu įvairiose šalyse ribiniai prekybos pokyčiai pajamų atžvilgiu darė didelę įtaką skirtingų grupių gerovei. Gali būti, kad kuo mažesnis prekybos ir BVP santykis, tuo svarbesnė ribinė įtaka – jei šalies importas sumažėja iki gyvybiškai svarbių prekių, tačiau kurių neįmanoma pasigaminti šalies viduje, tai prekybos ir BVP santykis bus mažas, o netgi nedidelio prekybos pertrūkio poveikis bus potencialiai didelis. Pavyzdžiui, nors Rytų Europos šalių tarptautinės prekybos dalys dvidešimtojo amžiaus 8-ąjį ir 9-ąjį dešimtmetį buvo nedidelės, tačiau šios šalys privalėjo eksportuoti į Vakarų, kad galėtų susimokėti už gyvybiškai svarbų importą. Tai sukėlė didžiulių sunkumų vidaus ūkiui. Taigi, būtina skirti sprendimų priėmimo, institucinę, skirstomąją (įtaką pajamoms) ir struktūrinę tarptautinės prekybos įtaką.

Kad tarptautinės prekybos struktūrinė ekonominė įtaka būtų reikšminga, ji turi apimti nemažą produkto dalį ir tapti neatsiejama ūkio visumos gamybos dalimi. Prekybos globalizacija reiškia prekiuojamų produktų ir paslaugų globalinių rinkų buvimą; tos rinkos pakeičia nacionalinius ūkius taip, kad gamyba vis labiau priklauso nuo globalinių konkurencijos jėgų. Ką šalis gamina ir kaip sparčiai auga jos gamyba, vis dar lemia nacionaliniai skirtumai, tačiau šalies ūkio veikla yra

įtraukta į globalinius prekybos tinklus. Šalies ūkių viduje tarptautinės prekybos skirstomoji įtaka (įtaka pajamoms) pasireiškia tiek, kiek ji praturtina vienas grupes ir nuskurdina kitas.

Prekyba siejamos šalys gali labai skirtis savo pajamomis, taip pat gali labai skirtis tarptautinės prekybos rinkų prigimtis ir prieiga prie jų. Hiperglobalistiniai ar skeptiški teiginiai paprastai aiškina, kad prekyba arba veda prie globalaus pajamų lygio išsilyginimo, arba tiesiog palaiko ar didina tarptautinę nelygybę.

Prekybą itin palengvino besivystančios transporto infrastruktūros. Be to, sunkumai, kilę norint apsaugoti nuosavybės teises didelio atstumo prekyboje, paskatino institucinio prekybos tvarkymo įvairovę. Globaliniai prekybos tinklai ir rinkos susidarė įvairiais laikais, jie įgavo įvairius istorinius pavidalus. Prekybos santykiai buvo institucionalizuoti, kai susiformavo globalinė teisės sistema, valdanti tautų ir įmonių elgseną bei prekybos politiką.

EBPO šalyse prekyba buvo neatsiejama nuo pokario augimo ir šiandieninė prekybos apimtis neturi istorinio precedento. Veikia ekstensyvus ir intensyvus prekybos santykių tinklas, jis sukuria globalinių rinkų, kurios prasiskverbia gerokai toliau už prekiaujamų prekių sektorių ir apima visą ekonomiką, funkcionavimo pagrindus. Nors plėtojosi institucionalizuoti regioniniai prekybos susitarimai, jie paprastai stiprina prekybos laisvėjimo tendenciją – tai parodo PPO evoliucija.

Nuo pat nacionalinės valstybės atsiradimo, valstybės taikė prekybos apsaugos priemones siekdamos gauti pajamų, susidoroti su mokėjimo balanso sunkumais ir skatinti vidaus pramonę. Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje instituciniai apribojimai ir ekonominės išlaidos itin suvaržė nacionalinio protekcionizmo mastą. Šiandien tarptautiniu mastu nagrinėjami ir reglamentuojami ne tik muitų tarifai ir kiekybiniai apribojimai, bet ir politika, remianti vidaus pramonę, ir net nacionaliniai įstatymai tiek, kiek jie susiję su verslo konkurencija ir saugos standartais. Be to, nors ekonomikos plėtros taikant protekcionizmą istorinė patirtis ir nėra vienoda, dabar ji daug menkesnė politikos galimybė, tai parodė ir 1997 m. Rytų Azijos krizė.

Šiuolaikinė prekybos globalizacija transformavo valstybes autonomiją ir paskatino valstybinės politikos poslinkius. Globalinis prekybos reguliavimas, kurį vykdo tokios institucijos kaip PPO, verčia persvarstyti vestfališkąją valstybės suvereniteto sampratą. Kaip parodė dvidešimtojo amžiaus paskutinio dešimtmečio pabaigos ekonomikos sumaištis, ateityje išsivysčiusių valstybių ir jų visuomenių klestėjimas turbūt ir toliau priklausys nuo globalinės prekybos dinamikos. Tačiau prekybos globalizacija yra tik viena viso pasakojimo apie šiandieninės globalinės ekonomikos atsiradimą gija. Kita gija yra finansai, jiems skiriama tolesnė darbo dalis.

1.5. Globalizacijos įtaka valstybės finansams

Naujos finansinės operacijos, nacionalinių rinkų dereguliavimas ir tarptautinių bankų bei kitų finansinių institucijų plėtra sukūrė veikiančią globalinę finansų sistemą. Šiandien prekyba valiutomis ir vyriausybės obligacijomis pasaulio mastu reiškia, kad dabar du esminiai nacionalines makroekonominės politikos kintamieji – valiutų kursai ir palūkanų normos – susidaro globalinės finansų rinkos kontekste.

Yra daugybė tarptautinių finansų ekstensyvumo ir intensyvumo matavimo būdų, todėl pravartu skirti finansų atvirumą, finansų susipynimą ir finansų integraciją. Nacionalinių finansų rinkų atvirumą apibrėžia tarptautinių finansų sandorių teisinio suvaržymo laipsnis. Susipynimo lygį apibūdina šalies finansinio užsiangažavimo globalinėje finansinėje veikloje laipsnis: kokio nors atskiro rodiklio nėra, bet tai parodo užsienio aktyvų apyvarta atskiros šalies rinkoje, užsienio finansinių institucijų dalyvavimas šalies finansų rinkose ir analogiškas tos šalies finansinių institucijų dalyvavimas užsienio finansų rinkose bei šalies dalis įvairiuose globaliniuose finansų srautuose. Tuo tarpu finansų integracijos sąvoka čia vartojama vien griežta ekonomine prasme – apibūdinant laipsnį, kuriuo išsilygina aktyvų kainos ir grąža skirtingose nacionalinėse finansų rinkose. Visiškai integruotoje rinkoje vienodų finansinių aktyvų grąža vienoda, bet daugelis tarptautiniu mastu cirkuliuojančių aktyvų, aišku, nevienodi.

Pagal šiuos rodiklius galima aprašyti finansinės globalizacijos istorines formas ir tiksliai įvertinti šios srities naujoves dabartiniu metu. Nustatydami pasaulio finansų geografinį išsidėstymą, galime įvertinti tarptautinių finansų ekstensyvumą. Nagrinėdami globalinių finansų srautų apimtis (bendrąsias bei grynąsias), atskleidžiame istorines finansines globalizacijos intensyvumo sandaras. Finansų srautų pasekmėms nustatyti svarbu žinoti besikeičiančią finansų srautų apyvartos greitį, kuri sąlygoja komunikacinių technologijų infrastruktūros pokyčiai. Visiškai neginčytina, kad finansinės globalizacijos įtaka nacionalinės ekonominės politikos įgyvendinimui neabejotina, tačiau tos įtakos rūšys (sprendimams, investicijoms, paskirstymui, struktūroms) įvairiu metu gali būti skirtingos, o kita vertus – tą globalinių srautų įtaka gerokai modifikuoja nacionalinės ekonominės aplinkybės. Pasaulinius finansų srautus taip pat sąlygoja įvairios infrastruktūros ir jų institucionalizacija, kurios taipogi keičiasi laike ir erdvėje. Be to, aiškiai matoma pasaulio finansų sandaros stratifikacija – panašiai kaip ir atskiros šalies ūkyje, kur įvairiems skolininkams skirtingos palūkanų normos ir skolinimosi sąlygos.

Globalius finansus sudaro kredito (paskolos ir obligacijos), investicijų (tiesioginės užsienio investicijos, akcijų ir pajų išigijimas) ir pinigų (valiutų mainai) srautai. Kitos techninės finansų globalizacijos sąvokos pristatomos I priede.

Fenomenaliai finansų srautų plėtrai 9-ajame dešimtmetyje pagrindą padėjo trys esminiai 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių pokyčiai: eurovaliutų rinkos atsiradimas, Bretton Woods Sistema žlugimas ir naftos kainų šokas. Nuo tada finansų rinkų dereguliavimo ir technologijos pokyčiai paskatino veržlių globalinių finansų srautų ir tinklų plėtrą ir intensyvėjimą.

Šiuolaikinių tarpvalstybinių finansų srautai yra tokie intensyvūs ir ekstensyvūs, kad nacionalinės finansų sistemos vis labiau susipina. Bretton Woodso sistemoje kapitalo kontrolė tokius srautus varžė ir reguliavo. Tačiau finansų liberalizavimas ir dereguliavimas nepaprastai paskatino finansinių struktūrų susipynimą. Šiai tendencijai, kaip atrodo, lemta dar labiau sustiprėti, įgyvendinant Pasaulio Prekybos Organizacijos (PPO) susitarimą atverti nacionalines finansų paslaugas globalinei konkurencijai. 1997 m. pabaigoje 102 valstybės nuo 1999 m. susitarė atverti savo vidaus bankininkystės, draudimo ir vertybinių popierių sektorius užsienio konkurencijai ir laikytis PPO sąžiningos prekybos taisyklių. Be to, 2000 m. turėjo prasidėti derybos dėl visų finansinių paslaugų liberalizavimo. Didėjantis globalinių srautų intensyvumas ir ekstensyvumas drauge su nacionalinių finansų rinkų liberalizavimo tendencija, nacionalinės kapitalo kontrolės nebuvimas ir poslinkis slankių valiutos kursų link liudija, kad vyksta gilesni kokybiniai globalinės finansų integracijos pokyčiai.

Šiandien pasaulio kapitalo rinka veikia dar ne taip, kaip veikia vadovėliuose apibūdinta integruota pasaulio kapitalo rinka: skolininkų ir skolintojų galimybės dalyvauti šioje rinkoje skiriasi ir aktyvų turėtojai apskritai dar tebėra subjektyviai nusiteikę vidaus aktyvų naudai. Tačiau akivaizdu, jog formuojasi globalinė kapitalo rinka, kuriai būdingi netobulumai ir iškraipymai. Prekyba valiutomis, vyriausybės obligacijomis, valiutų kursų išvestiniais sandoriais ir kitais svarbiausiais finansiniais instrumentais vyksta svarbiausiuose pasaulio finansiniuose centruose. Londono, Niujorko ir Tokijo rinkos taip susipynė, kad veikia kaip viena ištisą parą funkcionuojanti rinka. Esminis šių dienų globalinių finansų rinkų bruožas (ir skirtumas nuo tobulos konkurencinės rinkos) yra precedento istorijoje neturinti veiklos apimtis, kurios didelę dalį sudaro spekuliacinė veikla, finansinių sandorių atlikimo greitis ir tuos procesus finansinio gilinimo procesas. Visi šie bruožai leidžia teigti: nors globalinė finansų rinka ir nėra visiškai institucionalizuota, tačiau ji jau formuojasi.

1.6. Globalizacijos vertinimo metodologija

Globalizacija apibrėžiama kaip gilėjanti integracija tarp šalių visose visuomeninio gyvenimo sferose. Daugelis autorių globalizacijos reiškinį analizuoja išskirdami jo ekonomines, politines bei

kultūrinės dimensijas (Mačerinskas J., 2003). Ekonominė globalizacija suvokiama kaip didėjanti individų bei kompanijų veiklos laisvė bendradarbiauti su kitų šalių ūkio subjektais. Ekonominės globalizacijos plėtros veiksniai yra technologinis progresas bei tarptautinės prekybos liberalizacija. Politinė globalizacija reiškiasi sprendimų priėmimo perkėlimu į regioninį arba tarptautinį lygmenį. Politinių sprendimų pagrindu kuriamos įvairios tarptautinės organizacijos, valstybės jungiasi į ekonominius, politinius, karinius blokus. Kultūrinė globalizacija – tai kultūros unifikacija, atsirandanti dėl išaugusių tarptautinio komunikavimo bei migracijos galimybių.

Mokslinėje literatūroje globalizacijos empiriniam vertinimui skiriama nedaug dėmesio. Tai, visų pirma, susiję su globalizacijos reiškiniu, kaip multidimensinio proceso, sudėtingumu. Kai kurie autoriai netgi teigia, kad vertinti globalizaciją nėra prasmės, kadangi neįmanoma sudaryti tokios vertinimo metodologijos, kuri apimtų visus globalizacijos aspektus. Tai pripažįsta ir patys metodologijų kūrėjai, tačiau, jų požiūriu, ir nevisapusiškas globalizacijos vertinimas leidžia daryti išvadas bei prielaidas, susijusias su globalizacijos įtaka įvairioms gyvenimo sferoms.

Globalizacijos vertinimo metodiką dažniausia apsprendžia paties globalizacijos reiškiniu suvokimas. Kadangi ekonominė integracija yra pagrindinė globalizacijos forma, daugelis mokslininkų koncentruojasi tik ties ekonominės globalizacijos rodiklių skaičiavimu, visai neatsižvelgdami į kitas globalizacijos dimensijas. Ekonominė integracija vertinama dviem pagrindiniais aspektais: įvertinant būtinas sąlygas globalizacijos plėtrai ir, įvertinant globalizacijos padarinius. Globalizacijos plėtrai būtinos sąlygos siejamos su kuo mažesniais tarptautiniais apribojimais, tokiais kaip tarifiniai, netarifiniai ar paslėpti prekybos suvaržymai. Tačiau vertinti šiuos apribojimus nėra taip paprasta, kadangi jie ne visada lengvai pastebimi. Dėl šios priežasties, mokslininkai kur tas dažniau pasirenka antrąjį – globalizacijos padarinių vertinimo – aspektą ir skaičiuoja tris globalizacijos padarinių rodiklių grupes: tarptautinės prekybos, tarptautinių finansų bei multinacionalinių korporacijų rodiklius (Brahmbhatt, M., 1998). Manoma, kad, kuo šie rodikliai didesni, tuo didesnis ir globalizacijos laipsnis.

Kai kurie mokslininkai, be ekonominės globalizacijos, siekia įvertinti ir politinės bei kultūrinės globalizacijos dimensijas. Politiniai rodikliai atspindi šalies dalyvavimą įvairiuose tarptautiniuose susitarimuose bei organizacijose. Prie politinių priskiriami ir šalies dalyvavimo karinėse organizacijose rodikliai. Kur kas sudėtingesnis kultūrinės globalizacijos rodiklių skaičiavimas, kadangi galimybė kiekybiškai įvertinti kultūra, yra gana abejotina. Visgi, autoriai bando tai įgyvendinti pasitelkdami tarptautinių telefoninių pokalbių bei interneto vartotojų statistiką, rinkdami duomenis apie užsienio kalbas išverstas knygas bei filmus.

Paprastai įvairūs globalizacijos rodikliai skaičiuojami ir vertinami atskirai, nesuvedant jų į vieną integruotą parametą. Tačiau globalizacija – tai vientisas (nors ir multidimensinis), giliai

integruotas procesas, todėl jį reikėtų atitinkamai ir vertinti. Bene vienintelė plačiau pripažinta sisteminio globalizacijos vertinimo metodologija buvo sudaryta prieš keletą metų, bendradarbiaujant kompanijos A.T.Kearney bei leidinio „Foreign Policy“ specialistams. Jų sudarytas globalizacijos indeksas apima ne tik ekonominę sferą, bet ir technologijas, politinį įsipareigojimą, asmeninius kontaktus. Globalizacijos indeksas skaičiuojamas daugeliui šalių kiekvienais metais. Šalys, pagal apskaičiuotą jų globalizacijos laipsnį, išdėstomos eilės tvarka, ir, remiantis rezultatais, ieškoma ryšio tarp šalių charakteristikos (tokios kaip, pvz., šalies plotas, ekonominis išsivystymas, politinė sistema) bei globalizacijos laipsnio. Kadangi globalizacijos indekso skaičiavimas nėra sudėtingas, o tyrimo metodologija skelbiama viešai, būtų naudinga apskaičiuoti Lietuvos globalizacijos indeksą. Tai leistų palyginti Lietuvos globalizacijos rodiklius su kitų šalių bei nustatyti, kokią vietą mūsų šalis užima globalizuotų pasaulio valstybių sąrašė. Ši informacija būtų naudinga tolimesniam globalizacijos nagrinėjimui: siekiant išsiaiškinti šalies situaciją tarptautinėje arenoje, nustatant silpnąsias ir stipriasias puses, prognozuojant ateities tendencijas, atliekant įvairius koreliacinius tyrimus.

A.T.Kearney globalizacijos indeksas naudojamas ekonominei integracijai apskaičiuoti įvertina tokius rodiklius kaip užsienio prekyba, tiesioginės užsienio investicijos ir kapitalo srautai, nacionalinio biudžeto pajamos, atspindinčios pajamas, gautas dirbant užsienyje arba iš užsienyje turimo turto nuomos. Asmeninių kontaktų globalizacijos rodiklio dalis yra įvertinama per tarptautinio turizmo ir kelionių, tarptautinių pokalbių telefonu srautus ir turto (pinigų) pervedimus per valstybės sieną. Interneto vartotojų skaičius, interneto portalų ir svetainių skaičius yra naudojami technologiniams ryšiams nustatyti, kas lemia valstybės bendravimo su išoriniu pasauliu būdus ir verslo ryšių galimybes. Globalizacijos indeksas įvertina ir politinius susitarimus per priklausymo skaičių tarptautinėms organizacijoms, dalyvavimą Jungtinių Tautų misijose, ambasadų skaičių šalyse. A.T. Kearney siūloma globalizacijos indekso skaičiavimo metodika pateikiama 2 lentelėje.

Globalizacijos indeksui apskaičiuoti kiekvienas rodiklis suvedamas į kintamųjų eilutes, kurios pagal kiekvieną valstybę yra palyginamos ir „normalizuojamos“ remiantis procesu, kuris įvertina kiekvieną mažiausią reikšmę kaip nulį, o didžiausią kaip vienetą bei tokiu būdu sudaro skaičių ir reikšmių eilutę tarp nulio ir vieneto. Valstybių kiekvieno rodiklio rezultatai susumuojami įvertinus dvigubą svorio koeficientą tiesioginėms užsienio ir vidaus investicijoms, kurios turi itin didelę reikšmę globalizacijos procesui šalyje. Tokiu būdu suskaičiuojamas suminis globalizacijos indeksas, naudojamas atskirų šalių palyginimui.

A.T. Kearney globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai

Globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai	Svoris
Ekonominė integracija	6
Prekyba prekėmis ir paslaugomis (kaip dalis nuo BVP)	1
Tiesioginės užsienio investicijos (kaip dalis nuo BVP)	2
Investicijų portfelis (kaip dalis nuo BVP)	2
Kitos nacionalinio biudžeto pajamos	1
Asmeniniai kontaktai	3
Užsieniečių turistų ir keliautojų skaičius (kaip dalis nuo gyventojų)	1
Tarptautinių skambučių skaičius, tenkantis vienam gyventojui	1
Tarptautiniai mokėjimai ir pervedimai (kaip dalis nuo BVP)	1
Technologijos	2
Interneto vartotojų skaičius (dalis nuo visų gyventojų)	(visoms dalims)
Interneto portalų skaičius, tenkantis vienam gyventojui	
Saugių interneto tinklų skaičius, tenkantis vienam gyventojui	
Politiniai susitarimai	3
Ambasadų skaičius šalyje	1
Priklausymas tarptautinėms organizacijoms	1
Dalyvavimas Jungtinių Tautų saugumo tarybos misijose	1

Šaltinis: A.T. Kearney, *Foreign Policy*, 2000

Kasmet A.T. Kearney (Foreign Policy) įvertina ir surikiuoja 62 pasaulio valstybes (sudarantių apie 85 proc. pasaulio gyventojų skaičiaus). Iš kasmetinių ataskaitų galima daryti šias pagrindines išvadas:

- labiausiai globalizuotos šalys turi santykinai daugiau pajamų;
- labiausiai globalizuotos yra mažos atviros ekonomikos;
- didžiausią indekso reikšmę gavusiose šalyse yra didesnė politinė laisvė ir mažesnis viešosios korupcijos lygis;
- multinacionalinės kompanijos yra viena varančiųjų šalių jėgų šalia ekonominės integracijos;
- globalizacijos procesas neįtakoja darbo užmokesčio lygio šalyje.

Gana plačiai pripažinta globalizacijos indekso skaičiavimo metodologija paskatino kai kuriuos mokslininkus ieškoti panašių sprendimų. Dėmesio vertu pavyzdžiu gali būti laikomas vokiečių autoriaus A. Dreher (2002) sudarytas globalizacijos indeksas. A. Dreher sudarytas globalizacijos indeksas apima tris pagrindines dimensijas: ekonominę integraciją, socialinę integraciją ir politinę integraciją. Siekiant įvertinti šias dimensijas, 23 kintamieji yra įvertinami suskirsčius juos objektyviu statistiniu metodu į tris sub-indeksus. Pastarieji trys sub-indeksai sudaro

bendrą globalizacijos indeksą. Indeksui apskaičiuoti naudojamų kintamųjų sąrašas pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė

A. Dreher globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai

Globalizacijos indeksą sudarantys rodikliai		Svoris
A. Ekonominė integracija		35%
i)	Einamieji srautai	50%
	Prekyba (% nuo BVP)	23%
	Tiesioginės užsienio investicijos (% nuo BVP)	29%
	Šalies vidaus investicijos (% nuo BVP)	27%
	Pajamos (% nuo BVP)	22%
ii)	Suvaržymai	50%
	Paslėpti importo barjerai	20%
	Vidutinis mokesčių tarifas	30%
	Tarptautinės prekybos mokesčiai (% nuo bendrų pajamų)	24%
	Lėšų sąskaitose suvaržymai	26%
B. Politiniai susitarimai		28%
	Ambasadų skaičius šalyje	34%
	Priklausymas tarptautinėms organizacijoms	34%
	Dalyvavimą Jungtinių Tautų saugumo tarybos misijose	32%
C. Socialinė globalizacija		38%
i)	Asmeniniai kontaktai	24%
	Tarptautinės telekomunikacijos	31%
	Pervedimai (% nuo BVP)	9%
	Tarptautinis turizmas	1%
	Vidutinė skambučio į JAV kaina	33%
	Kitos valstybės piliečių skaičius (% nuo visų gyventojų skaičiaus)	26%
ii)	Informacijos srautai	39%
	Telefonų linijų skaičius (1000-iui gyventojų)	18%
	Interneto portalų skaičius, tenkantis vienam gyventojui	15%
	Interneto vartotojų skaičius (dalis nuo visų gyventojų)	18%
	Kabelinės TV vartotojų skaičius (1000-iui gyventojų)	16%
	Dienraščių skaičius (1000-iui gyventojų)	16%
	Radijo stočių skaičius (1000-iui gyventojų)	17%
iii)	Kultūrinis artimas	37%
	McDonald's restoranų skaičius, tenkantis vienam gyventojui	100%

Šaltinis: Dreher, *Does Globalization Affect Growth?*, 2002

A. Dreher pripažino, jog sunkiausia yra apibrėžti informacijos ir minties srautus, kurie lemia globalizacijos lygį šalyje. Mokslininkas teigia, jog kultūrinė globalizacija priklauso nuo vyraujančių Amerikos kultūros produktų, kadangi JAV yra socialinės-kultūrinės globalizacijos lyderė. Tokiu būdu, autorius yra linkęs kultūrinį artumą vertinti pagal anglišku dainų skaičių nacionalinių muzikos topų sąrašuose arba filmų, kurių kilmė yra Hollywood'as, skaičių valstybės kino teatruose. Todėl geriausiai tokį aspektą atitiko McDonalds restoranų skaičius, esantis atskiroje valstybėje.

Indekso skaičiavimas, nors ir žymiai sudėtingesnis bei apima daugiau rodiklių, tačiau pagrįstas panašiais principais, kaip ir A.T. Kearney. Visgi, esminis skirtumas tas, kad A. Dreher

koncentruojasi ties ekonominio augimo problema, siekdamas nustatyti atskirų globalizacijos dimensijų įtaką šalių ekonomikai. Taigi, A.T. Kearney parodo trumpalaikius globalizacijos indekso pasikeitimus, kai tuo tarpu A. Dreher indeksas yra orientuotas į ilgalaikių pokyčių vertinimą.

Abu globalizacijos indeksai ir jų skaičiavimo metodika nekelia klausimo, ar globalizacijos procesas šaliai atneša daugiau naudos ar žalos. Indeksai tiesiog įvertina valstybės kaitą įvairiais aspektais ir surikiuoja valstybes nuo mažiausiai globalizuotos. Indeksai taip pat naudingi šalims, kurios siekia įvertinti savo globalizacijos etapą. Toks vertinimas svarbus besivystančioms pereinamojo laikotarpio valstybėms, kurioms pagrindinis tikslas yra integracija į globalų pasaulį. Deja, ne visoms Baltijos šalims šie indeksai yra skaičiuojami, todėl nepriklausomas indeksų skaičiavimas ir Lietuvai būtų itin naudingas (ypač kai skaičiavimo metodika yra viešai prieinama). Tačiau šis skaičiavimas reikalauja gilesnės analizės ir turėtų tapti naujo tyrimo tikslu.

Egzistuoja gana plati nacionalinio konkurencingumo vertinimo metodologijų įvairovė. Vienas autoritetingiausių pasaulinių konkurencingumo vertinimo centrų – Pasaulio ekonomikos forumas, veikiantis kaip nepriklausoma tarptautinė organizacija, siekia apjungti pasaulio politikos ir verslo lyderių pastangas formuojant pasaulinę ir regioninę pramonės plėtros darbotvarkę. Forumo publikuojama Pasaulio konkurencingumo ataskaita pateikia kasmetinį pasaulio šalių ekonomikų įvertinimą konkurencingumo aspektu (World Economic Forum, 2005). 2005 m. ataskaita apėmė 117 pasaulio šalių konkurencingumo vertinimą ir yra parengta bendradarbiaujant 122 tyrimų institutams visame pasaulyje. Ataskaitos išvados remiasi tiek palyginamąja šalių ekonomine statistika, tiek įmonių ir ekonominės politikos formuotojų atsakymais į parengtą klausimyną (ypač tais atvejais, kai nėra atitinkamą ekonominį reiškinį matuojančių statistinių duomenų).

Pasaulio konkurencingumo ataskaitoje apskaičiuojami ir pateikiami du šalies ekonominį konkurencingumą nusakantys indeksai: konkurencingumo augimo indeksas ir verslo konkurencingumo indeksas. Šie indeksai apibrėžia sąlyginę nacionalinių ekonomikų poziciją konkurencingumo aspektu kitų šalių ekonomikų kontekste. Konkurencingumo augimo indeksas skaičiuojamas nuo 2001 metų (jo sudarytojai – ekonomistai Jeffrey Sachs ir John McArthur) ir vertina makrolygio veiksnius, turinčius įtaką šalyje veikiančių įmonių produktyvumui. Konkurencingumo augimo indeksą sudaro trys kintamieji:

1. technologinis indeksas, apibūdinantis šalies technologinį pasirengimą konkuruoti tarptautiniu mastu,
2. valstybės institucijų indeksas, apibūdinantis valstybės valdymo institucijų veiklos kokybę ir

3. makroekonominės aplinkos indeksas, apibūdinantis šalies makroekonominės aplinkos kokybę ir stabilumą.

Verslo konkurencingumo indeksas (sudarytojas – JAV ekonomistas Michael Porter), skirtingai, nei aukščiau aptartas Konkurencingumo augimo indeksas, akcentuoja mikroekonominius (įmonių lygio) ir nacionalinio ekonominio konkurencingumo aspektus. Šis indeksas vertina verslo įmonių valdymo ir strategijų kokybę, o taip pat – nacionalinę aplinką, kurioje yra priimami įmonių verslo sprendimai. Tokiu būdu, šis indeksas papildo Konkurencingumo augimo indeksą, suteikdamas šalies įmonių dinamiškumo ir verslo aplinkos vertinimą.

$$\text{Verslo konkurencingumo indeksas} = 1/3 * (\text{verslo įmonių valdymas ir strategijos}) + 2/3 * (\text{verslo aplinkos kokybė})$$

Apibendrinant, „globalizacijos“ terminas šiandien vartojamas kaip niekada dažnai, tačiau tikslaus, plačiai pripažinto globalizacijos apibrėžimo nėra. Išanalizavus mokslininkų ir analitikų mintis, *globalizaciją* galima laikyti procesu (ar keletu procesų), apimančiu socialinių santykių ir sandorių (vertinant pagal jų ekstensyvumą, intensyvumą, greitį ir įtaką) erdvines sandoros transformaciją, sukuriančiu transkontinentinius ar tarpregioninius veiklos, sąveikos ir galios panaudojimo srautus bei tinklus. Neatsižvelgiant į integrinių veiksnių pokyčius, globalizacijos veiksnius galima susisteminti į ekonominius, politinius ir socialinius.

A.T.Kearney ir Dreher globalizacijos indeksai ir jų skaičiavimo metodika nekelia klausimo, ar globalizacijos procesas šaliai atneša daugiau naudos ar žalos. Indeksai tiesiog įvertina valstybės kaitą įvairiais aspektais ir surikiuoja valstybes nuo mažiausiai globalizuotos. Indeksai taip pat naudingi šalims, kurios siekia įvertinti savo globalizacijos etapą. Toks vertinimas svarbus besivystančioms pereinamojo laikotarpio valstybėms, kurioms pagrindinis tikslas yra integracija į globalųjį pasaulį. Deja, ne visoms Baltijos šalims šie indeksai yra skaičiuojami, todėl nepriklausomas indeksų skaičiavimas ir Lietuvai būtų itin naudingas (ypač kai skaičiavimo metodika yra viešai prieinama). Tačiau šis skaičiavimas reikalauja gilesnės analizės ir turėtų tapti naujo tyrimo tikslu.

2. GLOBALIZACIJOS ĮTAKOS VALSTYBIŲ EKONOMIKOMS ANALIZĖ IR VERTINIMAS

Šioje darbo dalyje apžvelgiami naujausi globalizacijos ir ekonominio augimo tyrimai, pagrindinį dėmesį skiriant Tarptautinio valiutos fondo, Pasaulio banko studijoms ir A.T.Kearney Globalizacijos indekso ataskaitoms. Šioje dalyje analizuojami globalizacijos tyrimai iš istorinės perspektyvos, kas leidžia išvelgti bei pasimokyti, kokį poveikį prekybos, darbo jėgos ir kapitalo srautai turi valstybių ekonomikoms ir jų augimui. Remiantis Lietuvos ūkio ministerijos pateiktomis ataskaitomis ir duomenimis įvertinama Lietuvos ekonomika globalizacijos kontekste ir ekonomikos konkurencingumo augimo vieta pasaulyje ir Europoje.

2.1. Globalizacijos raida istorinėje perspektyvoje (1870-2000 m.)

Egzistuoja keli mokslininkų požiūriai į globalizacijos vystymąsi ir jos raidos etapus. G.W.Kolodko (2003) manymu, globalizacija turi būti apibrėžiama kaip liberalizuotos ir integruotos pasaulio ekonominės sistemos atsiradimas, todėl globalizacijos procesai praeityje jau vyko. Autorius teigia, jog globalizacijos atsiradimą galima sieti su prieš kelis tūkstantmečius pinigų ir prekybos atsiradimu finikiečių pasaulio mastu. Tačiau šis išskiria tris pagrindines globalizacijos epochas, lėmusias esmines permainas daugelio šalių ekonominėje, socialinėje ir politinėje sferose.

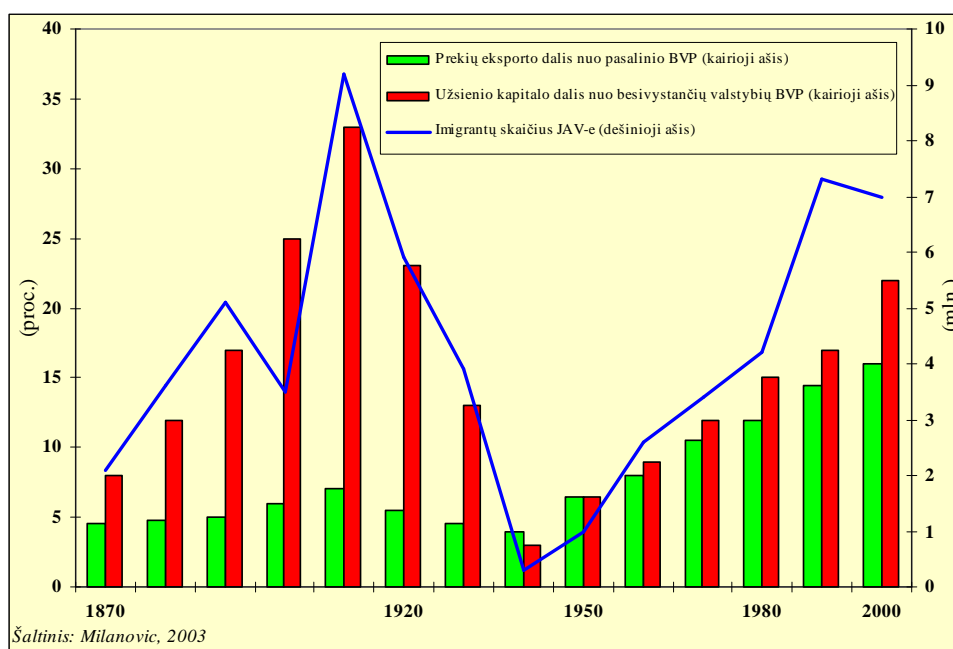
Visų pirma, Amerikos atradimas turėjo toli siekiančių pasekmių tų laikų ir vėlesnei globalizacijos fazei. Kartu su kitais epochiniais XV ir XVI amžiaus geografiniais atradimais jis reikšmingai pagreitino vystymosi procesus, atsirado daugybė „Rytų rinkų“. Kartu su šiais pokyčiais ir prasidėjo pirmoji globalizacijos epocha – kolonializmas ir su juo sekanti vergija. Pats žmogus tapo preke, ko pasekmė buvo kitų regionų, tarp jų Afrikos, įtraukimas į pasaulinę ekonomikos apyvartą.

Antras didelis lūžis ekonomikos globalizacijoje, kuris paženklino naują technologijos erą, įvyko XIX amžiuje. Kai kurie tvirtino, jog ši technikos epocha atnešė ne mažesnes kokybines permainas, nei mūsų laikų elektronikos ir informatikos epocha. Tada sparčiai augo gamyba, tarptautinė prekyba stabilios monetarinės sistemos sąlygomis dar sparčiau, ką garantavo aukso standartas. Išsivystė laivininkystė ir geležinkeliai, atsirado telegrafas ir radijas, suklestėjo stambiaserijinė gamyba ir pramoninis maisto perdirbimas. Buvo pasiekti visi kontinentai ir salos, kilo didžiulė mokslo ir technikos pažangos banga.

Trečias didysis lūžis, atveriantis naują epochą globalizacijos istorijoje, yra susietas su elektronine-internetine revoliucija. Ji atnešė didesnę informacijos mainų tempą ir atvėrė naujus horizontus edukacijos bei ekonomikos raidai. Internetas šiame civilizacijos vystymosi etape turi panašią reikšmę ekonominei raidai, kaip Amerikos atradimas, kadangi prie esamo pasaulio prideda daugiau naujos ekonominės erdvės, kurioje galima tirti ir įdiegti, investuoti ir gauti pelną, gaminti ir teikti paslaugas, pardavinėti ir pirkti, kaupti ir vartoti, dėstyti ir mokytis.

2.1.1. Globalizacijos vystymasis 1870-1914 metais

Remiantis N. Crafts (2000) atliktais tyrimais globalizacijos vystymąsi ir ekonomikos augimą galima suskirstyti į du pagrindinius etapus. Pirmoji moderniosios globalizacijos banga prasidėjo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Globalizacijos staigaus progreso priežastis buvo transporto kaštų mažėjimas ir prekybos apribojimų švelninimas. Garo jėgos panaudojimas geležinkeliuose ir laivyboje smarkiai pagerino tarptautinį transportą. Eksporto apimtys palyginus su pasaulio pajamomis beveik padvigubėjo ir sudarė apie 8 proc. pasaulio BVP. Buvo pastebimas kasmetinis tiesioginių užsienio investicijų ir žmonių migracijos padidėjimas iš Europos į Šiaurės Ameriką ir kitus besivystančius regionus (žr. 2 paveikslą).

2 pav. Globalizacijos bangos 1870-2000 m.

Užsienio šalių investicijos ir technologinių pasiekimų skvarba užtikrino, kad ir šalys už Britanijos ribų industrializavosi ir konkuravo tarptautinėse rinkose. Industrializacija padidino žaliavų paklausą. Prekybos tvarka pasidarė ekstensyvesnė, nes daugiau šalių ir kolonijų siekė jas tiekti. Sparčiai daugėjo į prekybą įsitraukusių šalių ir teritorijų – 1913 m. 155 šalys buvo įregistruotos kaip dalyvaujančios tarptautinėje prekyboje (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Pasaulinės prekybos kryptys 1876-1928 m., proc.

	Tarp išsivysčiusių šalių	Tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių	Tarp besivystančių šalių
1876	45	51	4
1913	43	52	5
1928	40	49	11

Šaltinis: D. Held, 2002

Šiame laikotarpyje visuminės pajamos ir prekyba tarp Vakarų Europos ir užjūrio valstybių (JAV, Kanados, Australijos) augo labai sparčiai. Tokiu būdu, atotrūkis tarp globalizuotų ir kitų pasaulių šalių didėjo. 5 lentelėje matome, jog industrializacijos lygis taip pat kasmet didino atotrūkį tarp globalizuotų ir atsiskyrusių pasaulio šalių, išsivysčiusių valstybių skaičius kas metus vis augo, mažėjo besivystančių valstybių ir pramonės pagamintos produkcijos našumas didėjo. Todėl iki pat Pirmojo pasaulinio karo globalizacijos procesai teigiamai veikė į šį procesą įsitraukusių valstybių ekonomikas.

5 lentelė

Industrializacijos lygis 1860-1913 m.

(proc., Dž. Britanija 1900 m. = 100)

	1860	1880	1900	1913
Viso išsivysčiusių valstybių	16	24	35	55
Viso besivystančių valstybių	4	3	2	2
Dž. Britanija	64	87	100	115
JAV	21	38	69	126

Šaltinis: Milanovic, 2003

Britų pramonės revoliucija ir įsiviešpatavimas pasaulio prekyboje padėjo Londonui įsitvirtinti pirmaujančioje tarptautinių finansų padėtyje. XIX a. pabaigoje ne tik Londonas veikė kaip svarbiausia tarptautinių finansų rinka, bet savo visuotinę veiklą išplėtė ir kiti Anglijos bankai. Tarpvalstybiniai finansų srautai nuo 1870 m. iki Pirmojo pasaulinio karo iš esmės išsiplėtė ir suintensyvėjo. Dėl komunikacijų infrastruktūros raidos nacionalinės finansų rinkos stipriai susipynė

su tarptautiniais finansų tinklais. Vyriausybės beveik neribojo tarptautinių finansų srautų, o pagrindinių valiutų vertę reguliavo pasaulinė Aukso standarto sistema. Šiame laikotarpyje kapitalas judėjo po visą pasaulį, o užsienio investicijų intensyvumas tiek investuojančioms, tiek besiskolinančioms šalims įgijo didžiausią ekonominę reikšmę. 6 lentelės duomenys rodo, kaip smarkiai didėjo kapitalo srautų apimtys. Didžiausia kapitalo eksportuotoja išliko Britanija, nors pirmaujanti jos padėtis laikotarpio pradžioje palaipsniui silpnėjo. Daug kapitalo eksportavo Prancūzija, tuo tarpu Vokietija ir JAV daugiau kapitalo išvežė tik laikotarpio pabaigoje.

6 lentelė

Užsienio investicijų struktūra pagal kapitalo kilmės šalį 1825-1938 m.

(procentinė pasaulinės apimtys dalis)

	Britanija	Prancūzija	Vokietija	Olandija	JAV	Iš viso (mlrd. JAV dol.)
1825	55,6	11,1		33,3		900
1840	58,3	25,0		16,7		1.200
1855	63,9	27,8		8,3		3.600
1870	62,0	31,6		6,3		7.900
1885	55,7	23,6	1,,6	7,1		14.000
1900	51,1	21,9	20,3	4,6	2,1	23.700
1914	44,0	19,9	12,,8	2,6	7,8	45.450
1938	41,7	7,0	1,3	8,7	21,2	54.950

Šaltinis: D. Held, 2002

7 lentelės duomenys rodo, kaip padidėjo tų investicinių srautų tarp pagrindinių kreditorių ir šalių-skolininkų intensyvumas. Šiuo laikotarpiu Britanija kasmet investavo vidutiniškai 5 proc. savojo BVP, o kiti pagrindiniai investuotojai – perpus ar net dar mažiau. Taigi, grynieji tarpvalstybiniai investicijų srautai, palyginti juos su skolinančių bei paskolas imančių šalių pajamomis, vėliau retai kada bepasiekė toli lygį ar truko tiek ilgai.

7 lentelė

Grynieji užsienio investicijų srautai 1870-1920 m.

(procentinė BVP dalis)

	Britanija	Prancūzija	Vokietija	Japonija	Švedija	JAV
1870	+5,6		+0,6		-1,6	-2,7
1880	3,2	-0,4	+1,9		-3,7	+0,1
1890	+5,8	+2,0	+2,0	+0,1	-2,5	-0,1
1900	+1,8	+3,8	+1,3	-4,2	-2,7	+1,4
1910	+7,4	+3,6	+1,3	-2,8	+0,4	0
1920	+2,6			+2,2	+0,5	+2,4

Šaltinis: D. Held, 2002

Pasaulinė finansų sistema, būdama labai stratifikuota, tuo laikotarpiu tapo ir organizuotesnė. Tarptautinė bankų veikla išsiplėtė ir institucionalizavosi, ypač Britanijoje. Vakarų bankai ėmė siekti net Kiniją. Pasiektas infrastruktūros lygis skatino ir tarptautinių piniginių susitarimų, įkūnytų klasikiniame Aukso standarte, institucionalizaciją ir formalizaciją.

Klasikinio Aukso standarto laikotarpiu ypač sparčiai augo tiesioginės užsienio investicijos (TUI). Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse TUI sudarė 35 proc. visų ilgalaikių tarptautinių investicijų. Apie 55 proc. pasaulio TUI sudarė investicijos į pirminių produktų sektorių, apie 15 proc. – į gamybą, o likusios – į paslaugas ir patarnavimus, daugiausia bankų ir prekybines bendroves. TUI koncentracija į pirminių produktų sektorių reiškė, multinacionalinės kompanijos menkai dalyvavo visoje gamybinėje veikloje, nes tarptautinės gamybos lygis buvo labai ribotas.

Nors daugiau kaip 60 proc. tarptautinių investicijų teko besivystančioms, ne Europos sritims, didžioji dalis susitelkė tam tikrose vietose. Pagrindiniai užsienio investicijų gavėjai buvo JAV, Rusija ir Kanada, po jų eina pagrindiniai eksportuotojai ir Austrija-Vengrija.

Komunikacijos ir transporto patobulinimai padidino verslo galimybes kontroliuoti tarptautinį gamybos procesą iš centrinės korporacijos būstinės. Todėl multinacionalinės korporacijos suvaidino svarbų vaidmenį kuriantis globaliems pagrindinių produktų prekybos tinklams klasikinio Aukso standarto laikotarpiu. Nors korporacijų apimtys buvo nedidelės, palyginus su šalies vidaus ekonomika, tačiau jos turėjo daug didesnę reikšmę, nei rodo vien apimtys. Gamybinės korporacijos dažnai buvo tarp to laikotarpio technologiškai pažangiausių įmonių, siūlančių naujausius produktus ir procesus ir taip prisidedančių prie naujų pramonės šakų augimo.

2.1.2. Globalizacijos vystymasis 1920-1940 metais

Laikotarpyje tarp dviejų Pasaulinių karų ekonomikos augimas perėjo į nuosmukį, politiniai sprendimai buvo orientuoti į valstybės vidaus saugumą ir ekonominį stabilumą. Prekybos apimčių lygis vėl prilygo 1870 metų lygiui, o gyventojų migracija buvo suvaržyta. BVP, tenkančio vienam gyventojui, augimas sumažėjo daugiau nei trečdaliu ir pajamų nelygybė toliau didėjo žmonių tarpe. Visgi, mokslininko tyrimais nustatyta, jog tikėjimas ir noras gyventi nesumažėjo per šį laikotarpį, kas rodo nesusipėjimą ir sunkiai įvertinamą globalizacijos poveikį skurdui.

Didžiojo darbo suardyti prekybos tinklai dažniausiai nebuvo atkurti. Nuo 1913 m. iki pat 1929 m. pasaulinės prekybos apimtis, panašiai kaip ir gamyba, augo 2,2 proc. per metus, o muitai nebuvo daug aukštesni už prieškarinio lygį. Po 1929 m. suirutės plačiai paplito protekcionizmas, kai

šalys padidino prekybos kliūtis, atsisakė didžiausio palankumo prekyboje principo ir pakeitė jį diskriminacinėmis priemonėmis. Dėl protekcionizmo iki 1937 m. pasaulinės prekybos apimtys mažėjo po 0,4 proc. per metus. Prekybos kritimas labai sustiprino ekonominės veiklos smukimą, tai parodo prekybos svarbą daugeliui ekonomikų. Ekonominė veikla pradėjo atsigauti, kai padidėjo vidaus paklausa, svarbiausių prekių mažėjančios kainos skatino pasiūlą, nes gamintojai siekė daugiau pajamų.

8 lentelėje pateiktos apsaugos tendencijos parodo bendrą muitų tarifų vaizdą: jie mažėjo iki XIX a. 8-ojo dešimtmečio, vėliau turėjo tendenciją didėti ir reikšmingai padidėjo po 1929 m. krizės. Britanijos pramoninė viršenybė ir jai atviros plačios kolonijų teritorijos suteikė jos eksportuotojams parengtas rinkas. Prekių ir paslaugų eksportas sudarė apie 30 proc. BVP ir, kaip matyti iš 3 paveikslų, visa prekybos vertė siekė beveik 60 proc. BVP.

8 lentelė

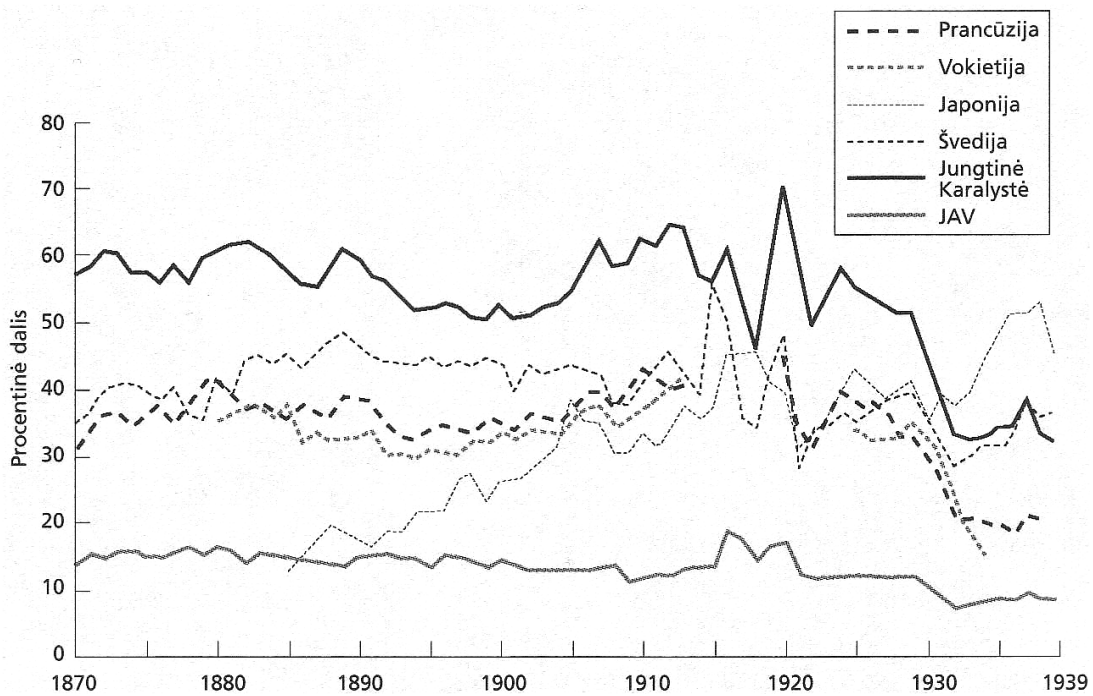
Atskirų šalių muitų tarifai 1820-1931 m., proc.

	1820	1875	1913	1826	1931
Prancūzija	a	12-15	18	12	38,0
Vokietija	8-12	4-6	12	12	40,7
Japonija	a	5	20	16	24,0
Švedija	a	3-5	16	13	26,8
Dž.Britanija	45-55	0	0	4	10,0
JAV	35-45	40-50	33	29	53,0

a - veikė platūs prekybos apribojimai

Šaltinis: D. Held, 2002

Iki 1939 m. svarbiausių prekių rinkos pradėjo įgauti globalumo ir, priešingai nei ankstesniu metu, šalys ėmė taip specializuotis, kad globalinė konkurencija vis labiau veikė nacionalinį gamybos pobūdį. Grupės, iš laisvos prekybos galinčios gauti naudos, susitelkė kovoti už ją, o grupės, turinčios patirti nuostolių, organizavosi siekti apsaugos. Tačiau šios tendencijos dėl protekcionizmo išnyko 4-ame dešimtmetyje. Nors prekybos ekstensyvumas didesnę laikotarpio dalį plėtėsi ir apėmė visą pasaulį, be to, atsirado reikšmingos globalinės kai kurių prekių rinkos, tačiau daugelio prekių prekybos tinklų geografija dažnai buvo ribota. Prekybos intensyvumas labai skyrėsi. Išsivysčiusių šalių ir didžiausių pagrindinių prekių eksportuotojų prekyba nuo nepastebimos nacionalinių pajamų dalies išaugo iki reikšmingos. Daugelio kitų nacionalinių ūkių prekybos apimtis dažnai buvo maža ir jų įtaka kitoms šalims buvo ribota. Todėl prekybos sistema buvo labai stratifikuota – nacionaliniai ūkiai už Europos ir didžiausių pagrindinių eksportuojamų grupės ribų dažnai pasaulinėje prekyboje buvo ne tokie svarbūs.

Šaltinis: Held, 2002

3 pav. Procentinė prekybos dalis BVP atskirose šalyse 1870-1939 m.

Pirmasis pasaulinis karas sugriovė klasikinę Aukso standarto sistemą, o pokario nestabilumas, ypač didžiulė infliacija Vokietijoje 3-iojo dešimtmečio pradžioje trukdė ją greitai atkurti. Tik 1925 m. Britanija prisidėjo prie JAV ir grįžo prie Aukso standarto. Ši sistema buvo atkurta dalyvaujant daugiau kaip 40 teritorijų, tačiau ji greitai subyrėjo – kai Didžioji krizė pakirto tarptautinį finansinį bendradarbiavimą. Kapitalo srautai šiuo laikotarpiu buvo ne tokie intensyvūs, jie taip pat buvo labiau koncentruoti vos keliuose „maršrutuose“. Daugiausia užsienio aktyvų turėjo ir didžiausia kapitalo eksportuotoja ir toliau liko Britanija, kapitalo eksportą išplėtė klestinti JAV ir tapo pagrindiniu užsienio investicijų šaltiniu.

Visose svarbiausiose šalyse didžiausia kapitalo dalis buvo investuojama viduje. Bet ir šiomis sąlygomis Kanadoje, Lotynų Amerikoje ir Europoje užsienio investicijos augo nepaprastai sparčiai. Prancūzijos užsienio investicijų dalis po Pirmojo pasaulinio karo gerokai sumažėjo. Po karo nebeliko Vokietijos turėtų užsienio aktyvų, tačiau atsirado nemažai kapitalo eksporto iš Belgijos, Kanados, Švedijos ir Šveicarijos. Nuo 4-ojo dešimtmečio plačius kapitalo srautus palaikančios ekonominės sąlygos radikaliai pasikeitė. Nors JAV galėjo tapti tarptautine kreditore, ji atsisakė perimti iš Britanijos visuotinio finansų hegemono vaidmenį, Amerikos politikoje liko vyrauti nacionaliniai prioritetai, kas lėmė katastrofiškas pasekmes ir Didžiosios krizės susiformavimą. Išskolinusios šalys išsyk turėjo susigrumti su vidaus infliacija ir kapitalo pasitraukimu iš šalies. Atitinkamai ryškiai sumažėjo ir kapitalo srautų intensyvumas bei

ekstensyvumas. Struktūriniai pokyčiai pasaulio ūkyje kartu su plintančiomis nacionalinėmis ekonominėmis ir politinėmis krizėmis visiškai pakirto Aukso standarto sistemą.

Pirmasis pasaulinis karas suardė TUI srautus, tačiau po to jie greitai atsigavo, nes dauguma jų rėmėsi imperiniais ryšiais ir geografiniu artumu. Iki 1938 m. bendra TUI suma realiai buvo maždaug 50 proc. didesnė nei 1914 m. Didžiausiais šaltiniais išliko Britanija ir JAV, kurios apėmė atitinkamai 40 ir 25 proc. pasaulinių TUI. Vokietijos TUI holdingo kompanijos, kaip ir visos kitos šalies užsienio investicijos, dažniausiai buvo likviduotos. Prancūzija vis dar turėjo maždaug 10 proc. nuo bendros TUI sumos. TUI ekstensyvumas išliko panašus kaip it prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Daugiau kaip 60 proc. TUI buvo nukreipta į besivystančias šalis, tačiau daugiausia jų gavo Kanada ir JAV. Nors TUI prieš Pirmąjį pasaulinį karą sklido laisvai, tarpukario laikotarpiu Rusijoje užsienio kapitalas buvo nacionalizuotas, o atsiradus kapitalo judėjimo apribojimams 1930 m., TUI srautų intensyvumas ir ekstensyvumas sumažėjo. Didžioji tarptautinio verslo dalis liko sukonzentruota pirminių produktų sektoriuje.

2.1.3. Globalizacijos vystymasis 1945-2000 metais

Antroji (ir šiuo metu tebesitęsianti) globalizacijos banga prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo. Kaip ir pirmosios bangos pagrindinė ekonomikos vystymosi sąlyga buvo technologinės inovacijos ir prekybos barjerų mažinimas, kapitalo ir informacijos srautų didėjimas bei žmonių migracija. Esminis dviejų globalizacijos bangų skirtumas glūdi komunikacinių kaštų sumažėjime, kas sąlygojo ryškų keitimosi idėjomis paspartėjimą antrosios bangos metu (tuo tarpu, kai užsienio prekybos veiksnys yra svarbiausias, charakterizuojant pirmąją bangą).

1950-1980 metų laikotarpyje integracija labiausiai pasireiškė išsivysčiusių valstybių tarpe. Šioms valstybėms skatinant daugiašalę prekybos liberalizaciją, jų ekonomikų augimo tempai buvo beprecedenčiai (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

BVP, tenkantis vienam gyventojui atskiruose regionuose

	1960	1998	1960	1998
	(JAV dol.)		(proc. nuo industrinių valstybių)	
Afrika	1.539	2.033	15,7	9,0
Azija	963	3.967	9,8	17,6
Lotynų Amerika	3.297	6.353	33,7	28,1
NVS	2.206	5.290	22,5	19,0
Industrinės valstybės	9.792	22.594	100,0	100,0

Šaltinis: Milanovic, 2002

Pasaulio banko duomenimis nuo 1970 metų keletas besivystančių šalių, apimančių daugiau nei 3 mlrd. gyventojų (tame tarpe Kinija, Vengrija, Meksika), pradėjo eksportuoti ne tik pirmojo būtinumo produktus, bet ir pramonines prekes bei paslaugas, ir sulaukė ryškių TUI apimčių padidėjimo. Šiame laikotarpyje tarptautinė prekyba dar labiau išsiplėtė, atsirado konfliktus sprendžiančios tarptautinės agentūros (PPO).

1944 m. Bretton Woodso susitarimu ne tik buvo sukurta fiksuotų valiutos kursų sistema, bet jis buvo daugiašalės prekybos tvarkos pagrindas. Vėliau Havanos chartija numatė įkurti tarptautinę prekybos organizaciją, kuri turėtų prižiūrėti, kaip funkcionuoja pasaulinės prekybos sistema. Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT) tapo pagrindine tarptautinės prekybos institucija. 1995 m. GATT buvo pakeistas Pasaulio prekybos organizacija (PPO), daug galingesne institucija.

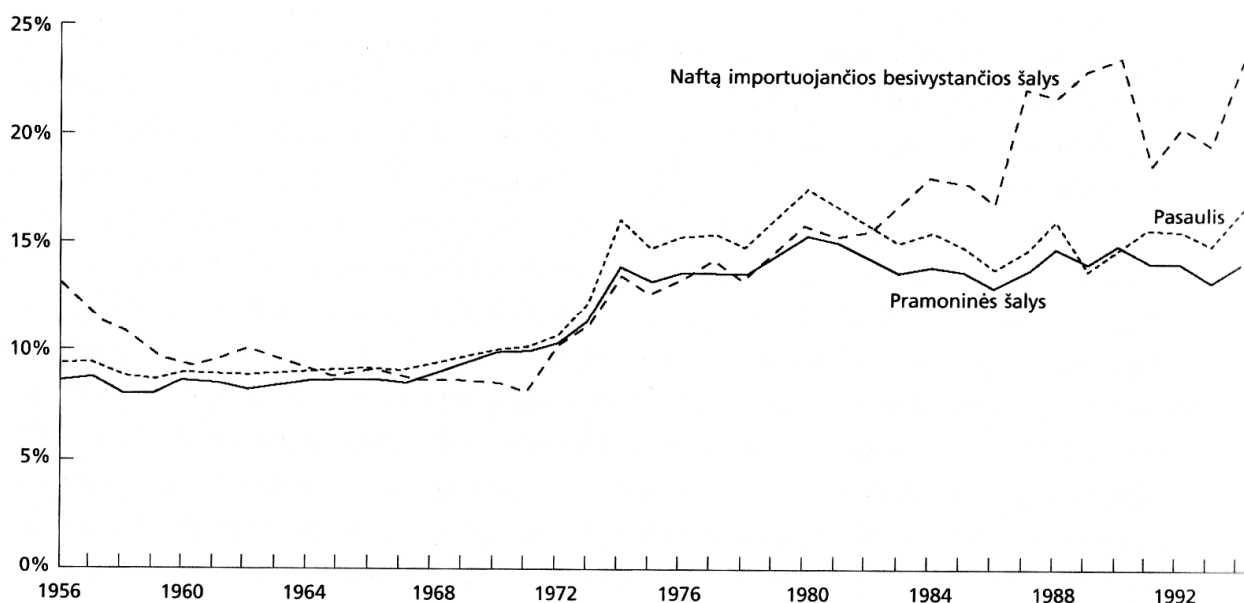
Globalinės laisvosios prekybos atsiradimas buvo atvirų pasaulio rinkų pagrindas. Kai pokario metais susiformavo pasaulinės prekybos santyki tinklas, prekyba tapo daug ekstensyvesnė ir intensyvesnė nei anksčiau. Nuo 9-ojo dešimtmečio prekybos mastas didėja, nes vis daugiau besivystančių šalių įsitraukia į prekybos sistemą. Nors prekybos tinklai gana ekstensyvūs, tačiau jie koncentruojasi tam tikrose geografinėse zonose: Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Azijos ir Ramiojo vandenyno baseino zonoje. Šiems prekybos blokams būdinga tam tikra ekonominė darna ir jie apima daugumą industrializuotų nacionalinių ūkių.

Pokariu prekyba augo netgi greičiau už gamybą, šio „aukso amžiaus“ (1950-1973) laikotarpiu prekybos apimtis didėjo 5,8 proc. per metus – daug greičiau nei XIX amžiuje, o pasaulinė gamyba kilo nematytu 3,9 proc. metiniu tempu. 1973-1996 m. prekyba vidutiniškai augo 4,1 proc., o gamyba – 3,3 proc. per metus, tačiau šie skaičiai nuslepia greitesnį augimą 9-ojo dešimtmečio pabaigoje ir paskutinį amžiaus dešimtmetį. 1950 m. pasaulio eksportas sudarė 7 proc. pasaulinio produkto, 7-ąjį dešimtmetį šis skaičius tolygiai augo, 8-ojo dešimtmečio pradžioje didėjo greičiau ir dabar kai kuriais skaičiavimais jis jau sudaro apie 17 proc. (žr. 4 paveikslą).

Nacionalinės rinkos taip susipynė viena su kita, kad prekyba tapo neatsiejama nuo nacionalinės ekonomikos klestėjimo. Nacionalinės prekybos kliūtys buvo sumažintos. Dėl techninės pažangos sumažėjo ir transporto išlaidos. Dėl atpigusių ryšių ir dėl informacinės revoliucijos palengvėjo didelio masto paslaugų prekyba. Tokiomis aplinkybėmis globalinės rinkos plėtėsi tiek, kiek tradicinės prekybos kliūtys neriboją užsienio konkurencijos nacionalinėse rinkose.

Bretton Woodso sistema reikalavo, jog kiekvienos valiutos kursas dolerio atžvilgiu būtų nekintamas, o pats doleris turėjo fiksuotą santykį su auksu – 35 JAV doleriai už unciją aukso. Tarptautinių finansų tvarkos taisyklių laikymąsi sekė Tarptautinis valiutos fondas, kuris prižiūrėjo sistemos veiklą, tikrindamas šalių ekonominę raidą ir teikdamas rezervus „išsipirkti“ toms

valstybėms, kurias ištikdavo mokėjimų balanso sunkumai. Tarptautinių finansų srautų intensyvumo duomenys 6-ąjį ir 7-ąjį dešimtmečiuose rodo gana žemą jo lygį. Egzistavusi nacionalinė kapitalo kontrolė ribojė privataus tarptautinio kapitalo judėjimą. Finomenaliai finansų srautų plėtrai 9-ajame dešimtmetyje pagrindą padėjo trys esminiai 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių pokyčiai: eurovaliutų rinkos atsiradimas, Bretton Woodso sistemos žlugimas ir naftos kainų šokas. Nuo tada finansų rinkų dereguliavimo ir technologijos pokyčiai paskatino veržlią globalinių finansų srautų ir tinklų plėtrą ir intensyvėjimą.

Šaltinis: Held, 2002

4 pav. Pasaulinis eksportas kaip pasaulio BVP procentinė dalis 1956-1994 m.

Palyginti su menku 7-ojo dešimtmečio lygiu, privataus kapitalo srautai taip išaugo, kad 1997 m. bendra naujų tarptautinių paskolų bei obligacijų emisijos suma pasiekė 890 mlrd. JAV dolerių, o išduotų paskolų ir įsigytų obligacijų sancaupa 1998 m. kovo mėn. sudarė 7635 JAV dolerių. Sparčiau augo tarptautinėmis paskolomis ir obligacijų emisija sutelkiamas kapitalas nuo 7-ojo dešimtmečio ir pralenkė pasaulio gamybos ir prekybos apimčių augimą. Padidėjo privataus kapitalo srautų įvairovė, kadangi pastaruosiu metu jie apima TUI, tarptautines bankų paskolas, tarptautines obligacijas, nuosavybės popierius, finansų instrumentus (ypač išvestinius sandorius) bei užsienio valiutų sandorius.

Nuo 8-ojo dešimtmečio didėjo ne tik privačių finansų intensyvumas, bet ir jų ekstensyvumas. Pirmą kartą po tarpukario metų daugelis besivystančių šalių bei Rytų Europos valstybių į tarptautinę kapitalo rinką įsitraukė kaip skolininkės. Formaliai daug besivystančių šalių tebevykdė išplėtotą kapitalo kontrolę, nors daugelis jų 10-ame dešimtmetyje liberalizavo kapitalo

judėjimą, atsiliepdamos į TVF struktūrinio koregavimo programas. 8-ajame dešimtmetyje besivystančių šalių dalis sudarė nuo ketvirčio iki trečdaliao bendrosios tarptautinių bankų paskolų apimties, nors 9-amjame dešimtmetyje ji sumažėjo ir liko tokia iki 10-ojo dešimtmečio vidurio. Bet nuo tada besivystančių šalių vidaus finansų rinkos buvo atidarytos užsienio investuotojams, ir tos šalys priėmė didelius finansų srautus (žr. 2 priedas).

Pokario laikotarpiu multinacionalinės korporacijos buvo visame pasaulyje. Šiame laikotarpyje TUI kapitalas ir srautai augo greičiau nei pasaulio pajamos, o kartais ir prekyba, ypač nuo 9-ojo dešimtmečio vidurio. Multinacionalinės korporacijos tapo pagrindinis pasaulio ekonomikos veikėjas: išskyrus 8-ąjį dešimtmetį ir 9-ojo pradžią, 500 didžiausių bendrovių apyvarta augo greičiau nei pasaulio gamybos apimtys. Multinacionalinėms korporacijoms pastaruoju metu priklauso didžioji pasaulio eksporto dalis, o užsienio filialų pardavimai viršija bendrą pasaulio eksporto apimtį. Augat korporacijoms vyko ryški gamybos transnacionalizacija per globalius gamybos ir paskirstymo tinklus.

2.2. Globalizacijos įvertinimas atskirose valstybėse (2001-2005 m.)

Bene vienintelė plačiau pripažinta sisteminio globalizacijos vertinimo metodologija buvo sudaryta prieš keletą metų, bendradarbiaujant kompanijos A.T.Kearney bei leidinio „Foreign Policy“ specialistams. Jų sudarytas globalizacijos indeksas apima ekonominę sferą, technologinius pasiekimus, politinius įsipareigojimus, tarpasmeninius kontaktus. Globalizacijos indeksas skaičiuojamas daugeliui šalių kiekvienais metais. Šalys, pagal apskaičiuotą jų globalizacijos laipsnį, išdėstomos eilės tvarka, ir, remiantis rezultatais, ieškoma ryšio tarp šalių charakteristikos (tokios kaip, pvz., šalies plotas, ekonominis išsivystymas, politinė sistema) bei globalizacijos laipsnio.

Penktoji kasmetinio leidinio „Globalizacijos indeksas“ (A.T.Kearney / ForeignPolicy) ataskaita parodė, jog globalinė integracija atlaikė svyravimus, kilusius dėl karo Irake. Šis karas lėmė gilų ekonominį nuosmukį ir nesėkmingas derybas prekybos srityje. Ataskaitoje pateiktas 62 pasaulio valstybių surangavimas taip pat parodė, jog pasaulio vienybė yra besitęsiantis procesas.

2002 metais globalizacijos pasiekimų rodikliai nupiešė pasaulinės ekonomikos sąstingį pagrindė dėl terorizmo išpuolių. Tuo metu globaliniai ekonomikos ryšiai tapo silpnesni ir ekonomikos būklė tapo prastesnė nei 1998-ųjų. 2002 metais globalizacija išgyveno sudėtingą periodą, kada buvo pakeisti kelionių reikalavimai, padidintas saugumas aerouostuose, keletas skandalų pirmaujančiose (ekonomikos prasme) šalyse iki teroristų išpuolių tokiose šalyse kaip Indonezija ar Kenija. Kita dalis globalizacijos nuosmukio buvo nuolat mažėjančios tiesioginių

užsienio investicijų apimtys, kurios 2001 metais sumažėjo 40 proc., o 2002 m. – dar 21 proc. ir sudarė mažiausias apimtis per pastaruosius penketą metų. Didžioji dalis (pusė) investicijų sumažėjimo buvo dėl JAV ir Dž.Britanijos investicijų apimčių sumažėjimo, kita dalis – net 108 pasaulio valstybių tiesioginių užsienio investicijų apimtys sumažėjo per tiriamąjį laikotarpį. Siekdamas atstatyti savo valstybės patrauklumą investuotojų atžvilgiu, per 70-ies valstybių valdžios institucijos per keletą metų priėmė 606 įstatymų pakeitimus, reikalingus valstybės patrauklumui pagerinti (2002 metais – 248, 2001 m. – 208, 2000 m. – 150 pakeitimų).

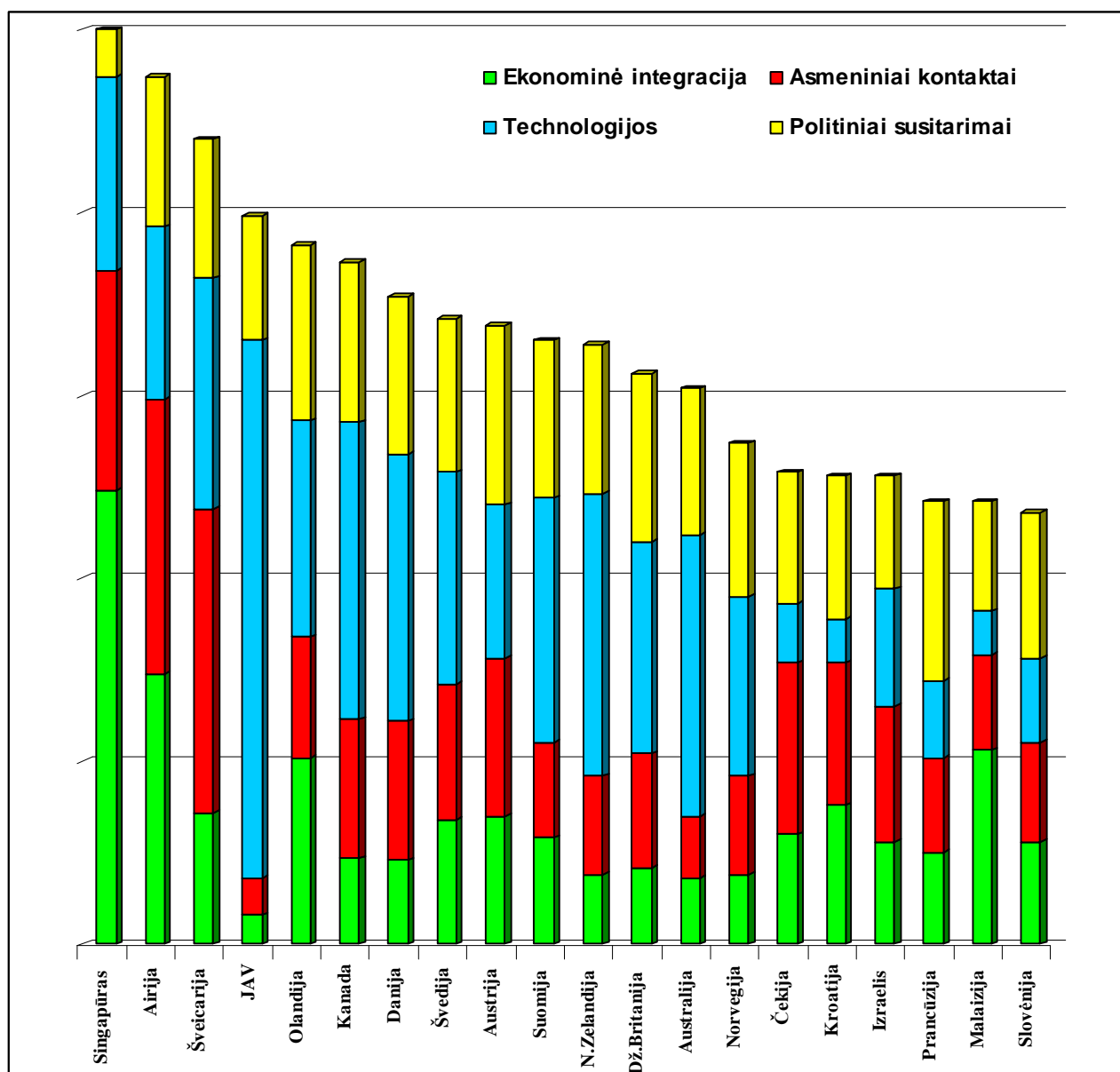
Vis dėlto, ne visi ekonominiai rodikliai 2002 metais buvo neigiami. Po keleto nuosmukių ekonominio augimo tempai padidėjo nuo 1,3 proc. 2001 metais iki 1,9 proc. 2002 m. Besivystančios šalys tuo metu taip pat perėjo į augimo etapą ir augimo tempais pralenkė pirmaujančias šalis: ekonomikos augimo tempai padidėjo nuo 2,4 proc. (2001 m.) iki 3,3 proc. (2002 m.). Nepaisant sugriežtintų tarptautinių pervežimų reikalavimų, tarptautinės prekybos apimtys tiriamajame laikotarpyje taip pat padidėjo: visuminės pasaulio prekybos prekėmis apimtys padidėjo 2,3 proc., prie ko nemaža dalimi prisidėjo sėkmingas prekybos vystymas Centrinėje ir Rytų besivystančių valstybių regione ir besivystančiose Azijos šalyse.

Greta sustojusio ekonominio ir politinio vystymosi globalizacijos procese, 2002 metais interneto skvarba buvo viena didžiausių. Žymiai padidėjo interneto vartotojų skaičius ir prieinamumo galimybės. Vien 2002 metais papildomai atsirado 130 mln. interneto vartotojų, kurie kartu su esamais vartotojais sudarė daugiau nei 620 mln. interneto vartotojų, arba 9,9 proc. visų pasaulio gyventojų skaičiaus. Interneto plėtra sumažino prisijungimo prie tinklo ir kompiuterių kainas, kartu su augančiu gyventojų skaičiumi ir didėjančia dalimi išsilavinusių žmonių, padėjo pagreitinti prisitaikymą prie šiuolaikinių technologijų, globalizacijos procesų (ypač išsivysčiusiose šalyse). Kinijoje interneto vartotojų skaičius 2002 metais išaugo 75 procentais, Brazilijoje – 78,5, o Indijoje – 135 proc.

Apžvelgiant pastaruosius keletą metų, ekonomistas Joseph Stiglitz 2003-uosius metus pavadino „katastrofa globalizacijai“. Karas Irake ir jo padariniai lėmė didelio atotrūkio susidarymą tarp JAV ir jos sąjungininkių bei karo oponentų. Ekonomikos srityje metai taip pat prasidėjo nesėkmingai. Tiesioginių užsienio investicijų srautai sulėtėjo, o tarptautinė prekyba tapo statiška pirmoje metų dalyje. Pasaulio prekybos organizacija tada nesutarė dėl didžiulių subsidijų žemės ūkiui sumažinimo JAV ir Europoje. Tokie įvykiai nenurodė jokių gairių tolimesniam ekonomikos vystymuisi. Visuotinės sveikatos srityje, SARS epidemija įkalino pasaulio keliautojus esamose valstybėse ir paryškino spragas tarptautinėje sveikatos priežiūroje. Turizmas į Aziją atskirose valstybėse sumažėjo net po 50 proc. palyginus su turizmo lygiu prieš epidemiją. Visgi, ataskaita parodė, jog globalizacija yra multidimensinis ir sunkiai palaužiamas procesas. Jei tarptautinė

prekyba pirmoje 2003 m. dalyje teišaugo mažiau nei 1 proc., antroje metų pusėje padidėjo daugiau nei 5 proc. Pagalba tarptautiniam vystymuisi ypač suaktyvėjo. Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos oficiali pagalba sudarė rekordinę sumą (69 mlrd. JAV dolerių). Globalizacijos stangrumas rodo, jog tai fenomenalus procesas, kuris yra žymiai atsparesnis už griaunamąsias šiuolaikinės politikos krizes.

Remiantis A.T.Kearney metodologija buvo įvertintos 62 pasaulio valstybės, kurios šiuo metu kartu sudaro apie 96 proc. pasaulio bendrojo vidaus produkto ir 85 proc. pasaulio gyventojų skaičiaus (žr. 5 pav.).

Šaltinis: A.T.Kearney, 2005

5 pav. Labiausiai globalizuotos pasaulio šalys 2005 m.

2005 metais Airijos trijų metų iš eilės lyderės vietą vertinant globalizacijos lygį užėmė Singapūras (žr. 3 priedą). Viena iš Singapūro pakilimo priežasčių buvo padidėjęs politinis išitraukimas tarptautinėje veikloje (dalyvavimą Jungtinių Tautų misijose Singapūras padidino 41 proc.). Kita priežastis – pastaroji valstybė tapo pirmoji ekonomikos dimensijoje, tarptautinės prekybos srityje, pastaraisiais metais pasirašydama eilę dvišalių sutarčių su JAV.

Į pasaulio labiausiai globalizuotų valstybių penketuką 2005 metais dar įėjo Airija, Šveicarija, JAV ir Olandija. Šios valstybės įėjo į penketą labiausiai globalizuotų nuo 2002 metų išskrus JAV. Pastaroji šalis per trejus metus pakilo iš 12 vietos į 4-ąją. Ši šuolį nulėmė ekonominis ir politinis šalies dalyvavimas tarptautiniuose santykiuose ir mainuose. Lietuvos kaimyninės šalys Lenkija, Ukraina ir Rusija šiame globalizacijos vertime užėmė atitinkamai 31-ą, 39-ą ir 52-ą vietas.

2005 metais Rusijos globalizacijos indekso vertė nukrito per 8 pozicijas. Tai galima paaiškinti šios valstybės ekonomikos priklausomybe nuo investicijų į naftą ir dujas, todėl regis Rusija tampa degalų valstybe, kuri artimai susijusi su degalų rinkos nenumatytais svyravimais ir nestabilumu. Skaičiavimai rodo, jog energijos sektoriaus indėlis į BVP ir pajamas iš eksporto sudarė atitinkamai 25 proc. ir 50 proc. Iš kitos pusės, korupcija ir ekonomikos efektyvumo stoka smukdo Rusijos ekonomikos stiprybę. Remiantis skaičiavimais korupcijos lygis šioje šalyje yra tarp 20 ir 40 proc. Rusijos ekonomikos. Privatizacija ir dereguliacija yra vilkinamos, Rusijoje dar neparuoštos reformos siekiant įstoti į PPO, todėl prekybos dalis bendrame vidaus produkte pastaruoju metu sumažėjo.

Didžiausių Europos valstybių ekonomikos auga lėtai, tačiau Europos sąjunga – tiksliau galimybė ateityje priklausyti šiai sąjungai – daro didžiulę įtaką šiam regionui. Investuotojai nuolat stebi ekonomikos vystymąsi tų Vidurio ir Rytų Europos šalių, kurios turi realias galimybes tapti ekonominio ir politinio klubo narėmis. Šalys, laukusios įstojimo į ES 2004 m. (Čekijos Respublika, Vengrija ir Lenkija) sulaukė privatizacijos ir susijungimų bangos 2002 metais. Jau 2003 metais investicijų banga persikėlė į žemesnių kapitalo kaštų valstybes, kurios galbūt prisijungs prie ES kitame stojimo etape, tokios kaip Kroatija, Rumunija ir Ukraina. Visos šios šalys pasiekė geresnius globalizacijos indekso rezultatus ir pakilo per kelias vietas pastaraisiais metais didžiaja dalimi dėl tiesioginių užsienio investicijų srauto. Kroatija pasistūmėjo per 7 vietas, Ukraina ir Rumunija per – 4. Prekyba šiose šalyse padidėjo nuo 26 iki 36 proc. per 2005 metus, o tiesioginės užsienio investicijos padidėjo – nuo 25 iki 50 proc. Bet jos greitai gali atsidurti nuokalnėje: Čekijos Respublika, Slovakija ir Slovėnija – visos šios šalys nukrito per kelias vietas (globalizacijos indekse) dėl konkurentiškumo praradimo greita turint lyderiaujančias ES valstybes ir tiesioginių užsienio investicijų sumažėjimo 2/3 per 2005 metus.

Prisimenant, jog 2002 metais blogiausias globalizacijos proceso vystymosi scenarijus nepasiteisino, viešasis diskursas subtiliai pasikeitė. Šiuo metu pagrindinė tema jau nebėra apie tai, ar globalizacijos procesai staiga pratruks ar stabdys pasaulio vystymąsi, bet ar teigiami globalizacijos veiksniai gali būti panaudoti siekiant išvengti neigiamų pasekmių. Pastarųjų metų tyrimai išryškino tokias problemas kaip pajamų ir darbo užmokesčio nelygumas, aplinkos apsaugos nesilaikymo, korupcijos ir politinės laisvės sukeltos problemos. Tyrimais įrodyta, jog dalis valstybių sumažino socialines garantijas ir darbuotojų minimalius atlyginimus siekdamos pagerinti savo padėtį kovoje dėl geresnio globalizacijos indekso įvertinimo. Iš kitos pusės, tyrimai taip pat parodė, jog labiausiai išsivysčiusių valstybių gyventojai gyvena vidutiniškai ilgiau, sveikiau, čia moterys naudojami didesniu ekonominiu, socialiniu ir moksliniu gerbūviu.

Tyrimai taip pat rodo, jog siekdamos išnaudoti globalizacijos privalumus, daugelis valstybių dar turi daug pasitempti. Žemiausiai (įvertinus pagal globalizacijos indeksą) esančių valstybių – Iranas, Indija, Egiptas, Indonezija, Venesuela, Kinija, Bangladešas, Turkija, Kenija ir Brazilija – gyventojų skaičius kartu sudėjus sudarė apie 50 proc. pasaulio gyventojų 2002 metais. Nors pastarosios valstybės yra iš skirtingų regionų, tačiau daugelis iš jų susiduria su priklausomybe nuo išorinių ekonominių ir politinių sukrėtimų. Tokios šalys (Iranas ir Venesuela) yra stipriai priklausomos nuo kaprizingos ir permainingos tarptautinės kuro rinkos. Panašiai ir šalys, kuriose didžiąją dalimi vyrauja žemės ūkio sektorius (Brazilija, Indija ir Kinija), yra ne tik priklausomos nuo tarptautinės pirmojo būtinumo prekių rinkos, bet ir susiduria su prekybos apribojimais (tarifais ir subsidijomis) iš išsivysčiusių šalių. O nuolatinis politinis nestabilumas ir išliekantis korupcijos lygis kitose šalyse (Venesuela, Bangladešas, Indonezija) varžo tiesiogines užsienio investicijas ir turizmą.

2.3. Globalizacijos poveikio valstybių ekonomikoms analizė

Nors dauguma ekonomistų ir sutaria dėl bendros esminės globalizavimo teikiamos naudos, ypač ekonominio augimo ir gyvenimo lygio pagerėjimo kontekste, tačiau tuo pačiu yra pripažįstama, kad šio proceso poveikis atskiroms šalims toli gražu nėra vienodas. Taigi, tuomet vienas iš pagrindinių klausimų yra, kaip panaikinti atskirų pasaulio dalių atsilikimą.

Eilė empirinių tyrinėjimų rodo, jog valstybės atvirumas, kombinuojamas su pagrįsta vietine politika veda į didesnę ekonomikos augimą, kuris savo ruožtu tiesiogiai transformuojasi į aukštesnius gyvenimo standartus. Dėl didelių augimo tempų besivystančiose valstybėse (ypač Kinijoje ir Indijoje), gyventojų, kurių pajamos sudarė mažiau nei vieną JAV dolerį per dieną,

skaičius sumažėjo 200 milijonų nuo 1970 metų. Jeigu atmestumėm Kiniją, duomenys rodo, jog besivystančios valstybės, pasirinkusios dalyvavimą globalizacijos procese, augo sparčiau nei išsivysčiusios valstybės 1980-1990 metų laikotarpyje (augimo tempai sudarė 3,5 proc. besivystančių ir 2 proc. išsivysčiusių valstybių).

Teigiamas globalizacijos poveikis valstybių ekonomikų augimui numatytas ir 1997 metų OECD tyrime, kuris prognozuoja, jog Brazilijos, Kinijos, Indijos, Indonezijos ir Rusijos dalis globaliajame BVP-e didės nuo 20 procentų 1995 metais iki 30 proc. 2020 metais. Tuo pat laikotarpiu šių valstybių dalis tarptautinėje prekyboje turėtų išaugti nuo 30 iki apie 50 proc. Nors yra sudėtinga atskirti tarptautinės prekybos įtaką ekonomikai ir prekybą lydintį ekonomikos augimą, požiūris, jog prekybos atvėrimas rinkoms veda į didesnę augimą yra ne vienodai pripažįstamas. Visgi, globalizacijos oponentai neranda įrodymų, kad didesnės prekybos apimtys veda prie mažesnio augimo.

S. Fischer (2003) ataskaitoje rašo, jog nėra ryškių ginčų dėl nepertraukiamo augimo įtakos skurdo sumažinimui, kadangi skurdo sumažėjimas buvo didžiausias kur ekonomikos augimas buvo sparčiausias (Azijoje, ypač Kinijoje ir Indijoje). Pasauliniu mastu skurdo lygis (matuojamas kaip procentinė gyventojų, gaunančių mažesnes nei 1 JAV dolerio per dieną pajamas, dalis) mažėjo nuo pat 1950 metų (žr. 10 ir 11 lenteles). Kiti gerbūvio indikatoriai, tokie kaip gyvenimo trukmės prognozė, raštingumas ir vaikų mirtingumo lygis, taip pat kito palankiomis kryptimis antrame globalizacijos augimo bangos laikotarpyje. Globalizacija padėjo plėtoti pažangą sveikatos apsaugos ir švietimo srityse visame pasaulyje, įskaitant ir Afrikoje.

10 lentelė

Žmonių, kurių pajamos mažesnės nei 1 JAV dol. per dieną skaičius, mln.

Regionas	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
Rytų Azija ir Ramusis vandenynas	767	558	424	472	416	287	282	284
Kinija	606	421	308	377	336	212	224	212
Europa ir Centrinė Azija	1	1	2	2	17	20	30	18
Lotynų Amerika ir Karibų salos	36	46	45	49	52	52	54	50
Vidurio Rytai ir Šiaurės Afrika	9	8	7	6	4	5	8	7
Pietų Azija	475	460	473	462	476	441	453	428
Pietų Afrika	164	198	219	227	241	269	292	314
Viso	1,451	1,272	1,169	1,219	1,206	1,075	1,117	1,101

Šaltinis: World Bank, 2004

Šalia teigiamo globalizacijos poveikio valstybių ekonomikoms ir gyventojų gerbūviui egzistuoja ir neigiami padariniai. Neatsižvelgiant į kultūrinius, aplinkos ir politinius aspektus, du

pagrindiniai neigiami globalizacijos aspektai yra pajamų nelygybė (tiek valstybės viduje, tiek tarp atskirų valstybių) ir nepastovumas (finansų rinkose ir ekonominėje veikloje).

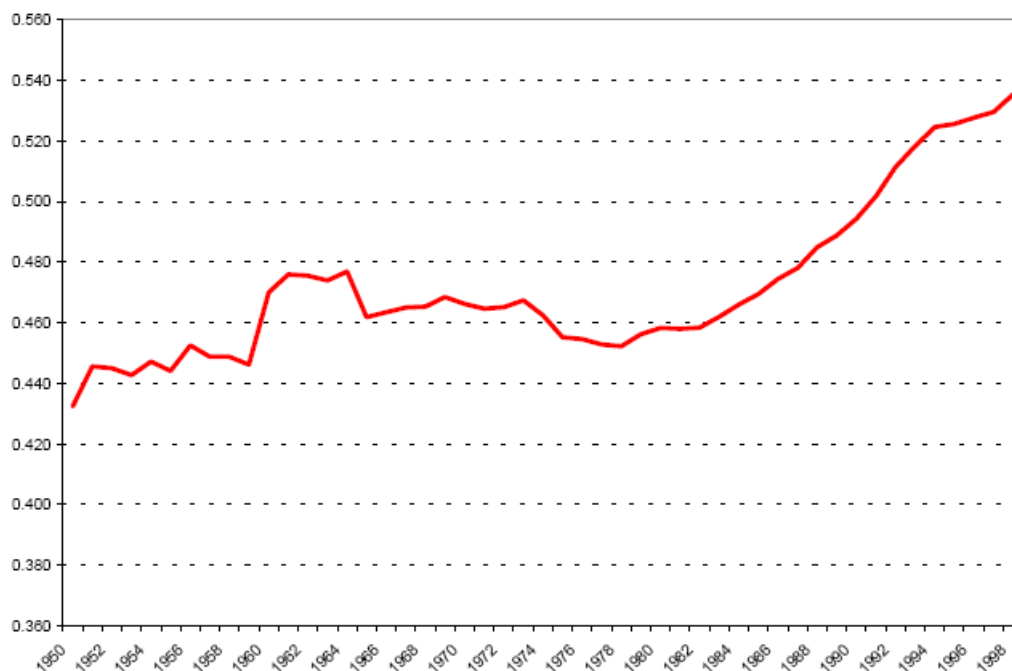
11 lentelė

Dalis žmonių, kurių pajamos mažesnės nei 1 JAV dol. per dieną, proc.

Regionas	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
Rytų Azija ir Ramusis vandenynas	55,6	38,6	27,9	29,6	25,0	16,6	15,7	15,6
Kinija	61,0	40,6	28,3	33,3	28,4	17,4	17,8	16,6
Europa ir Centrinė Azija	0,3	0,3	0,4	0,5	3,7	4,2	6,2	3,7
Lotynų Amerika ir Karibų salos	9,7	11,8	10,9	11,3	11,3	10,7	10,5	9,5
Vidurio Rytai ir Šiaurės Afrika	5,1	3,8	3,2	2,3	1,6	2,0	2,6	2,4
Pietų Azija	51,5	46,8	45,0	41,3	40,1	35,1	34,0	31,1
Pietų Afrika	41,6	46,3	46,8	44,6	43,7	45,3	45,4	46,5
Viso	39,6	32,7	28,4	27,9	26,2	26,2	22,2	21,3

Šaltinis: World Bank, 2004

Egzistuoja du pajamų nelygybės tipai: tarp atskirų valstybių ir tarp gyventojų konkrečių valstybių viduje. Nors pajamų vienam gyventojui augimas buvo pastebimas visame pasaulyje, tačiau ne visose šalyse pastarasis augimas buvo pakankamas, todėl vidutinis pajamų lygis tarp atskirų valstybių ir regionų dar labiau išsibarstė (nelygybė padidėjo), nepaisant to, kad konvergencija tarp šalių padidėjo. Pajamų nelygumas ypač pradėjo didėti nuo 1980 metų (sudarė 45 proc.) ir 1998 metais pasiekė apie 54 proc. (žr. 6 paveikslą).

Šaltinis: Milanovic, 2003

6 pav. Pajamų nelygybės kaita 1950-1998 metų laikotarpyje

Pajamų nelygybės didėjimas paskatino stiprius debatus šiuo klausimu. Industrinių valstybių tarpe susiformavo situacija, jog už papildomus darbuotojų sugebėjimus mokamas papildomas atlygis, kuris atsispindi didėjančiame nelygume tarp kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų.

Tyrimai rodo, jog pagrindinė nelygybės didėjimo tarp valstybių priežastis yra technologijų vystymasis, o ne prekybos barjerų mažėjimas. Kai kurių besivystančių valstybių tarpe pajamų nelygybė padidėjo nepaisant to, kad pajamos augo tiek turtingųjų, tiek neturtingų gyventojų tarpe. Yra keletas faktorių, lemiančių šalies gyventojų pajamų nelygybę: kai kurie faktoriai yra specifiniai atskiroms valstybėms (karai ir stichinės nelaimės), kiti yra bendrieji (technologijų pažanga), todėl yra neteisinga traktuoti, jog vienintelė nelygybės priežastis yra globalizacija. Galimybių skirtumai Kinijoje tarp kaimo ir miesto gyventojų padidino pajamų nelygybę. Taip pat regionuose, kurie yra orientuoti į žemės ūkį, tačiau atviri tarptautinei prekybai, pajamų nelygybė turi tendenciją mažėti, todėl globalizacija šiuo atveju nesukelia didesnės nelygybės.

Antra pagrindinė globalizacijos neigiama pasekmė liečia nepastovumą finansinėse rinkose, kuri atneša atvirumas globalioms finansų rinkoms, ir ekonomikos aktyvume. 1980-90 metais finansinės krizės ištiko tiek keletą atskirų valstybių, tiek regionų ir globaliąją finansų rinką. Šios krizės dažniausiai yra atskirų valstybių nestabilumo rezultatas, susijęs su silpnais finansiniais sektoriais, pervertintu valiutos keitimo kursu ir nepagrįstomis fiskalinėmis politikomis. Informacijos technologijų revoliucija sustiprino ryšius tarp nekilnojamojo ir finansinio turto tarp skirtingų valstybių. Pastaraisiais metais informacinių technologijų kainos svyravo, ko pasekmėje dalis Azijos valstybių susidūrė su itin svyruojančiomis eksporto apimtimis ir perėjimo būtinybe prie globalios informacinių technologijų rinkos.

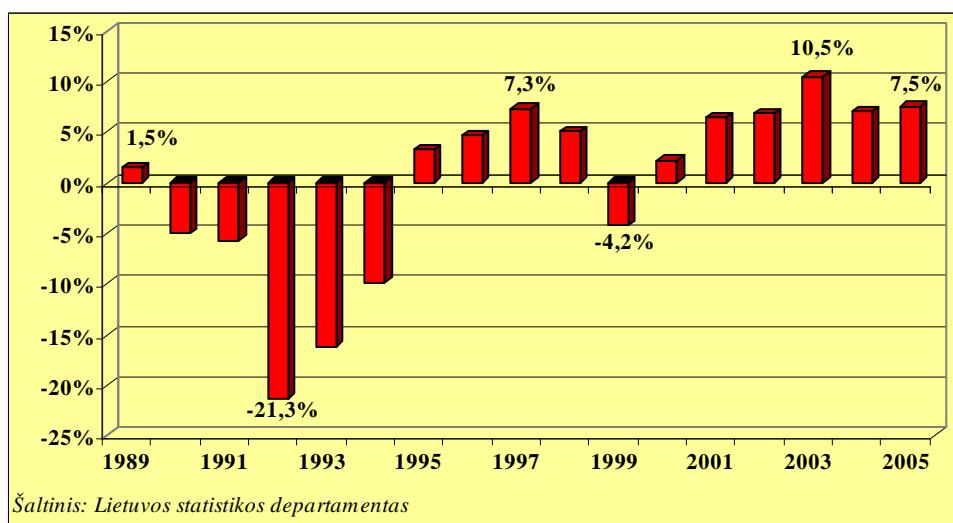
2.4. Lietuvos ekonomika globalizacijos kontekste

2.4.1. Lietuvos ekonomikos raidos analizė globalizacijos aspektu

Lietuvos Respublikos dalyvavimas globalizacijos ir integracijos procesuose prasidėjo 1990 metais, kada Lietuva tarptautinės visuomenės nepriklausoma valstybė. Valstybės kelias iš centralizuotai valdomos politinės ir ekonominės struktūros į rinkos ir demokratijos principais paremtą erdvę buvo kur kas ilgesnis ir sudėtingesnis negu daugelis galėjo prognozuoti prieš 15 metų. Ekonomikos perėjimas prie rinkos ekonomikos dėsnių galėjo būti pasiektas per globalizacijos įtaką ir integraciją į Europą. Globalizacijos įtaką apima aiškūs modeliai ir taisyklės, kuriais remiantis valstybė palaipsniui adaptuoja nacionalinę ekonomiką prie pasaulio rinkų, o integracija į

Europos rinką – institucinius ir politinius modelius, kurie turi būti įgyvendinti siekiant pilno įsiliejimo į Europos sąjungos rinką. Šie transformacijos procesai tapo iššūkiu Lietuvos vadovams.

Per trumpą laikotarpį Lietuva susidūrė su dideliais sunkumais, teko atsikratyti pasenusių tradicijų, gyvenimo būdo ir su atitinkamais kaštais pereiti prie naujų rinkos sąlygų. Vieni iš pagrindinių ekonomikos vystymąsi atspindinčių rodiklių yra BVP ir infliacijos kaitos rodikliai (žr. 7 ir 8 paveikslus). Pirmaisiais nepriklausomybės metais pradėjo mažėti žemės ūkio sektoriaus dalis bendrame BVP ir pamažu užleido vietą paslaugų ir privataus verslo sektoriams, tačiau vis dar buvo ryškūs ekonomikos, taupymo lygio ir eksporto apimčių svyravimai. Nuo 1993 metų Lietuvos ekonomika stabilizavosi ir tapo atvira Europos rinkoms.

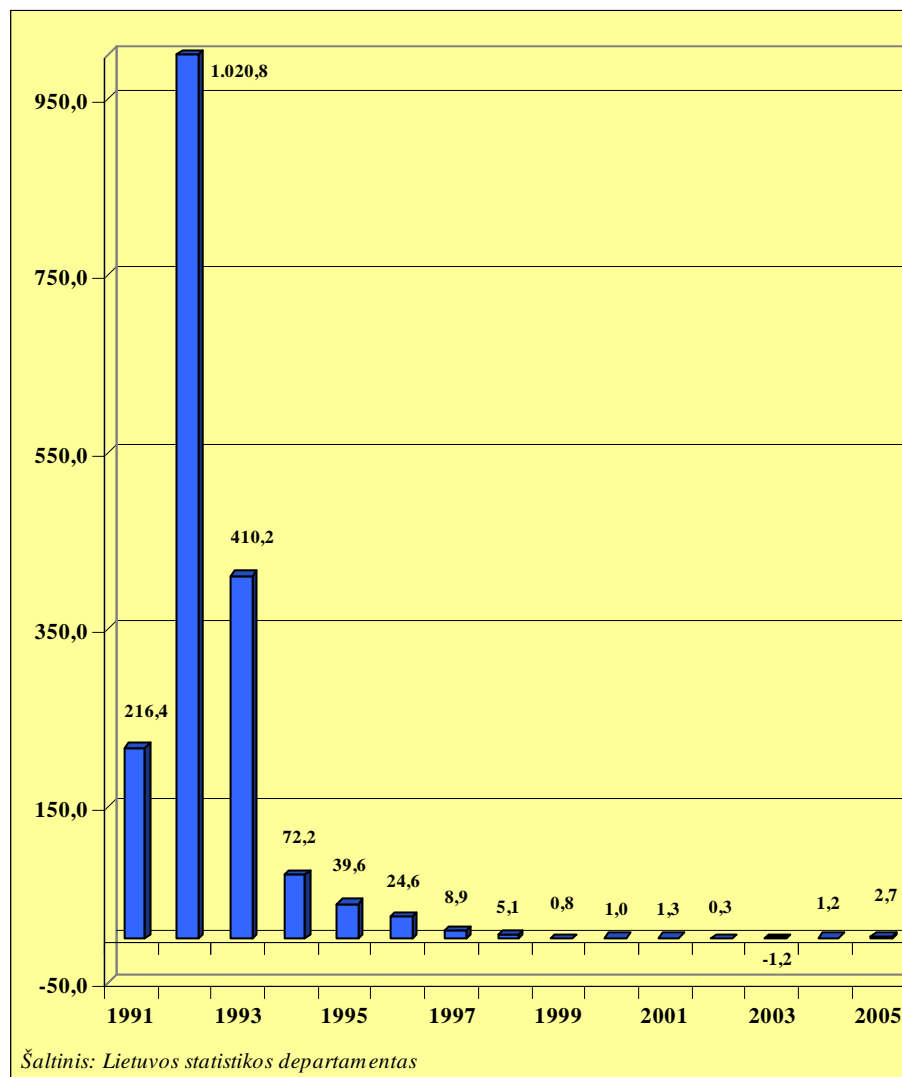

7 pav. BVP pokyčiai Lietuvoje 1989-2005 metais, proc.

Per eilę metų reformų Lietuvoje buvo stabilizuoti infliacijos tempai ir sukurtos palankios sąlygos kasmetiniam BVP augimui (daugiau nei 5 proc. per metus). Tokiu būdu, buvo užsibrėžtas naujas valstybės ekonominis ir politinis tikslas – Lietuvos narystė ES-e.

Dabartinę Lietuvos ekonominę politiką, ypač prekybos liberalizacijos aspektu, kol kas galima apibūdinti kaip nepakankamai atsižvelgiančią į globalizacijos kuriamas sąlygas. Kai kuriose prekybos srityse tebeegzistuoja barjerų importui bei eksportui. Lietuva yra per maža valstybė ir per maža ekonominė galybė, kad būtų analizuojama kaip savarankiškas vienetas pasaulinėje rinkoje, išskyrus kai kuriuos atvejus, kai Lietuvos integracija į pasaulio ekonomikos struktūras, pirmiausia Pasaulio prekybos organizaciją (PPO), buvo suvokiama ir kaip tam tikras precedentas būsimam Rusijos priėmimui, todėl susilaukė išskirtinio didžiųjų ekonominių galybių dėmesio. Tuo tarpu regioninio lygio analizė jau yra priimtina, nes Lietuvos stojimas į Europos Sąjungos bloką —

didžiausią regioninį ekonominį susivienijimą pasaulyje — yra visapusiškos ekonominės integracijos pavyzdys, turintis realios įtakos ūkio raidai.

8 pav. Vidutiniai metiniai infliacijos tempai Lietuvoje 1991-2005 metais, proc.

Globalizacija, kaip jau buvo užsiminta, suteikia vis mažesnėms valstybėms galimybę būti savarankiškais globalios rinkos ir pasaulinio darbo pasidalijimo veikėjais. Mažosioms valstybėms prekybos liberalizacija ir dažniausiai kapitalo rinkų liberalizacija naudingesnė negu didžiosioms. Vis dėlto, absoliuti prekybos liberalizacija nėra vienintelė alternatyva. Lietuvai narystė Europos Sąjungoje yra laikoma naudingesne strategija negu visiškas prekybos liberalizavimas su visais prekybos partneriais. Lietuvos narystė Pasaulio prekybos organizacijoje priverstė užtikrinti didesnę ekonominės politikos skaidrumą ir panaikinti kai kuriuos netarifinius barjerus, tokius kaip minimalios importo kainos ar diskriminaciniai mokesčių režimai, bet narystė PPO ir su tuo susiję Lietuvos institucijų išipareigojimai buvo ne tokie reikšmingi šalinant kliūtis prekybai kaip regioniniai susitarimai, ypač susitarimai su ES. Dabar pagrįsta tik nagrinėti narystės ES scenarijus ir

jos kaštus bei naudą dalyvavimo globalinėje ekonomikoje požiūriu. Vėlgi, globalizacija nėra šiuo atveju visiškai pritaikoma koncepcija, turint galvoje, kad Lietuva yra priklausoma nuo dviejų pagrindinių prekybos partnerių — pačios Europos Sąjungos priimamų sprendimų ir Rusijos, o su kitais pasaulinės ekonomikos veikėjais, pirmiausia JAV ir Japonija, bendrauja tik netiesiogiai, kaip gana protekcionistinio prekybos bloko, taikančio netarifinius barjerus narė.

Lietuvai narystė Europos Sąjungoje buvo geresnė už alternatyvas dėl galimų aukštų alternatyvų kaštų. Jau pasirengimas narystei gerokai liberalizavo prekybą, pakeitė jos geografiją ir struktūrą ir priverstė atverti kitas rinkas. Kita vertus, jis išryškino ir negatyvius padarinius — bendrą ES taisyklių įgyvendinimo netobulumą bei naujus pretekstus interesų grupėms reikalauti rinkos apsaugos. Ypatingas aspektas yra Kopenhagos kriterijus — Lietuvos ūkio gebėjimas atlaikyti konkurencinį spaudimą. Dalyvaudama bendroje rinkoje, Lietuva buvo priversta keisti santykius su tradiciniais prekybos partneriais iš Rytų. Tiesioginių kliūčių eksportui į Rusiją neatsirado, o importo atveju nedaug pasikeitė jo struktūra.

ES išsiplėtimas Rytų Europoje turi didžiules pasekmes tiek Rytų ir Centrinės Europos valstybėms ir šalims narėms. Tam kad sužinotumėm, kokį poveikį (nuostolius ar naudą) padarė integracijos procesas, reikia šias pasekmes įvertinti kiekybiniais dydžiais. Remiantis V. Kvedaro (2002) atliktu makro-ekonometrinio ir sektorinio ekonometrinio modeliavimu antrinį poveikį Lietuvos ekonomikai galime suskirstyti į keturis pagrindinius aspektus:

- Lietuvos ekonomiką labiausiai įtakoja ir įtakos bendroji sąjungos rinka, išmokos iš ES biudžeto ir didėjančios tiesioginės užsienio investicijos;
- Dėl integracijos procesų nuolatos didės Lietuvos BVP, ypač didės santykinė namų vartojimo dalis;
- Vidutinis BVP augimas 2002-2009 metais sudarys apie 10 proc. per metus (BVP augimas 2003 metais sudarė 10,5 proc., 2004 m. – 7,0 proc., 2005 m. – 7,5 proc.), o Lietuvos ekonomikos augimas tame pačiame laikotarpyje bus 0,6 proc. didesnis palyginus su hipotetiniu augimu neįstojus į ES;
- Didžiausias teigiamas poveikis turėtų tekti gamybos sektoriui, elektros, vandens ir dujų tiekimo bei didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriams.

Vertinant Lietuvos situaciją ir pokyčius pramonės sektoriuje, Lietuvos įmonių darbo našumas yra vienas žemiausių visoje ES. Darbo našumas ES 15 narių atžvilgiu yra 5-8 kartus mažesnis. Be to, Lietuvos pramonės įmonių darbo našumas auga labai lėtai, tačiau technologijų plėtra ir globalizacijos procesų skverbimasis turėtų paspartinti esamo potencialo galimybių

išnaudojimą. Įmonės daug vilčių sieja su darbo našumo padidinimu ir tikisi daugiau investuoti bei diegti naujas technologijas į savo veiklą.

Didelių pokyčių Lietuvos pramonės įmonėse neįvyko, Lietuvai prisijungus prie Europos Sąjungos. Tai yra pakankamai natūralu, nes pasiruošimas stojimui į ES vyko ilgą laikotarpį, ir Lietuvos pramonės įmonės turėjo pakankamai daug laiko pasiruošti busimiems pasikeitimams jų veikloje. Kiek daugiau optimizmo, vertinant Lietuvos stojimo į ES pasekmes, suteikia stipriai išaugę eksporto tempai.

Lietuvos prisijungimas prie Europos Sąjungos pagrinde naudingas užsienio prekybą vystančioms įmonėms. Tik maža pramonės įmonių dalis, kuri nepardavinėjo produkcijos užsienio rinkose, tikisi kitais metais pradėti prekių eksportą ar pardavimą į užsienio šalis. Taigi, prisijungimo faktas nesumažino Lietuvos pramonės įmonių nenoro realizuoti prekes už Lietuvos ribų. Vertinant Lietuvos pramonės įmonių galimybes skirtingų šalių ar geografinių teritorijų atžvilgiu, patraukliausiomis rinkomis išlieka ES 15 šalys, o taip pat naujos ES narės – Latvija, Estija, Lenkija, Čekija, Slovakija. Lietuvos pramonės įmonės turi geras eksporto galimybes į Rusiją bei Ukrainą.

Dabartinė Lietuvos ekonomikos ir finansų būklė vertintina prieštaringai: viena vertus, kai kurie monetariniai rodikliai (stabilus lito kursas, žemas infliacijos lygis) yra visiškai patenkinami, kita vertus, Rusijos finansų krizės išprovokuotas konjunktyrinis „atšalimas“, didelis einamosios sąskaitos deficitas, neigiamas šalies bankų grynasis užsienio turtas, 1999 m. valstybės biudžeto vykdymo problemos, realaus efektyviojo lito kurso didėjimas užsienio prekybos partnerių valiutų atžvilgiu liudija apie santykinį Lietuvos ekonomikos pažeidžiamumą.

Vykstant Lietuvos užsienio prekybos ir tarptautinių atsiskaitymų, valstybės skolos „eurizavimui“, susidarė sąlygos lito susiejimui tik su euru. Priartėjus Lietuvos ekonominio išsivystymo lygiui prie Europos Sąjungos šalių vidurkio ir pradėjus vykdyti Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijus, kitas šalies integracijos į Europos Sąjungą etapas bus įstojimas į Europos ekonominę ir pinigų sąjungą. Tai reikš nacionalinės valiutos atsisakymą ir euro įvedimą. Lietuvos įstojimas į šią organizaciją tikėtinas 2007 metais.

2.4.2. Lietuvos ekonomikos konkurencingumo įvertinimas

Vertinant Lietuvos ekonomikos pažangą globalizacijos procese, galime remtis 2005 m. Pasaulio konkurencingumo ataskaitos rezultatais. Lietuvos ir kitų naujųjų ES valstybių narių konkurencingumo augimo indeksai skaičiuojami nuo 2000 metų. 2000-2005 metų laikotarpiu Lietuvos pozicija balansavo tarp 36 ir 43 vietos (priklausomai ir nuo tyrimuose dalyvaujančių šalių

skaičiaus). 2001 metais Lietuva užėmė 43 vietą (tarp 75 tyrime dalyvavusių šalių), 2002 metais – 36 vietą (tarp 80 pasaulio šalių), 2003 metais – 40 vietą (tarp 101 pasaulio šalių), 2004 metais – 43 vietą (tarp 104 pasaulio šalių).

Remiantis 2005 m. konkurencingumo augimo indeksu (žr. 12 lentelę), Lietuva (43 vieta) lenkia Lenkiją (51 vieta) ir Latviją (44 vieta), tačiau atsilieka nuo per pastaruosius metus Lietuvą aplenkusių Slovakijos (41 vieta), Vengrijos (39 vieta), Čekijos (38 vieta), Kipro (34 vieta), o taip pat – nuo Maltos (35 vieta), Slovėnijos (32 vieta) ir Estijos (20 vieta). Lyginant su ES valstybėmis Lietuva atsilieka beveik nuo visų Vakarų Europos šalių, išskyrus Graikiją (46 vieta) ir Italiją (47 vieta).

12 lentelė

Konkurencingumo augimo indekso dinamika

Šalys \ Metai	2002	2003	2004	2005	Konkurencingumo augimo balas, 2005
Šalys senbuvės					
Suomija	2	1	1	1	5,94
Švedija	5	3	3	3	5,65
Danija	10	4	5	4	5,65
Nyderlandai	15	12	12	11	5,21
Jungtinė Karalystė	11	15	11	13	5,11
Vokietija	14	13	13	15	5,1
Austrija	18	17	17	21	4,95
Portugalija	23	25	24	22	4,91
Liuksemburgas	-	-	-	25	4,9
Airija	24	30	30	26	4,86
Ispanija	22	23	23	29	4,8
Prancūzija	30	26	27	30	4,78
Belgija	25	27	25	31	4,63
Graikija	38	35	37	46	4,26
Italija	39	41	47	47	4,21
Naujai įstojusios šalys					
Estija	26	22	20	20	4,95
Slovėnija	28	31	33	32	4,59
Kipras	-	-	38	34	4,54
Malta	-	19	32	35	4,54
Čekija	40	39	40	38	4,42
Vengrija	29	33	39	39	4,38
Slovakija	49	43	43	41	4,31
Lietuva	36	40	36	43	4,3
Latvija	44	37	44	44	4,29
Lenkija	51	45	60	51	4
Šalys kandidatės					
Turkija	69	65	66	66	3,68
Rumunija	66	75	63	67	3,67
Bulgarija	62	64	59	58	3,83
Kitos šalys					
JAV	1	2	2	2	5,81
Singapūras	4	6	7	6	5,48
Japonija	13	11	9	12	5,18
Kanada	8	16	15	14	5,1
Kinija	33	44	46	49	4,07

Metai	2002	2003	2004	2005	Konkurencingumo augimo balas, 2005
Šalys					
Rusija	64	70	70	75	3,53

Šaltiniai: World Economic Forum (2003). *The Global Competitiveness Report, 2002*
World Economic Forum (2004). *The Global Competitiveness Report, 2003*
World Economic Forum (2005). *The Global Competitiveness Report, 2004*
World Economic Forum (2005). *Growth Competitiveness Index Rankings 2005 and 2004 Comparison*

Analizuojant atskirus konkurencingumo augimo indekso parametrus, galima pastebėti, kad geriau Lietuva yra vertinama valstybės institucijų valdymo ir makroekonominės aplinkos aspektu, tuo tarpu prasčiau – technologijų ir inovacijų diegimo aspektu. Pasaulio banko atlikta investicinio klimato analizė aštuoniose naujose ES valstybėse narėse išskyrė gerą bendrąją verslo aplinkos kokybę Lietuvoje. Nepaisant to, Lietuva ir toliau atsilieka nuo kitų ES valstybių narių tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srityje, o būtent TUI, daugeliu atvejų, yra ir technologinės modernizacijos šaltinis. Šalių vertinimai bei sąlyginė Lietuvos pozicija konkurencingumo aspektu pateikiama 13 lentelėje.

13 lentelė

ES šalių ekonomikos konkurencingumo indeksų indikatoriai

Šalis	Indeksų indikatoriai	Konkurencingumo augimo indeksas, 2005 m.	Technologinės pažanga, 2004m.	Viešojo sektoriaus efektyvumas, 2004 m.	Makroekonominis stabilumas, 2004 m.
Suomija		5,94	5,92	5,47	5,47
Švedija		5,65	5,80	6,31	4,99
Danija		5,65	5,34	6,59	5,36
Jungtinė Karalystė		5,11	4,92	6,23	5,11
Nyderlandai		5,30	4,98	6,08	5,13
Vokietija		5,1	5,08	6,21	4,77
Austrija		4,95	4,85	5,99	5,11
Ispanija		4,8	4,86	5,16	4,99
Portugalija		4,91	4,78	5,69	4,42
Belgija		4,63	4,59	5,71	4,92
Liuksemburgas		4,9	4,28	5,99	5,23
Prancūzija		4,78	4,65	5,62	4,78
Airija		4,86	4,43	5,87	4,85
Graikija		4,26	4,42	4,74	4,52
Italija		4,21	4,08	4,64	4,27
ES-15		5	4,87	5,75	4,93
Estija		4,95	5,01	5,59	4,65
Malta		4,54	4,85	5,39	4,11
Slovėnija		4,59	4,71	5,28	4,26
Lietuva		4,3	4,51	4,75	4,46
Kipras		4,54	4,36	5,18	4,14
Vengrija		4,38	4,66	5,07	3,95
Čekija		4,42	4,88	4,56	4,22
Slovakija		4,31	4,67	4,64	3,98
Latvija		4,29	4,46	4,55	4,27
Lenkija		4	4,19	3,70	4,05
ES		4,77	4,77	5,40	4,64

Šaltinis: World Economic Forum (2005). *The Global Competitiveness Report, 2004*.
Skalė: 1 - blogiausias vertinimas, 7- geriausias vertinimas

Reikėtų pažymėti, kad pasaulio ir Europos kontekste Lietuva vis dar yra traktuojama kaip ne inovacijomis augimą grindžianti ekonomika. Šią tendenciją parodo ir to paties Pasaulio konkurencingumo forumo rengiamas kasmetinis Pasiregimo dalyvauti technologiniuose tinkluose indeksas. Jis parodo šalių pasirengimą pasinaudoti šiuolaikinių informacinių komunikacinių technologijų teikiamomis galimybėmis. Pagal 2004-2005 m. pasiregimo dalyvauti technologiniuose tinkluose indeksą, Lietuva atsilieka nuo visų ES valstybių narių, išskyrus Latviją, Lenkiją ir Slovakiją ir užima 43 vietą tarp 102 pasaulio valstybių (ES-25 vidurkis – 29 vieta).

14 lentelėje pateikiami šalių vertinimai pagal 2005 m. Verslo konkurencingumo indeksą. Lietuvos atveju, pastebima panaši tendencija, kaip ir konkurencingumo augimo indekso aspektu. Lietuva sąrašė užima 41 vietą (per metus ši pozicija nukrito iš 36 vietos), atsilikdama nuo absoliučios daugumos ES valstybių narių, išskyrus Lenkiją (42 vieta), Malta (46 vieta) ir Latviją (48 vieta). Tyrimo atlikėjai pastebi tendenciją, kad įmonių lygio (mikroekonominiai) veiksniai yra ryškesni tose šalyse, kurių ekonomikoje aktyviau veikia užsienio kapitalas; tai lemia efektyvesnį korporacinį valdymą, mažesnę korupcijos ir biurokratizacijos laipsnį. Todėl tokios naujosios ES valstybės narės, kaip Čekija ar Kipras, pritraukusios didelį kiekį tiesioginių užsienio investicijų, užima aukštesnę poziciją, vertinant pagal mikroekonominius nei makroekonominius konkurencingumo parametrus. Deja, viso to negalima pasakyti nagrinėjant Lietuvos atvejį. Išskyrus keletą Pietų Europos valstybių (Graikija, Italija), Lietuvos mikroekonominis konkurencingumas gerokai atsilieka nuo ekonomiškai išsivysčiusios Vakarų Europos (ES-15) vidurkio.

14 lentelė

Valstybių verslo konkurencingumo indekso kitimo tendencijos 2004-2005 m.

Šalis	Verslo konkurencingumo indeksas, 2004	Verslo konkurencingumo indeksas, 2005	Įmonių veiklos efektyvumas ir strategija	Verslo aplinkos palankumas
Šalys senbuvės (išskyrus Liuksemburgą)				
Suomija	2	2	9	1
Vokietija	3	3	2	4
Švedija	4	12	7	14
Jungtinė Karalystė	6	6	6	6
Danija	7	4	4	3
Graikija	41	40	42	40
Nyderlandai	9	9	8	8
Prancūzija	12	11	10	11
Belgija	14	16	12	17
Austrija	16	10	11	9
Airija	22	19	16	20
Ispanija	26	25	25	26
Portugalija	33	30	39	28
Italija	34	38	28	39
Naujai įstojusios šalys				
Estija	27	26	33	25

Šalis	Verslo konkurencingumo indeksas, 2004	Verslo konkurencingumo indeksas, 2005	Įmonių veiklos efektyvumas ir strategija	Verslo aplinkos palankumas
Slovėnija	31	32	27	35
Čekija	35	27	29	27
Lietuva	36	41	41	41
Slovakija	39	39	47	38
Lenkija	57	42	43	46
Vengrija	42	34	40	32
Kipras	-	36	48	36
Malta	-	46	61	44
Latvija	49	48	51	48
Šalys kandidatės				
Bulgarija	75	78	82	71
Rumunija	56	67	69	57
Turkija	-	51	38	51
Kitos šalys				
JAV	1	1	2	2
Japonija	8	8	3	10
Singapūras	10	5	14	5
Kanada	15	13	18	13
Kinija	47	57	53	58
Rusija	61	74	77	70

Šaltiniai: World Economic Forum (2003; 2005). The Global Competitiveness Report (2002; 2005).

Atlikta išsami Lietuvos konkurencingumo augimo veiksnių analizė parodė, jog vertinant Lietuvos ūkio situaciją pasauliniu mastu, svarbiausius konkurencinio stiprumo veiksnius išreiškia tokie indikatoriai:

- Kreditų prieinamumas
- Sąlygos lengvai gauti paskolas
- Gyventojų, turinčių vidurinį ir pavidurinį išsilavinimą, skaičius
- Infliacijos lygis
- Gauto mokslinio ir matematinio išsilavinimo kokybė
- Atlyginimų nustatymo lankstumas.

Pagrindiniai indikatoriai, išreiškiantys Lietuvos ūkio pasaulinį konkurencinį silpnumą, yra šie:

- Mokesčių sistemos efektyvumas
- Darbuotojų samdos praktikos
- Aplinkosauginių veiksnių svarba verslui
- Smulkiųjų akcininkų interesų apsauga
- Policijos ir teismų sistemų patikimumas

- „Protų nutekėjimo“ problema.

Taigi, pagrindinės Lietuvos konkurencingumo problemos ES ir pasaulinių tendencijų kontekste, sietinos su:

- santykinai lėta informacinės visuomenės plėtra, menku informacinių komunikacinių priemonių taikymu ekonomikoje;
- žemu inovacinės veiklos ir taikomųjų mokslo tyrimų lygiu;
- pereinamuoju laikotarpiu į rinkos ekonomiką išryškėjusia ir vis nemažėjančia socialine gyventojų atskirtimi.

Remiantis JAV ekonominių tyrimų organizacijos „Heritage“ fondo ir leidinio „Wall Street Journal“ (Lietuvos laisvos rinkos institutas, 2006) rengiamo ekonominės laisvės indekso rezultatais 2006 m. pradžioje Šiaurės Amerikos ir Europos regiono šalyse bendrai ekonominės laisvės gerokai padaugėjo, tačiau Lietuva išliko praktiškai nepasistūmėjusi į priekį, o kaimyninės šalys Estija ir Latvija smarkiai smuko žemyn. Tyrimo duomenimis, ekonominės laisvės lygis Lietuvoje išliko beveik toks pats kaip ir praėjusiam tyrime – 23-ioji vieta, tačiau nežymiai, keturiomis dešimtosiomis – iki 2,14, pakilo bendrasis šalies reitingas. 2005 metais Lietuvos reitingas buvo 2,18. Kaip ir anksčiau, Lietuva išlieka „beveik laisvų“ šalių grupėje. Šiame tyrime bendrasis Lietuvos reitingas kiek kilstelėjo dėl aukštesnio rezultato mokesčių naštos kategorijoje. Labiausiai šalies reitingą smukdo didelė biurokratija ir išplitusi korupcija, vis dar nepakankamai patikima teismų sistema ir reguliuojamos kainos.

Kaimyninės šalys per metus patyrė nemažą ekonominės laisvės nuosmukį: Estija iš 4-osios vietos smuko į 7-ąją, bet vis dar yra tarp „laisvų“ šalių, o Latvija iš 28-sios vietos atsidūrė 39-ojoje. Kaip teigia tyrimo rengėjai, Estijos laisvę smarkiai „apkarpė“ Europos Sąjungos reikalavimų įgyvendinimas, ypač prekybos politikos srityje, ir didėjančios valstybės išlaidos. Latviją žemyn stumtelėjo išaugusi mokesčių našta ir infliacija.

Taigi, Lietuvos narystė Europos Sąjungoje pramonei ir verslui atvėrė plačią, be muitų, be vizinę vidaus rinką, pasinaudojimo struktūriniais fondais galimybes, supaprastino transporto ir žmonių judėjimą per sienas, suteikė teisinę aplinką, kuri, bus palankesnė verslui ir stabilesnė, nei buvo anksčiau. Tai vertybės, kurios Lietuvos pramonei ir verslui yra gyvybiškai svarbios. Tuo pačiu Lietuvos stojimas į ES iškėlė naujus iššūkius visiems. Narystė ES reikalauja daug pastangų prisitaikyti dirbti naujomis sąlygomis. Iš esmės, integraciniai procesai į ES ir iššūkiai tiek pramonei ir verslui, tiek švietimui bei mokslui paskatino daugelį pozityvių dalykų, pirmiausia ekonomikos restruktūrizavimą ir modernizavimą, švietimo ir mokslo poreikį keistis, peržiūrėti pramonės ir mokslo santykius.

Apibendrinant, egzistuoja keli mokslininkų požiūriai į globalizacijos vystymąsi ir jos raidos etapus. Išskiriamos trys pagrindinės globalizacijos epochos, lėmusias esmines permainas daugelio šalių ekonominėje, socialinėje ir politinėje sferose: Amerikos atradimas, XIX a. technikos epocha ir elektroninė-internetinė revoliucija. Labiausiai globalizuotos pasaulio valstybės (vertinant pagal globalizacijos indeksą) yra Singapūras, Airija, Šveicarija, JAV ir Olandija. Globalizacijos indeksas apima ekonominę integraciją, technologinius pasiekimus, politinius įsipareigojimus, tarpasmeninius kontaktus. Remiantis 2005 m. konkurencingumo augimo indeksu, Lietuva lenkia Lenkiją ir Latviją, tačiau atsilieka nuo per pastaruosius metus Lietuvą aplenkusių Slovakijos, Vengrijos, Čekijos, Kipro, o taip pat – nuo Maltos, Slovėnijos ir Estijos. Lyginant su ES valstybėmis-narėmis Lietuva atsilieka beveik nuo visų Vakarų Europos šalių, išskyrus Graikiją ir Italiją.

3. GLOBALIZACIJOS POVEIKIO VALSTYBIŲ EKONOMIKOMS PERSPEKTYVOS

Išanalizavus ir įvertinus globalizacijos išsivystymą pasaulyje ir Lietuvoje, šioje dalyje pateikiamos pasaulinės ekonomikos augimo ir finansų sistemos vystymosi perspektyvos, pristatoma su globalizacijos procesu susijusi ekonominė rizika ir netikrumas. Remiantis pasaulio tendencijomis ir Lietuvos globalizacijos analize, siekiama modeliuoti galimas Lietuvos ekonomikos, politikos ir socialinės sistemos perspektyvas ateityje. Visų pirma, apžvelgiamos globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos ekonomikos vystymuisi pasaulinių tendencijų kontekste.

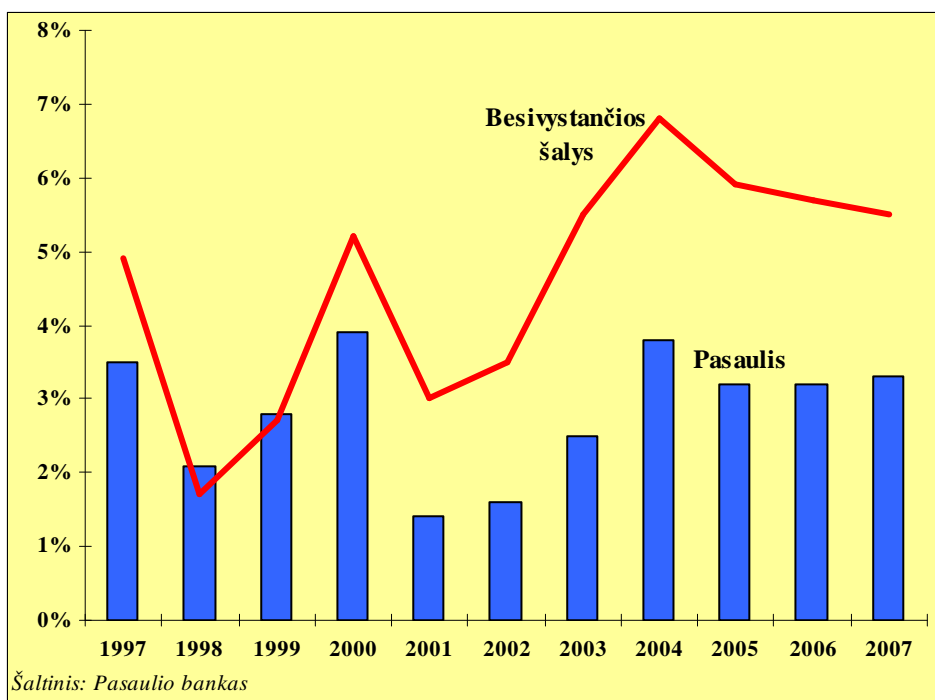
3.1. Globalios ekonomikos augimo perspektyvos

Žvelgiant į globalios ekonomikos perspektyvas, matome, jog tarp industrinių ekonomikų 2004 m. antroje pusėje prasidėjęs nuosmukis tęsiasi ir 2005 metais: globalus BVP augimas nuo 3,1 proc. 2004 metais sumažėjo iki 2,5 proc. 2005 metais. Šalyse, kur gyventojai santykinai gauna aukštas vidutines pajamas, ekonomikos augimas turėtų tęstis dar keletą metų kaip pastarųjų metų ekonomikos augimo pasekmė, tačiau šis augimas (anot Pasaulio banko analitikų) bus nuolatos mažėjantis. Ryškus Europos ekonomikos augimas globalioje rinkoje bus atsvertas žymaus nuosmukio Japonijoje ir stabilaus augimo JAV-e (The World Bank, 2006).

Ekonomikos augimas 2005 metais taip pat sumažėjo ir besivystančiose valstybėse. Padidėjusios naftos kainos, vietinės rinkos našumo suvaržymai ir mažesnė paklausa eksportui lėmė BVP augimo sumažėjimą nuo 6,8 proc. 2004 metais iki 5,9 proc. 2005 metais. Nors BVP augimas buvo santykinai aukštas, tačiau didesnės naftos kainos žymiai sumažino naftos importuotojų grynųjų pajamų augimą nuo 6,4 proc. iki 3,7 proc. tame pačiame laikotarpyje. Todėl perspektyvoje didėjančios naftos kainos ir su jomis susijusios infliacijos požymiai turėtų pažaboti ekonomikos augimą daugelyje besivystančių valstybių per ateinančius du metus. Vis dėlto, BVP augimas pastarosiose valstybėse turėtų sudaryti apie 5,5 proc. ir tai yra žymiai daugiau nei per pastaruosius 20 metų (žr. 9 paveikslą).

Europos ir Centrinės Azijos regionuose 2005 metais ekonomikos augimas sumažėjo. BVP augimas nuo 7,2 proc. 2004 metais iki 5,3 proc. 2005 metais. Ekonomikos augimo sumažėjimą sąlygojo mažesnės naftos perdirbimo apimtys, pasiektas aukščiausias investicijų ciklo taškas (ypač prieš keletą metų prie ES prisijungusiose ekonomikose) ir didėjanti regiono eksportuojamų

produktų konkurencija pasaulio rinkose. Ekonomikos augimo sumažėjimas Rusijoje sudarė 1,2 proc., Ukrainoje – 7,7 proc., Lenkijoje – 1,9 proc. ir Turkijoje – 4,1 proc. per tą patį laikotarpį.

9 pav. BVP augimo tempų prognozė, proc.

Pasaulio banko analitikai Europos ir Centrinės Azijos regionams prognozuoja stabilų ekonomikos augimą, kuris šiems regionams per ateinančius dvejus metus turėtų sudaryti vidutiniškai 5 proc. per metus.

Pastarajame dešimtmetyje besivystančios šalys įvykdė eilę ekonomikos reformų, jų ekonomikos augo sparčiai. Patobulintos makroekonominės politikos, nedideli infliacijos lygiai, prekybos liberalizacija, lankstesni valiutos keitimo kursai ir mažesni valstybių biudžetų deficitai sumažino netikrumą ir pagerino bendrą investicijų aplinką. Ilgame laikotarpyje šie faktoriai turėtų lemti vidutiniškai 3,5 proc. besivystančių šalių ekonomikų augimą kasmet iki 2015 metų.

3.2. Globalios finansų sistemos perspektyvos

Per keletą pastarųjų metų tarptautinis valiutų kursų derinimo procesas buvo sustabdytas, kadangi 2005 metų pabaigoje JAV dolerio kursas pagaliau pradėjo stiprėti ir kurso kritimo tendencijos pasikeitė. Keitimo kurso kilimas buvo sąlygotas kylančios JAV trumpalaikių kreditų palūkanų normos ir mažėjančių ilgalaikių kreditų palūkanų normos Europoje. Pasaulio banko

analitikų teigimu, kol globalioje finansų rinkoje susidarę balanso neatitikimai neišnyks, dolerio keitimo kursas turėtų toliau kilti.

Per pastaruosius keletą metų itin žemos kreditų palūkanų normos turėjo didelę teigiamą įtaką besivystančių valstybių ekonomikoms. Kartu su sumažėjusia rizikos premijos dalimi, mažos kreditų palūkanų normos įgalino besivystančias šalis sumažinti finansavimo kaštus, perskirstyti skolos našta ir sąlygojo žymų investicijų padidėjimą.

Iš kitos pusės, ekonomikos augimas dėl mažų palūkanų normų paskatino infliaciją kai kuriose besivystančiose valstybėse. Infliacija turėtų ir toliau pasireikšti ekonomikoje kol augimo tempai viršys esamas prognozes bei naftos kainos ir toliau sąlygos augančias gamybos ir paslaugų kainas. Aukšto pajamų lygio valstybėse infliacijos požymių yra nedaug.

Prekių rinkoje po septynerių metų kylančių kainų, pastebimas kainų stabilizavimasis. Padidėjusios naftos kainos didina žemės ūkio, metalo pramonės ir naudingųjų iškasenų savikainą, tačiau galutinės vartojimo produktų kainos padidėja per ilgesnį laikotarpį. Taigi, pastarųjų produktų kainos turėtų didėti pora metų ir stabilizuotis.

3.3. Globalizacijos sąlygota rizika ir netikrumas ateityje

Nors globalios rinkos analitikai artimiausiems dvejiems metams numato teigiamas perspektyvas, jos taip pat gali būti pavadintos rizikingomis. Naftos kainų kaita yra neaiški. Sunkiai padidinamas darbo ir ekonomikos našumas prideda rizikos premiją prie naftos kainų ir gali būti sunku suvaldyti kilusį pasiūlos šoką ateityje. To pasėkoje, žymus pasiūlos sutrikdymas gali sumažinti globalios ekonomikos augimą su didelėmis neigiamomis pasekmėmis globalios ekonomikos perspektyvoms. Kitas netikrumo šaltinis yra palūkanų normos, kurių lygis nepaisant augimo pastaruoju metu yra vis dar žemas. Nuolatiniai globalūs disbalansai, kylančios infliacijos požymiai ir netikrumas dėl stabilios valstybių finansinės būklės išlaikymo yra faktoriai, kurie ateityje gali lemti didesnes palūkanų normas ir išprovokuoti dar didesnę ekonomikos nuosmukį.

Vienas iš galimų ateities scenarijų yra naftos rinkos pasiūlos šokas, dėl kurio globalioje rinkoje gali susidaryti didelė suirutė. Planuojama, jog tarptautinė naftos paklausa ir pasiūla didės palaipsniui, o naftos perteklius išliks stabilus per tą patį planuojamą laikotarpį. Šiame kontekste į atskirus reiškinius rinka gali sureaguoti skirtingai. Nors planuojama, jog naftos kainos proporcingai turėtų mažėti, jos taip pat gali nepakisti, pakilti ar netgi žymiai sumažėti.

Kai rinkoje egzistuoja gana žemos produkcijos atsargos, rinkoje yra didelė tikimybė susidaryti pasiūlos šokui. Kadangi jokia valstybė staiga negali patenkinti pasaulio naftos paklausos, tai jei viena iš naftą išgaunančių valstybių dėl tam tikrų priežasčių nebepateiktų reikiamo kiekio naftos, globali naftos pasiūla sumažėtų ir taip sumažintų pasaulio ekonominę aktyvumą, kadangi nebūtų galimybių per trumpą laikotarpį pereiti prie alternatyvių energijos šaltinių.

15 lentelėje pateikiami 2 mln. barelių per dieną neigiamo pasiūlos šoko simuliacijos rezultatai. Tokia kainų ir ekonominė suirutė turėtų tęstis iki 2009 metų ir laikotarpio pradžioje iššauktų naftos barelio kainos kilimą iki 120 JAV dolerių kol per vienerių metų laikotarpį sumažėtų iki 80 JAV dolerių. Per visą ketverių metų laikotarpį naftos kainos turėtų nukristi iki 40 JAV dolerių už barelį.

15 lentelė

2 mln. barelių per dieną neigiamo pasiūlos šoko pasekmės

	2006	2007	2008	2009
<i>Naftos kaina (JAV dol.)</i>	90	70	44	40
(skirtumas nuo projekcijos)	34	28	3	0
<i>Skirtumas nuo BVP projekcijos, proc.</i>				
Pasaulis	-1,0	-1,5	-1,1	0,2
Aukštų pajamų valstybės	-0,7	-1,3	-1,3	-0,3
Vidutinių pajamų valstybės	-1,6	-1,6	-0,1	1,4
Žemų pajamų valstybės	-1,7	-2,8	-1,8	0,7
<i>Įtaka infliacijos lygiui</i>				
Pasaulis	2,6	0,6	-0,9	-0,2
Aukštų pajamų valstybės	1,4	0,0	-1,0	-0,4
Vidutinių pajamų valstybės	5,8	2,0	-0,9	0,5
Žemų pajamų valstybės	2,8	0,9	-0,7	-0,2
<i>Įtaka palūkanų normai</i>				
Pasaulis	1,0	0,2	-0,1	0,1
Aukštų pajamų valstybės	1,0	0,1	-0,2	0,0
Vidutinių pajamų valstybės	1,1	0,7	0,2	0,2
Žemų pajamų valstybės	0,5	0,1	0,1	0,4

Šaltinis: Pasaulio bankas

Pasaulio bendrasis produktas antraisiais metais po pasiūlos šoko sumažėtų 1,5 proc., kai tuo tarpu infliacijos tempai išaugtų sparčiai. Ryškūs neigiami pasiūlos šoko rezultatai atsilieptų besivystančioms ir vidutinių pajamų valstybėms, kurių bendrojo vidaus produkto apimtys turėtų neigiamas tendencijas trejus metus, kartu lemtų intensyvią energijos panaudojimą, neigiamas augančios infliacijos pasekmes.

Ateities perspektyvos dėl palūkanų normos svyravimų yra antra rizikos ir netikrumo forma globalioje rinkoje. Dabartinis JAV einamosios sąskaitos deficitas ir finansavimo poreikiai yra labai dideli, todėl investuotojų norai finansuoti šiuos poreikius yra labai jautrūs palūkanų normos ir valiutos keitimo kurso rizikoms. Sudėjus visus tarptautinius išipareigojimus, rinkos gali tapti jautresnės neigiamiems šokams, ko pasekoje JAV dolerio kursas gali vėl kristi taip iššaukdamas palūkanų normų kilimą.

Nukritus dolerio kursui, investuotojai į JAV ekonomiką sieks didesnių pelno normų iš investicijų, todėl ilgalaikės palūkanų normos turėtų padidėti apie 0,2 proc. išsivysčiusiose valstybėse ir papildomais 0,2 proc. besivystančiose valstybėse dėl rizikos premijos. Globali ekonomika sureaguotų į šiuos pokyčius suvaržydama monetarines poveikio priemones, globalūs augimo procesai sulėtėtų maždaug dvigubai ir tai atsilieptų namų ūkių vartojimui bei palūkanų normoms. Lėtesnis augimas sumažintų infliacijos augimą ir globaliąją įtampą, įtraukiant ir naftos rinką.

Didesnės palūkanų normos taip pat paveiktų finansavimo sąlygas ir besivystančias valstybes padidindamos skolos kaštus. Daugeliui valstybių šie pokyčiai neturėtų esminės įtakos trumpame laikotarpyje, kadangi šios jau spėjo didžiąja dalimi pasinaudoti žemomis palūkanų normomis. Kitoms valstybėms, kurios turi aukštą valstybės skolos ir BVP santykį, ir toms, kurios per pastaruosius metus prisiėmė dideles ilgalaikių skolų apimtis, staigus palūkanų normų kilimas gali sudaryti didelių sunkumų ir padidinti šalies nemokumo riziką.

3.4. Globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos ekonomikai

Šiandien Lietuva priskiriama ES ir NATO įtakos zonai, o integracijos procesai šalies viduje keičia politinių, ekonominių ir socialinių veiksnių integrinę priklausomybę, nes jai tiesioginę įtaką daro globalizacijos veiksniai. Rinkoje kainų ir gamybos apimčių nustatymo veiksniai tiesiogiai priklauso nuo nacionalinės ir tarptautinės rinkos struktūros, nes rinką sudaro visų pavienio produkto realių ir potencialių pirkėjų bei pardavėjų ryšių visuma. Ryšių visuma daro įtaką įmonių modernizavimo spartai ES ir Lietuvoje.

Postkomunistinės centrinės ir rytų Europos šalys jau pasinaudojo galimybe ir išvengė galimo nutolimo nuo globalizacijos procesų įstodamos į Europos sąjungą. Narystė ES-e garantuoja pastarosioms šalims dalį pasaulio didžiausios ekonomikos, bet ir padaro šalis naudos gavėjais ES ekonominės infrastruktūros stiprinimo politikos vystyme. Be eilės kitų teigiamų pasekmių, ES finansinė parama jos naujoms narėms yra skiriama naujų darbo vietų kūrimui, taip siekiant

sumažinti vietinį nedarbo lygį ir teigiamai paveikti visos ekonomikos vystymąsi. Pavyzdžiui, per 2004-2006 metus ES yra numaćiusi investuoti 4,7 mlrd. Lt į Lietuvos regioninės ekonomikos vystymą, 1,56 mlrd. Lt į Lietuvos žemės ūkio vystymą ir 1,9 mlrd. Lt kelių infrastruktūros plėtrai, vandens apdirbimo kokybei gerinti ir atliekų perdirbimo modernizavimui šalyje. Tokiu būdu, Lietuvos BVP turėtų padidėti 65,9 mlrd. litų per 2002-2009 metus.

Kartu su ES narystės teikiama nauda susiduriama su iššūkiiais. Vienas iš pirmųjų iššūkių Lietuvai ir kitoms centrinės ir rytų Europos šalims yra ir bus vietinių gyventojų (darbo jėgos) išlaikymas šalies viduje. Jau po įstojimo į ES Lietuvoje didžioji dalis bilietų į Dubliną ir Londoną buvo „vienpusiai“, tokiu būdu šalies gyventojai siekė pasinaudoti suteikta teise legaliai dirbti Dž.Britanijoje ir Airijoje. Siekiant sumažinti darbo jėgos nutekėjimą į ES valstybes Lietuvos vadovams teks dar labiau mažinti skirtumą tarp gaunamų pajamų šalies viduje ir ES vidurkio.

Nacionalinių Lietuvos konkurencijos pranašumų plėtojimui ir palaikymui darbo išteklių svarba didėja. Dar neseniai daugiausia buvo rūpinamasi darbo jėgos pigumu, laikant, kad šalys, kuriose darbo jėga pigi, atsiduria palankesnėje padėtyje. Mokslo ir technikos pažangos sąlygomis vis daugiau dėmesio skiriama žmogiškajam veiksmui, kvalifikacijos lygiui, drausmingumui, mobilumui, inovaciniam potencialui. Taigi prioritetas teikiamas kvalifikuotesniems, nors ir brangesniems darbo ištekliams.

Išsivysčiusios šalys lenkia Lietuvą pagal darbo jėgos kokybę – išsilavinimo lygį, aukštos kvalifikacijos specialistų skaičių, darbo jėgos mobilumą. Lietuvai, kaip ir kai kurioms pereinamosios ekonomikos šalims, būdingas didelis procentas užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą. Specialistai, turintys aukštąjį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą, yra greičiausiai didėjanti ekonomiškai aktyvių gyventojų kategorija. Tačiau Lietuvoje nepakankamai greitai daugėja labiausiai kvalifikuotų, susijusių su mokslui imlių gamybos šakų plėtote, darbuotojų. Išvystytose šalyse poslinkiai šakinėje užimtumo struktūroje vyksta trimis pagrindinėmis kryptimis: 1) užimtųjų žemės ir miškų ūkyje dalis tikriausiai jau pasiekė minimalų lygį; 2) laipsniškai mažėja užimtųjų dalis pramonėje ir statyboje; 3) didėja užimtųjų paslaugų srityje dalis. Tuo tarpu pagrindinės tendencijos Lietuvoje, kaip ir kitose pereinamosios ekonomikos šalyse, yra tokios: 1) didėja užimtųjų paslaugų srityje dalis; 2) mažėja užimtųjų pramonėje ir statyboje dalis; 3) nors ir išlaikoma santykiškai didelė užimtųjų agrariniame sektoriuje dalis, kaime vyraujant senyvo amžiaus gyventojams, šiame sektoriuje pradeda reikštis realus darbo jėgos stygius. Poslinkiai darbo jėgos struktūroje lemia, kad pirmiausia tenka spręsti profesinio parengimo ir perkvalifikavimo problemą atsižvelgiant į darbo turinio pokyčius, masinį naujų specialybių ir profesijų atsiradimą.

Lietuvos ekonomikos plėtotę veikia greitai didėjanti tarptautinė darbo jėgos migracija. Mokslinė techninė pažanga lemia, kad gausėja iš Lietuvos išvykstančių asmenų, turinčių aukštą

išsilavinimo ir profesinės kvalifikacijos lygį („protų nutekėjimas“). Dėl „protų nutekėjimo“ artimiausioje ateityje gali padidėti kvalifikuotos darbo jėgos stygius ir nekvalifikuotos darbo jėgos perteklius šalyje. Nors Lietuva ir gauna papildomų pajamų iš darbo jėgos eksporto, bet jis silpnina šalies intelektualinį potencialą ir didina depopuliaciją (gyventojų skaičiaus mažėjimą).

Pereinamuoju ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje įvyko žymių struktūrinių pokyčių: sumažėjo žemės ūkio dalis BVP, dar labiau sumažėjo pramonės dalis, be to, kai kurios pramonės šakos pradėjo gaminti žemesnio techninio lygio produkciją, santykiškai išaugo paslaugų dalis. Tai iš esmės atitinka tendencijas, susiklosčiusias kitose mažų ir vidutinių pajamų šalyse. Ūkio restruktūrizacija nėra užbaigta. Nepatenkinami tebėra ne tik ūkio integralumas ir jo šakų viena kitos papildymas, bet ir pramonės šakų proporcijos yra pasislinkusios nuo sudėtingesnės (elektronika, mašinų gamyba) prie paprastesnės (maisto, tekstilės) gamybos. Apdirbamosios pramonės dalis yra sumažėjusi per daug, palyginti su paslaugomis. Kitaip tariant, reali gamyba yra per maža ir per daug primityvi. Pagal pasaulines tendencijas žemės ūkio dalis turėtų dar mažėti, pramonės šiek tiek padidėti ir paskui išlikti stabili, o paslaugų didėti. Suprantama, visos trys šakos absoliutiniu masteliu turi augti.

Ūkio struktūrą lems pastangos ir galimybės gaminti didesnės pridėtinės vertės gaminius ir paslaugas. Tikėtina, kad paslaugų dalis BVP didės pirmiausia modernių informacinių ir telekomunikacinių paslaugų plėtojimo sąskaita, taip pat dėl valdymo, švietimo ir sveikatos apsaugos paslaugų vertės didėjimo, sąlygojamo didėjančių galimybių jas finansuoti. Šakinė pramonės struktūra vidutinės trukmės laikotarpiu yra pririšta prie esamų fizinio kapitalo ir atitinkamos kvalifikacijos darbo jėgos, kurie negali pakisti staigiai. Be to, kol kas būtent tradicinės šakos ir tradiciniai gaminiai dėl savo gerokai didesnės apimties užtikrina ekonomikos augimą, jei tik pavyksta įsitvirtinti naujose rinkose ar atgauti turėtąsias.

Lietuvoje verslumo potencialo būklę sąlygoja ekonomikos pereinamasis pobūdis. Viena, greitai daugėja verslininkų ir gerėja jų kvalifikacija (tai skatina radikalus ekonominių reformų pobūdis ir aukštas gyventojų išsilavinimo lygis), gerėja rinkos infrastruktūra, didėja norinčių tapti verslininkais skaičius. Kita vertus, didelė dalis verslininkų neturi atitinkamo išsilavinimo ir būtinos patirties, nepakankamai efektyvūs rinkos infrastruktūros institutai, prasta verslo etika ir kultūra, didelė dalis gyventojų priešiška žiūri į verslininkus kaip visuomenės sluoksnį. Egzistuoja verslininkų ryšys su valstybės aparatu: nemaža dalis verslininkų yra išeiviai iš valstybės aparato, privačių įmonių veikloje sunku išvengti valdininkų įtakos, jos kenčia nuo biurokratizmo.

Lietuvoje verslumo ištekliai naudojami ne vien legalioje, bet ir šešėlinėje ekonomikoje, kuri veikia ne pagal valstybės nustatytas ūkinio gyvenimo normas ir taisykles. Šešėlinė ekonomika egzistuoja bet kurioje šalyje nepriklausomai nuo to, ar vyrauja joje rinkos ekonomika, ar

pereinamoji, ar komandinė sistema. Labiausiai pažengusiose šalyse pagrindinė priežastis plėtotis šešėlinei ekonomikai yra labai aukštas apmokestinimo lygis (pavyzdžiui, Vakarų Europos šalyse mokesčiai sudaro 40–50 proc. vidutinio piliečio mėnesinio darbo užmokesčio). Nelegalus samdomasis darbas Vakarų Europoje daugiausia paplitęs statyboje ir paslaugų srityje. Lietuvoje, kaip ir kitose pereinamosios ekonomikos šalyse, šešėlinėje ekonomikoje vyrauja antrinio užimtumo sritis, leidžianti gyventojams išgyventi sunkų ekonominį laikotarpį. Daugelis žmonių turi dar ir ne pagrindines pareigas keliose vietose oficialiai neįsiforminę, vengdami papildomų uždarbių apmokestinimo. Kita ženkli šešėlinės ekonomikos dalis – tai primityvių paslaugų ir stichinės prekybos sritis, kurią sąlygoja ekonomikos negebėjimas užtikrinti užimtumą šiuolaikinėse šakose.

Lietuvos ūkio plėtotės sėkmė ir integracijos į ES rezultatai priklauso nuo jos konkurencinės pozicijos pasauliniame ūkyje. Lietuvos ekonomikos, kaip pasaulinio ūkio dalies, funkcionavimo efektyvumo įvertinimui principinę reikšmę turi jos konkurencingumo kokybinės ir kiekybinės charakteristikos. Šalies konkurencingumas (nacionalinis konkurencingumas) suprantamas kaip jos firmų ir šakų gebėjimas aplenkti priešininką išsikovojuant ir stiprinant pozicijas tarptautinėje rinkoje. Suprantama, kad Lietuvos nacionalinį konkurencingumą lemia pačios šalies ekonominiai, socialiniai, politiniai ir kiti veiksniai.

Ir vidaus, ir pasaulinė rinkos užima svarbią vietą tarp veiksnių, lemiančių Lietuvos vietą pasaulinėje ekonomikoje. Dėl internacionalizacijos ir globalizacijos juntamas pasaulinės rinkos poveikio didėjimas. Nuo pasaulinės rinkos vis labiau priklauso konkurencijos sąlygos ir jos opumas Lietuvos nacionalinėje rinkoje. Pasaulinė rinka apibrėžia tam tikrą „vidutinį pasaulinį“ konkurencingumo lygį, kurį turi pasiekti, o pagal galimybes net viršyti Lietuvos ekonomika ir atskiri prekių gamintojai. Šalies vidaus rinkai vis svarbesnis tampa jos struktūros, kainų proporcijų, organizacinių formų atitikimas pasaulinės rinkos ir pasaulinio ūkio parametrams. Analizuojant ir įvertinant šalies konkurencingumą, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas tokioms charakteristikoms kaip nacionalinės ekonomikos lankstumas ir manevringumas, gebėjimas greitai ir adekvačiai reaguoti į nelauktus pokyčius pasaulinėje ekonomikoje ir pasaulinėje rinkoje, „gesinti“ vadinamuosius išorinius šokus (išteklį, valiutų ir kt.), išryškinti ir panaudoti atsirandančias pasauliniame ūkyje galimybes, sukurti naujus placdarmus savo padėčiai užsienio rinkose sustiprinti. Lietuvos nacionalinės ekonomikos prisitaikymas įgyja tokią pat svarbą kaip ir pramoninė ar finansinė šalies galia.

Globalizacija ekonomine prasme – tai besiplečiantis tarptautinių išteklių, gamybos veiksnių (darbo jėgos, kapitalo) ir prekių judėjimas, tai pasaulio valstybių ūkių ir visuomenių integravimasis, intensyvėjantys tarpusavio ryšiai, kurie gali būti patys įvairiausi: pradedant prekyba, investicijomis

ir baigiant žmonių, pinigų bei informacijos srautais. Vis intensyviau vykstant ekonominės globalizacijos procesui formuojasi globali ekonomika.

Globalioje erdvėje kartu išlieka, keičiasi, plečiasi ir regioniniai ekonominiai blokai arba regioninės ekonominės asociacijos, kurių skaičius ir svarba pasaulyje nemažėja. Stipriausi iš jų yra Europos Sąjunga (ES) ar Šiaurės Amerikos Laisvosios prekybos zona (NAFTA) ir kiti. Taigi atskira nacionalinė šalis gali būti regioninės ekonominės asociacijos nare ir kartu turėti stiprius ekonominius ryšius su kitomis pasaulio valstybėmis. Dabartinėmis sąlygomis besikeičiančios ir daugeliu atvejų didėjančios regioninės ekonominės asociacijos yra globalioje erdvėje, kuri nuolat keičiasi. Vyksta regioninių ekonominių asociacijų (REA) kaita ir plėtra, kai kurių – mažėjimas. Naujos šalys, daugeliu atvejų sąlyginai žemesnio ekonominio lygio nei REA šalių vidurkis, integruodamosi į regionines ekonomines asociacijas ir įgaudamos tos regioninės ekonominės asociacijos bruožus, siekia ne tik įsitvirtinti asociacijoje, bet ir konverguoti link tų šalių grupės ekonominių rodiklių.

Šalys, siekdamos vystyti savas ekonomikas, vis plačiau įteisina abipusius susitarimus, kurie yra Regioninių ekonominių asociacijų (REA) pagrindas. Tradicinės REA yra keturios: Laisvosios prekybos zona, Muitų sąjunga, Bendroji rinka, Ekonominė sąjunga.

Besivystančios šalys yra realiai ir potencialiai panašios, tačiau formuojant ekonomines regionines asociacijas negalima tikėtis statiškųjų efektų. Integracija remiasi potencialiais dinamiškaisiais efektais, tuo, kad integracija puoselės regionines rinkas, kurios formuos naujas struktūras, didins gamybos ir prekybos mastus. REA tarp besivystančių šalių nauda turėtų būti pozityvi ilguoju laikotarpiu, kai jos sukuria našų sektorių, galintį patenkinti didėjančią tarpregioninę paklausą. Kitas ekonominių asociacijų tarp besivystančių šalių tikslas yra regioninė kooperacija, kuri padidina grupuočių reikšmę tarptautiniuose ekonominiuose, kartais ir politiniuose santykiuose.

Apibendrinant REA vystymosi patirtį, galima teigti, kad apskritai REA vystymosi rezultatai buvo teigiami: tiek Europos bendrijos, tiek kitų REA kūrimasis paskatino pozityvius ekonominius pasikeitimus ir davė teigiamus rezultatus, nors yra žinomi pavyzdžiai, kuomet kuriant REA tarp besivystančių šalių, rezultatų pozityvių nebuvo, tik 0. Taip pat galima įvardyti, kad ir Europos ekonominiai integraciniai procesai yra netolygūs, svyruoja, yra lydimi krizių, tačiau bendras rezultatas išlieka pozityvus.

Nedidelės šalies, besiintegruojančios į regioninę ekonominę asociaciją, konvergavimo galimybes ir efektyvumą apsprendžia: rinkos, į kurią integruojamasi, pobūdis, šalies konkurencingumo lygio įvertinimas, konkurencinių pranašumų nustatymas ir nacionalinių pramonės politikų vystymas, naujų institucinių ir verslo struktūrų kūrimas.

Nedidelei šaliai įsijungus į Bendrąją rinką vienu iš konkurencinį pranašumą stiprinančių veiksnių yra strateginių aljansų kūrimas ir įmonių klasterizacija. Lietuvos įmonės, turėdamos nepakankamas galimybes kurti stiprius susijusių ir giminingų įmonių klasterius, galėtų būti europinių klasterių dalimi. Autorė savo darbuose pabrėžia, kad Lietuvos įmonėms būtina išnaudoti naujas didėjančios konkurencijos ir kooperacijos derinimo galimybes, nes tai pozityviai įtakotų šalies konkurencingumą ir konvergavimą.

3.5. Globalizacijos poveikio perspektyvos Lietuvos finansų sistemai

Teoriškai efektyvus finansų sektorius turi sudaryti palankias sąlygas įmonėms laiku pasiskolinti reikiamus finansinius išteklius, o investuotojams pasiekti adekvatų investicijų pelningumą. Be to, rodiklis, matuojantis finansų sektoriaus efektyvumą, turi atspindėti finansų sistemos konkurentiškumą bei finansinių sandorių sąnaudas, kurių reikia šalies finansų sektoriui išlaikyti. Tokį finansų sektoriaus efektyvumo rodiklį yra labai sunku nustatyti net labai pažengusiose ekonomikose, kurios turi patikimas ir ilgalaikes statistinių duomenų bazines.

Finansų sektoriaus struktūra turi didelę įtaką naujų įmonių steigimosi procesui ir veikiančių įmonių plėtotei. Kitaip sakant, finansų sektorius turi įstengti finansuoti visus įmonių plėtojimosi etapus: besisteigiančios įmonės turi turėti galimybę gauti kapitalo veiklos pradžiai, o dideli konglomeratai – tarptautinei plėtrai. Kitų šalių empiriniai faktai rodo, kad nuo šalies finansų sektoriaus plėtotės laipsnio ypač priklauso mažų ir vidutinių įmonių plėtra, o didelės bendrovės gali pasiskolinti užsienio kapitalo rinkose.

Lietuvos finansų sektoriaus plėtotei didelės įtakos turi ir turės Lietuvos įstojimas į ES ir galimas Lietuvos įstojimas į Europos pinigų sąjungą po 2007 metų.

Valstybė turi sudaryti palankias teises sąlygas investavimo kultūros ugdymui ir kapitalo rinkos integracijai su užsienio ir ypač Europos Sąjungos rinkomis, didinti kapitalo rinkos poveikį ekonomikos augimui, plėtoti rinkos teikiamas galimybes pritraukti kapitalą ir saugiai bei efektyviai investuoti.

Esama didžiulės erdvės, kurioje galima diegti naujas finansines paslaugas ir plėtoti jau atsiradusias (elektroninė bankininkystė, būsto paskolos, faktoringas, lizingas, išvestiniai finansiniai instrumentai), sutrumpinti distanciją tarp kredito įstaigų ir jų potencialių klientų. Iš čia kyla ir pagrindinis iššūkis bankų sistemai – aktyvia rinkodaros ir kreditavimo politika, naujomis finansinėmis paslaugomis atitraukti įmones nuo dabar įprasto verslo finansavimo modelio – išnaudoti visas, bent menkiausias vidines galimybes ir tik po to kreiptis į bankus. Dar didesnis yra

fizinių asmenų kreditavimo potencialas, kadangi iki 2000 m. šios bankų paslaugos buvo rudimentinio pobūdžio, o ir dabar jų plėtotė tebėra nepakankamo lygio. Santykiniam skolinimosi patrauklumui padės nuolat mažėjančios ir ateityje dar mažėsiančios palūkanų normos. Valstybės vaidmuo – ne tik kryptingai palaikyti konkrečias bankų paslaugas (pvz., būsto kreditavimą), bet ir sudaryti teisinę prielaidas platesniam paskolos užtikrinimo priemonių spektro atsiradimui (žemės rinkos formavimas, žemės, kaip užstato, realizavimas), kurti palankią teisinę aplinką naujoms kredito įstaigų rūšims (pvz., ipotekos bankams) atsirasti.

Finansinių išteklių globalizacija turi ir pozityvių, ir negatyvių pasekmių Lietuvos ekonomikos plėtotei. Prie pozityvių reikia priskirti finansinių išteklių stygiaus Lietuvai problemos supaprastėjimą, kadangi, stokojant nacionalinio finansinio kapitalo, jis gali būti perkamas pasaulinėje finansų rinkoje, įvežamas į šalį tiesioginių užsienio investicijų forma, suteikiamas lengvatinėmis sąlygomis iš ES ir tarptautinių finansinių organizacijų. Globalizacija padidina konkurenciją Lietuvos nacionalinėje finansų rinkoje ir kartu mažina finansinio-kreditinio tarpininkavimo (finansinių paslaugų) ūkio subjektams kainą.

Prie neigiamų padarinių pirmiausia reikėtų priskirti nacionalinės finansų rinkos nestabilumo didėjimą dėl finansinių krizių atskiruose regionuose ir nacionalinės finansų rinkos liberalizavimo, atveriančio kelius „karšties pinigams“. Kitas neigiamas padarinys – vis didesnė Lietuvos ekonomikos priklausomybė nuo finansinio kapitalo, o ne nuo fizinio kapitalo (realaus ekonomikos sektoriaus). Piniginio ir realaus kapitalo tarpusavio sąryšyje pirmasis darosi mažiau priklausomas nuo antrojo, net pradeda vyrauti. Todėl šalies ekonomikos būklė tampa labiau priklausoma nuo jos finansų būklės. Ši savo ruožtu labai priklauso nuo nerezidentų, kurie vis aktyviau dalyvauja nacionalinėse finansų rinkose, elgsenos, taip pat nuo finansų rinkų kitose šalyse ir pasaulio regionuose būklės, ypač nuo situacijos tarptautiniuose finansų centruose. Dėl globalizacijos Lietuvos valstybės įtakos nacionaliniams finansams jėga silpsta. Kartu didėja transnacionalinių kompanijų, taip pat institucinių investuotojų ir tarptautinių spekuliantų įtaka šalies finansams. Lietuvos, kaip būsimos ES narės, finansams vis didesnę įtaką daro ES priimti sprendimai ir bendra politika. Lieka svarbus tarptautinių ekonominių organizacijų, visų pirma Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko, kapitalas.

3.6. Lietuvos konkurencingumo augimo perspektyvos

Atlikus konkurencingumo augimo veiksmų analizę, galime prognozuoti, jog nacionalinio vystymo uždaviniai bus pasiekti tik tuo atveju, jei Lietuvos konkurencinė padėtis bus kitokia negu

dabar esanti. Konkurencingumas Europoje Lietuvai yra kur kas svarbesnis kriterijus negu pasaulinis konkurencingumas globalizacijos procese. Taip yra dėl to, jog nė viena šalis, ypač – maža, nėra autonomiškas ekonomikos subjektas, bet veikia kaip didesnės ekonominės sistemos sudėtinė dalis. Jai tokia regioninė sistema patikės tik tokias vertės kūrimo funkcijas, kurios geriausiai prisidės prie visos šios sistemos produktyvumo. Nekonkurencinga sistemos dalis pasmerkta vykdyti mažą vertę kuriančias veiklas. Atsilikimas tokiu atveju – garantuotas. Fragmentinės pastangos vargu ar gali duoti norimą galutinį rezultatą, reikia strateginių sisteminio pobūdžio veiksmų.

Lietuva neturi užtektinai laiko, kad galėtų sau leisti formuotis tegul ir konkurencingai, bet vien savaiminiais procesais pagrįstai pramonės-verslo (industrinei) sistemai. Įvertinant realią situaciją – pramonės struktūrą, darbuotojų kompetenciją, tradicijas ir kitas aplinkybes, reikia sutikti su tuo, jog bendroji Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, vystymosi tempai dar ilgai bus tiesiogiai tarpusavyje susiję su pramonės sektoriaus ir jo infrastruktūros rezultatais. Smunkant pramonės lygiui, neišvengiamai didės socialinės problemos, mažės bendra dirbančiųjų kompetencija, profesionali verslo infrastruktūra, mokslas ir švietimas. Mažai tikėtina, kad artimiausioje perspektyvoje augantis paslaugų sektorius galėtų kompensuoti negatyvias galimo pramonės smukimo pasekmes. Tačiau kaip konkreti įmonė, taip ir šalies pramonė bus sėkminga tiek, kiek ji sugebės integruotis į didesnes sektorines ar regionines industrines sistemas. Todėl strateginiu Ūkio ministerijos ir Vyriausybės prioritetu turėtų būti spartesnis ir efektyvesnis Lietuvos pramonės integravimasis į naujai persiformuojančią Europos šiaurinės dalies (ES Šiaurės dimensijos šalių) verslo sistemą ir vertės kūrimo grandines. Tai visiškai atitinka ES ūkio regionalizacijos ir klasterizacijos politiką bei nuostatas ir strateginius šalių interesus. Lietuvos pramonė negali sėkmingai konkuruoti aukštos pridėamosios vertės veiklose, tačiau gali būti itin naudinga partneriu kitų šalių šiuolaikinės pramonės įmonėms. Skandinavijos šalys yra vienos konkurencingiausių pasaulyje, o tai jos pasiekia inovacijų dėka. Įsiliejimas į regioninius klasterius, kuriuose taip pat veiktų ir Rytų kaimynai, atvertų itin dideles perspektyvas daugeliui Lietuvos įmonių ir pozityviai keistų nacionalinio ūkio struktūrą. Tai neišvengiamai darytų įtaką visai verslo infrastruktūrai, inovacijų sistemai, garantuotų stabilų vystymąsi. Lietuvos įmonės artimiausio laikotarpio perspektyvoje taptų „know-how“ realiais skleidėjais į menkiau pažengusias rinkas. Uždavinį lengvina tai, jog Šiaurės šalys Baltijos regioną vertina ne kaip išorinę, bet kaip vidinę rinką, finansuoja įvairias iniciatyvas, yra nemažai kultūrinio ir vertybinio panašumo tarp tautų.

Lietuvoje vyrauja tradicinės, žemą-vidutinę pridėtinę vertę generuojančios pramonės šakos, o net $\frac{3}{4}$ visos pramonės produkcijos yra sukuriama žemą pridėtinę vertę generuojančiose pramonės šakose. Be to, daugelis įmonių, „statistiškai“ priklausančių aukštą pridėtinę vertę kuriančių sektorių kategorijai (pvz. elektronika, farmacijos pramonė), savo konkurencinį pranašumą grindžia toli gražu

ne žiniomis ir inovacine veikla, bet santykinai pigesnėmis veiklos sąnaudomis, t.y. mažesniu nei ES senbuvėse darbo užmokesčiu, pigesnėmis žaliavomis ar dar ankstesniais laikais įdiegtomis bazinėmis technologijomis. Esama ūkio ir pramonės struktūra yra itin jautri brangstančioms ir neišvengiamai brangiančioms veiklos sąnaudoms, o tai savo ruožtu reiškia, kad nepaisant pastaruoju metu pastebimo pardavimų apimčių augimo, įmonės išlieka pažeidžiamos vidutinėje ir ilgalaikėje perspektyvoje. Ypatinę dėmesį ir prioritetą – tiek valstybės, tiek įmonių lygiu - reikia teikti aukštesnę pridėtinę vertę generuojančių sričių (pvz. marketingo, dizaino, technologinių inovacijų ir pan.) stiprinimui bet kuriame pramonės sektoriuje. Tai iš esmės reiškia bazinių nuostatų, įtvirtintų Lietuvos vidutinės (ir ilgalaikės) trukmės pramonės plėtojimo strategijoje, įgyvendinimą. Nuo šių veiksmų sėkmės priklausys tiek šalies įmonių produktyvumo, tiek darbuotojų atlyginimų, tiek visos nacionalinės gerovės kilimo tempai.

Pastaruosius keletą dešimtmečių visose šalyse vyravo požiūris, kad tinkamiausias instrumentas pramonei-verslui vystyti yra pramonės politika. Tačiau pakitusios sąlygos ir sėkmę lemiantys veiksniai verčia šį požiūrį keisti. Daugelis šalių, netgi visa ES, intensyviai dirba, siekdamas restruktūrizuoti savo šalies ūkį, kad jis taptų konkurencingesnis ir lanksčiau reaguotų į naujus iššūkius. Svarbiausia strategine priemone jos laiko klasterizacijos procesų spartinimą. Nacionalinė verslo sistema – tai pramonės, verslo, vyriausybinių institucijų, mokslo ir švietimo, kitų socialinių grupių kolektyvinė sąveika (globalizacijos proceso vystymosi pagrindas), suformuojanti aplinką, kurioje generuojama pridėamoji vertė. Galima tvirtai teigti, kad šiuo metu tokios sistemos dar tikrai nėra. Pramonės politika taip pat gali padėti suformuoti tokią sistemą, tačiau tai trunka žymiai ilgiau, o be to, ji būna efektyvi tik atskirose pramonės šakose ar sektoriuose.

Nesunku matyti, kad Lietuvoje įvairios žinybos yra parengusios tikrai daug įvairių strategijų ir programų, tačiau iš esmės jos visos yra fragmentinės, išreiškia vienos interesų grupės siekius ar sprendžia fragmentinį klausimą, nesusiejant jo su platesniais tikslais. Todėl mokslas yra vykdomas viena linkme, švietimas – kita, inovacijos – atsietai nuo socialinio konteksto ir pan. Netgi Ūkio ministerijos užsakymu rengtos programos, studijos ir strategijos nėra suderintos su tikslų sistema, o formuluojami tik atskiri tikslai taip, kaip juos supranta užsakovas.

Daugelis išsivysčiusių šalių ypatingą dėmesį skiria informuotumui apie visas ūkio vystymui svarbias aplinkybes: tendencijas, technologijas, rinkas, konkurenciją, potencialius investuotojus ir kitus svarbius veiklos aspektus. Tai dažniausiai realizuojama bendromis pastangomis su pramonės ir verslo įmonėmis, kartais tam kuriamos specializuotos institucijos. Nesunku pastebėti, jog į Lietuvą atvykę verslininkai ar investuotojai dažnai apie vietos sąlygas žino daugiau negu čia gyvenantys ir veikiantys verslininkai. Dar akivaizdesnis skirtumas yra lyginant Lietuvos ir užsienio

šalių institucijas, atsakingas už ekonominį vystymą. Tokios sistemos vadinamos įvairiai, tačiau visų jų paskirtis – rinkti ir analizuoti strateginę informaciją, ją teikti įmonėms, valstybės valdymo institucijoms, kitiems sprendimus priimantiems asmenims. Neturint tokios informacijos, įmonės ir visų lygių institucijos priima neefektyvius arba pavėluotus sprendimus. Lietuvos įmonės yra per mažos ir per silpnos, kad galėtų pačios tai padaryti. Sukūrus tokią sistemą, būtų sudarytos sąlygos Lietuvos įmonėms įgyti konkurencinį pranašumą ar konkuruoti panašiomis sąlygomis, kaip kitų šalių konkurentai.

Svarbiu nacionalinio konkurencingumo augimo veiksniumi turi tapti užsienio investicijos. Šiuo metu jos Lietuvoje nevaizduoja to vaidmens, kurio iš jų tikimasi. Dar daugiau, Lietuva pagal užsienio investicijas, tenkančias vienam gyventojui, užima vieną paskutiniųjų vietų Europoje. Todėl labai svarbu parengti ir realizuoti tikslingą užsienio investicijų pritraukimo į Lietuvos konkrečius ūkio sektorius strategiją. Šią strategiją reikia sieti su nacionalinio vystymo tikslais bei ūkio būsima politika.

3.7. Globalizacijos veiksnių įtaka Lietuvos įmonių veiklai

Europos rinkos veiksniai Lietuvos visuomenėje išreiškia demokratijos ir pažangos plėtros galimybes, kurios priklauso nuo Lietuvos įmonių veiklos optimizavimo veiksnių globalizacijos ir integracijos į ES ir NATO sąlygomis. Todėl šie klausimai yra aktualūs Lietuvos ir visos Europos raidai bei jos saugumo užtikrinimui pasaulyje ypač Baltijos jūros valstybių regione. Nacionalinės ūkio ir visuomenės bei pavienės įmonės raidos perspektyvas lemia palanki aplinka, nes Lietuvos ūkio plėtros tendencijoms ir įmonių raidai įtaką daro teigiami Vakarų pažangos veiksniai: nauji produktai, technologijos, medžiagos, įrenginiai, darbo našumas, kokybė ir kt.

Lietuvos rinka yra maža ES sudėtyje, didžiosios valstybės – JAV, Kinija, Rusija, kt. ir ES – turi savų globalinių strateginių interesų tarptautinėje rinkoje, todėl strategiškai Lietuvos ūkio plėtros ir pavienių įmonių raidos politiniai, ekonominiai, socialiniai veiksniai yra nuolat veikiami iš išorės ir iš vidaus. Šiomis sąlygomis Lietuvos įmonėms kyla sudėtingų uždavinių, kurių sprendimą sunkina globalizacijos veiksnių įtaka, dėl kurios nuolat kinta vidaus ir išorės aplinka šalies ūkyje ir nacionalinėje rinkoje. Nuo šios aplinkos tiesiogiai priklauso įmonių raida, taip pat pavienių įmonių modernizavimas bei veiklos plėtra, kurią apibūdina pažangos taikymas, naujų produktų kūrimas ir realizavimas.

Galima pabrėžti, kad Lietuvos strateginis tikslas – užtikrinti tokius ekonomikos plėtros tempus, kad susidarytų palankios socialinės ir ekonominės sąlygos, kurios stabilizuotų

globalizacijos veiksnių įtaką optimizuojant įmonių veiklą, modernizuojant bei steigiant naujas įmones Lietuvoje. Šis strateginis tikslas bus įgyvendintas, jeigu valstybės institucijos laiku parengs ir patvirtins ūkio ir rinkos raidos plėtros kompleksines strategines programas, kurios bus integruotos ES erdvėje ir atitiks bendrus vertinimo kriterijus.

Lietuvos visuomenės socialinė aplinka yra palanki plėsti smulkų ir vidutinį verslą visuomenės šalies regionuose, todėl reikia tikėtis, kad bendroje ES erdvėje spartės naujų modernių įmonių steigimas ir jų veiklos plėtra, pertvarkius Lietuvos verslo įstatyminių normatyvinę bazę. Įvertinus politinių, ekonominių, socialinių veiksnių integrinę priklausomybę, galima nustatyti Lietuvos įmonių veiklos optimizavimo veiksnius, kuriuos apibūdina pavienės įmonės raidos vidaus ir išorės aplinka šalies ūkyje, nacionalinėje ir tarptautinėje rinkoje.

Modernios įmonės formavimo metodika nustato pavienės įmonės steigimo ir veiklos plėtros veiksnius, jų valdymo principus ir įgyvendinimo metodus. Įmonės veiklos modernizavimas grindžiamas nuolatiniu pažangos naudojimu. Tačiau politinių, ekonominių, socialinių veiksnių tyrimai ir jų integriniai rezultatai rodo, kad tik pagerinus šalies valdymą bei savivaldą pavienėse įmonėse, realiai galima paspartinti pažangos taikymą.

Lietuvos įmonių veiklos optimizavimo procesai yra labai sudėtingi, nes pavienių įmonių veiklos pagrindinis optimalaus modelio sudarymo tikslas – suprasti ir dokumentuoti veiklos procesus ir veiksnius. Analizuodami modernios įmonės raidą susiduriame su veiklos plėtros galimybių ribų prognozavimu: apimtimis, struktūra, elgsena, vidaus ir išorės aplinka, tai privalome vertinti prieš priimdami sprendimus. Įmonės veiklos atnaujinimo procesas ir vadinamas veiklos optimizavimu, nes valstybės raidoje, kuriai nuolat įtaką daro globalizacijos veiksniai, dinaminiai pažangos plėtros procesai nacionalinės ir tarptautinės rinkos sąlygomis pavienės įmonės veiklą verčia didinti, mažinti ar visiškai nutraukti.

Pagal Draft (2000) atisinaujinimo procesas aprėpia tokias pavienės įmonės veiklos optimizavimo etapus:

- realių optimalios veiklos rezultatų vertinimą įmonės viduje ir išorėje – ekonominės naudos nustatymą ir jos įtaką globalizacijos veiksnių procesams;
- planuojamų optimalios veiklos rezultatų pagrindimą skaičiavimais laike ir erdvėje.

Modernios įmonės veiklos optimizavimo modelis rodo šalies valdymo sistemos procesų priklausomybę nacionalinėje bei ES rinkoje ir griežtą eiliškumą, besiremiantį Lietuvos vidiniais bei išoriniais globalizacijos veiksniais. Pažymėtina, kad pereinant iš vieno veiklos ciklo į kitą yra būtina pavienės įmonės optimalios veiklos sąlygų formavimo ir valdymo sistemų dinamika veikiant laiko,

šalies ūkio, nacionalinės rinkos ir ES globalizacijos veiksniams. Praradus šią dinamiką, bet kuri įmonė yra pasmerkta bankrutuoti.

Įvertinę įmonės veiklos aplinką, galime taikyti principinį įmonės veiklos strategijos formavimo modelį, kurį sudaro pavienės šio modelio sudėtinės dalys, išdėstytos eilės tvarka:

- įmonės aplinka;
- įmonės misija;
- įmonės išorės ir globalizacijos veiksniai;
- stipriųjų ir silpnųjų pusių tyrimai;
- strategijos alternatyvos;
- strategijos atranka;
- strategijos įgyvendinimo programa;
- programos įgyvendinimo veiksniai;
- įmonės aplinka ir veiklos strategija.

Įmonės veiklos strategijos formavimas yra susijęs sus aplinkos veiksnių valdymu laike ir erdvėje, tai rodo globalizacijos veiksnių vertinimą bei įtaką optimizuojant įmonių veiklą Lietuvoje. Įmonių veiklos modeliavimas grindžiamas sisteminiu požiūriu: „nuo įmonės aplinkos iki veiklos strategijos“, o sistema funkcionuoja nuolat kintančios informacijos duomenų ribose, todėl informacijos vaidmuo yra išskirtinis. Globalizacijos veiksnių tyrimai – tai ilgas ir sudėtingas darbas, ypač Lietuvos sąlygomis, vykstant dinamiškiems ir liberaliems šalies ūkio, nacionalinės ir tarptautinės rinkos plėtros integracijos ir globalizacijos procesams. Kiekvienos įmonės raida priklauso nuo sėkmės ar nesėkmės veiksnių valdymo efektyvumo.

Įmonės veiklos veiksnių strateginių tyrimų nuoseklumas įgyvendinimas sudaro sąlygas prognozuoti veiklos operatyvinę, perspektyvinę ir strateginę strategiją bei užtikrinti veiksnių valdymo sistemos efektyvumo didinimą. Reikia paminėti, jos LR visų lygių valdžios institucijų vieta reikšminga optimizuojant pavienių įmonių veiklą, kuriai nuolat įtaką daro ES ir pasaulio globalizacijos bei integracijos procesai ir veiksniai.. šiandien šiuos procesus apibūdina esama Lietuvos politinė, ekonominė, socialinė bei tarptautinė situacija, kurią išryškina ES ekspertai bei mūsų šalies specialistai.

Apibendrinant, Pasaulio banko analitikai Europos ir Centrinės Azijos regionams prognozuoja stabilų ekonomikos augimą, kuris šiems regionams per ateinančius dvejus metus turėtų

sudaryti vidutiniškai 5 proc. per metus. Pastarajame dešimtmetyje besivystančios šalys įvykdė eilę ekonomikos reformų, jų ekonomikos augo sparčiai. Patobulintos makroekonominės politikos, nedideli infliacijos lygiai, prekybos liberalizacija, lankstesni valiutos keitimo kursai ir mažesni valstybių biudžetų deficitai sumažino netikrumą ir pagerino bendrą investicijų aplinką. Ilgame laikotarpyje šie faktoriai turėtų lemti vidutiniškai 3,5 proc. besivystančių šalių ekonomikų augimą kasmet iki 2015 metų. Lietuvos strateginis tikslas – užtikrinti tokius ekonomikos plėtros tempus, kad susidarytų palankios socialinės ir ekonominės sąlygos, kurios stabilizuotų globalizacijos veiksnių įtaką optimizuojant įmonių veiklą, modernizuojant bei steigiant naujas įmones Lietuvoje. Šis strateginis tikslas bus įgyvendintas, jeigu valstybės institucijos laiku parengs ir patvirtins ūkio ir rinkos raidos plėtros kompleksines strategines programas, kurios bus integruotos ES erdvėje ir atitiks bendrus vertinimo kriterijus.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nors „globalizacijos“ terminas šiandien vartojamas kaip niekada dažnai, tačiau tikslaus, plačiai pripažinto globalizacijos apibrėžimo nėra. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius, globalizacija galima laikyti procesu (ar keletu procesų), apimančiu socialinių santykių ir sandorių (vertinant pagal jų ekstensyvumą, intensyvumą, greitį ir įtaką) erdvines sandoros transformaciją, sukuriančiu transkontinentinius ar tarpregioninius veiklos, sąveikos ir galios panaudojimo srautus bei tinklus.
2. Siūlant tikslesnius globalizacijos apibrėžimus, labai svarbu parodyti, kad globalizacija labiau ribotiems erdvėje procesams neprieštarauja, bet, priešingai, juos sieja sudėtingi ir dinamiški ryšiai. Tokie procesai kaip regionalizacija gali sukurti tinkamas ekonomines, socialines ir fizines infrastruktūras, palengvinančias ir papildančias globalizaciją.
3. Integracijos ir globalizacijos procesų veiksniai nuolat kinta laike ir erdvėje, tačiau juo galima susisteminti į politinius, ekonominius ir socialinius veiksnius.
4. Prekybos globalizacija – tai daugiau nei produktų ir paslaugų mainai tarp nacionalinių ūkių (ekonomikų), nes ji teigia produktų ir paslaugų pasaulinių rinkų atsiradimą. Globalinė prekyba apima reguliarių produktų ir paslaugų tarpregioninio lygmens mainų sistemą.
5. Naujos finansinės operacijos, nacionalinių rinkų dereguliavimas ir tarptautinių bankų bei kitų finansinių institucijų plėtra sukūrė veikiančią globalinę finansų sistemą. Šiandien prekyba valiutomis ir vyriausybių obligacijomis pasaulio mastu reiškia, kad dabar du esminiai nacionalines makroekonominės politikos kintamieji – valiutų kursai ir palūkanų normos – susidaro globalinės finansų rinkos kontekste.
6. Vienintelė plačiau pripažinta sisteminio globalizacijos vertinimo metodologija buvo sudaryta bendradarbiaujant kompanijos A.T.Kearney bei leidinio „Foreign Policy“ specialistams. Šalys, pagal apskaičiuotą jų globalizacijos laipsnį, išdėstomos eilės tvarka, ir, remiantis rezultatais, ieškoma ryšio tarp šalių charakteristikos bei globalizacijos laipsnio. Globalizacijos indeksas apima ekonominę integraciją, technologinius pasiekimus, politinius įsipareigojimus, tarpasmeninius kontaktus.
7. Kadangi globalizacijos indekso skaičiavimas nėra sudėtingas, o tyrimo metodologija skelbiama viešai, būtų naudinga apskaičiuoti Lietuvos globalizacijos indeksą. Tai leistų palyginti Lietuvos globalizacijos rodiklius su kitų šalių bei nustatyti, kokią vietą mūsų šalis užima globalizuotų pasaulio valstybių sąrašė. Ši informacija būtų naudinga tolimesniam globalizacijos

nagrinėjimui: siekiant išsiaiškinti šalies situaciją tarptautinėje arenoje, nustatant silpnąsias ir stipriąsias puses, prognozuojant ateities tendencijas, atliekant įvairius koreliacinius tyrimus. Tačiau šis skaičiavimas reikalauja gilesnės analizės ir turėtų tapti naujo tyrimo tikslu.

8. Išskiriamos trys pagrindinės globalizacijos epochos, lėmusios esmines permainas daugelio šalių ekonominėje, socialinėje ir politinėje sferose: Amerikos atradimas, XIX a. technikos epocha ir elektroninė-internetinė revoliucija.

9. Globalinė integracija 2003-2005 metais atlaikė svyravimus, kilusius dėl karo Irake. Šis karas lėmė gilų ekonominį nuosmukį ir nesėkmingas derybas prekybos srityje. 62 pasaulio valstybių globalizacijos tyrimai parodė, jog pasaulio vienybė yra besitęsiantis procesas.

10. 2005 metais Airijos trijų metų iš eilės lyderės vietą vertinant globalizacijos lygį užėmė Singapūras. Viena iš Singapūro pakilimo priežasčių buvo padidėjęs politinis įsitraukimas tarptautinėje veikloje. Į pasaulio labiausiai globalizuotų valstybių penketuką 2005 metais dar įėjo Airija, Šveicarija, JAV ir Olandija.

11. Nors dauguma ekonomistų ir sutaria dėl bendros esminės globalizavimo teikiamos naudos, ypač ekonominio augimo ir gyvenimo lygio pagerėjimo kontekste, tačiau pripažįstama, kad šio proceso poveikis atskiroms šalims toli gražu nėra vienodas. Šalia teigiamo globalizacijos poveikio valstybių ekonomikoms ir gyventojų gerbūviui egzistuoja ir neigiami padariniai: pajamų nelygybė (tiek valstybės viduje, tiek tarp atskirų valstybių) ir nepastovumas (finansų rinkose ir ekonominėje veikloje).

12. Per trumpą laikotarpį Lietuva susidūrė su dideliais sunkumais, teko atsikratyti pasenusių tradicijų, gyvenimo būdo ir su atitinkamais kaštais pereiti prie naujų rinkos sąlygų. Per eilę metų reformų Lietuvoje buvo stabilizuoti infliacijos tempai ir sukurtos palankios sąlygos kasmetiniam BVP augimui (daugiau nei 5 proc. per metus).

13. Remiantis 2005 m. konkurencingumo augimo indekso skaičiavimo rezultatais, Lietuva (43 vieta) lenkia Lenkiją ir Latviją, tačiau atsilieka nuo per pastaruosius metus Lietuvą aplenkusių Slovakijos, Vengrijos, Čekijos, Kipro, o taip pat – nuo Maltos, Slovėnijos ir Estijos. Lyginant su ES valstybėmis-narėmis Lietuva atsilieka beveik nuo visų Vakarų Europos šalių, išskyrus Graikiją ir Italiją.

14. Geriau Lietuva yra vertinama valstybės institucijų valdymo ir makroekonominės aplinkos aspektu, tuo tarpu prasčiau – technologijų ir inovacijų diegimo aspektu. Lietuva ir toliau atsilieka nuo kitų ES valstybių narių tiesioginių užsienio investicijų srityje, kurios yra ir technologinės modernizacijos šaltinis. Pasaulio ir Europos kontekste Lietuva vis dar yra traktuojama kaip ne inovacijomis augimą grindžianti ekonomika.

15. Šiaurės Amerikos ir Europos regiono šalyse bendrai ekonominės laisvės gerokai padaugėjo, tačiau Lietuva išliko praktiškai nepasistūmėjusi į priekį, o kaimyninės šalys Estija ir Latvija smarkiai smuko žemyn. Ekonominės laisvės lygis Lietuvoje 2006 m. išliko beveik toks pats kaip ir praėjusiam tyrime – 23-ioji vieta.
16. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje pramonei ir verslui atvėrė plačią, be muitų, be vizinę vidaus rinką, pasinaudojimo struktūriniais fondais galimybes, supaprastino transporto ir žmonių judėjimą per sienas, suteikė teisinę aplinką, kuri, bus palankesnė verslui ir stabilesnė, nei buvo anksčiau.
17. Žvelgiant į globalios ekonomikos perspektyvas, ekonomikos augimas turėtų tęstis dar keletą metų kaip pastarųjų metų ekonomikos augimo pasekmė, tačiau šis augimas bus nuolatos mažėjantis.
18. Per pastaruosius keletą metų itin žemos kreditų palūkanų normos turėjo didelę teigiamą įtaką besivystančių valstybių ekonomikoms. Infliacija turėtų ir toliau pasireikšti ekonomikose kol augimo tempai viršys esamas prognozes bei naftos kainos ir toliau sąlygos augančias gamybos ir paslaugų kainas. Aukšto pajamų lygio valstybėse infliacijos požymių yra nedaug.
19. Pereinamuoju ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje įvyko žymių struktūrinių pokyčių: sumažėjo žemės ūkio dalis BVP, dar labiau sumažėjo pramonės dalis. Dalis pramonės šakų pradėjo gaminti žemesnio techninio lygio produkciją, santykiškai išaugo paslaugų dalis.
20. Lietuvos ūkio struktūrą lems pastangos ir galimybės gaminti didesnės pridėtinės vertės gaminius ir paslaugas. Tikėtina, kad paslaugų dalis BVP didės pirmiausia modernių informacinių ir telekomunikacinių paslaugų plėtojimo sąskaita, taip pat dėl valdymo, švietimo ir sveikatos apsaugos paslaugų vertės didėjimo, sąlygojamo didėjančių galimybių jas finansuoti.
21. Analizuojant ir įvertinant šalies konkurencingumą, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas tokioms charakteristikoms kaip nacionalinės ekonomikos lankstumas ir manevringumas, gebėjimas greitai ir adekvačiai reaguoti į nelauktus pokyčius pasaulinėje ekonomikoje ir pasaulinėje rinkoje, „gesinti“ vadinamuosius išorinius šokus (išteklių, valiutų ir kt.), išryškinti ir panaudoti atsirandančias pasauliniame ūkyje galimybes, sukurti naujas priemones savo padėčiai užsienio rinkose sustiprinti.
22. Lietuvos strateginis tikslas – užtikrinti tokius ekonomikos plėtros tempus, kad susidarytų palankios socialinės ir ekonominės sąlygos, kurios stabilizuotų globalizacijos veiksmų įtaką optimizuojant įmonių veiklą, modernizuojant bei steigiant naujas įmones Lietuvoje. Šis strateginis tikslas bus įgyvendintas, jeigu valstybės institucijos laiku parengs ir patvirtins ūkio ir rinkos raidos plėtros kompleksines strategines programas, kurios bus integruotos ES erdvėje ir atitiks bendrus vertinimo kriterijus.

Robertas Rudzevičius. **The Analysis of the Positive Influence of the Globalization on States Economics.** MBA Graduation Paper. – Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University, 2006, 74 p.

SUMMARY

The topic of globalization is certainly not new and has received major attention especially in the last few years. Globalization is a far-reaching phenomenon, penetrating into all spheres of social life. The success of Lithuanian economy and integration into the European Union and the global trade depend on inside and outside factors of globalization.

Globalization refers to the growing integration of economies and societies around the world. The economic dimensions include increases in the flows of trade in goods, services, and capital, as well as mobility of individuals across the borders. Important features of globalization include its link to technological advances that is somewhat independent of governments, and loss of distinction between domestic and international policies.

The main aim of this paper – to evaluate the situation and effect of globalization for the economies in the world and Lithuania, and present the suggestions how economic policies might be improved.

In order to achieve the aim, the following tasks were formulated:

1. To explore conception of globalization among different theories in Lithuania and the world and present the main factors of globalization;
2. To analyze evaluation models of globalization and evaluate it in the world;
3. To present possible perspectives of economic policies and the main suggestions to make use of globalization advantages in the world and Lithuania.

The major part of material consisted of the information gained from specialized publications, articles from newspapers, magazines. The analytical part of this study was based on the researches and analysis of different analysts and author's own opinion on globalization in the world.

Graduation paper consists of the introduction, theoretical, analytical and perspectives parts, conclusions and proposals, list of literature sources, 15 tables, 9 pictures and 3 appendixes. Volume of the paper is 74 pages. List of literature includes 25 sources.

MOKSLINĖS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Held, David; McGrew, Antony; Goldblatt, David; Parraton, Johathan. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. Vilnius: Margi raštai, 2002, ISBN 9986-09-242-6;
2. Pugačiauskas, V. Globalizacija ir Lietuvos ekonominė politika, 2000, [žiūrėta 2005-12-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.geocities.com/vykintas/m2mpa.html>>;
3. Mačerinskas, J., Matekonienė J., Pipinytė A. Globalizacijos poveikio valstybės ekonomikai pagrindinės koncepcijos. *Inžinerinė ekonomika*, 2003, Nr. 3 (34);
4. Makštutis, A. Globalizacijos veiksnių įtaka optimizuojant įmonių veiklą Lietuvoje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2002, ISSN 1392-1142.;
5. Mačerinskas, J., Pipinytė A. Globalizacijos vertinimo metodologija. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2003, Nr. 28, p.70-85;
6. Brahmabhatt, M. Measuring Global Economic Integration: A Review of the Literature and Recent Evidence. World Bank's World Development Indicators 1998 Report, 1998;
7. Dreher, A., Does Globalization Affect Growth? Universitat Mannheim, Oct., 2002;
8. Crafts, N. Globalization and Growth in the Twentieth Century. IMF Working Paper, 2000, WP/00/44;
9. Kolodko, G.W. Globalizacija ir posocialistinių šalių vystymosi perspektyvos. *Vilnijos žodis*, 2003, Vilnius;
10. Fischer, S. Globalization and Its Challenges. *American Economic Review*, Vol. 92, No. 2, 2003;
11. Kvedaras, V., Rūškys, G., Umbrasas G. Integracijos į ES poveikis Lietuvos ekonomikai: analizė ir kiekybinis vertinimas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2002, ISSN 1392-1142.;
12. Lietuvos laisvos rinkos institutas. Pranešimai spaudai, 2006, [žiūrėta 2005-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/pranesimai_spaudai/lietuvos_ekonomines_laisves_reitingas_per_metus_beveik_nepakito/2817>;
13. Milanovic, B. The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It. *World Development*, Vol. 31, No. 4, 2003.
14. Draft, R.L. Management, 2000. Sankt Peterburg: 4th edition;
15. Vilkas, E., Vasiliauskas A., Kuodis, R. Ekonomikos augimo ir jos struktūros plėtotės strategija, 2002, [žiūrėta 2005-04-04]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php>;

16. Martinaitytė, E., Keleras, A., Katkus, V., Nausėda G. Finansų sektoriaus plėtotos strategija, 2002, [žiūrėta 2005-04-04]. Prieiga per internetą:
<http://www.ekm.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php>.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

17. The World Bank. Global Poverty Down By Half Since 1981 But Progress Uneven As Economic Growth Eludes Many Countries, 2004. Press Release No:2004/309/S;
18. <http://www.atkearney.com>;
19. Lietuvos statistikos departamentas;
20. World Bank (Pasaulio bankas), <<http://www.worldbank.org>>;
21. LR ūkio ministerija.
22. Kearney, A.T. Globalization Index, 2005, [žiūrėta 2005-12-11]. Prieiga per internetą: <http://www.atkearney.de/content/veranstaltungen/globalbusinesspolicycouncil_global.php>;
23. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2005-2006. Hampshire: Palgrave Macmillian, 2005. ISBN: 1-4039-9844-2;
24. Lietuvos Pramonininkų Konfederacija. Naujienos, [žiūrėta 2005-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.lpk.lt/LPKNAUJ/newsdir/lpknews/NAUJIENOS/Kubilius.htm>>;
25. The World Bank. Global Economic Prospects: Economic Implications of Remittances and Migration, 2006, ISBN 08213-6344-1;

Tarptautiniai finansų srautai gali būti apibrėžiami kaip tarpvalstybiniai ilgo ir trumpo laikotarpio aktyvų ir paskolų srautai ir susiskirstyti į kelias grupes:

- *tiesioginės užsienio investicijos* – užsienio įmonių nuosavybė arba investicijos į jas, kai investuotojas atlieka tiesioginį vadybinį vaidmenį;
- *tarptautinis bankų skolinimas* – paskolos užsienio skolininkams nacionaline skolintojo arba užsienio valiuta;
- *tarptautinės obligacijos* – kredito instrumentai, išleidžiami užsienio skolininkų arba perkami užsienio skolintojų; tai pasižadėjimas nustatytu laiku sumokėti apibrėžtą pinigų sumą ir periodiškai nustatytais intervalais mokėti palūkanas; todėl obligacijos yra prekiaujami vertybiniai popieriai, denominuoti standartiniais vienetais;
- *portfelinės investicijos* – investicijos į akcinių bendrovių akcijas arba ilgalaikes obligacijas, paprastai laikomas dėl jų teikiamos gražos, kai investuotojas neatlieka jokio vadybinio vaidmens;
- *tarptautinės nuosavybės popieriai* – bendrovių akcijos, išleistos pirkti užsieniečiams;
- „naujieji“ finansiniai instrumentai – derivatyvai;
- *plėtros pagalba* – oficialiosios vienos vyriausybės pagalba kitai vyriausybei srautas;
- *tarptautiniai pinigų srautai* – užsienio valiutų pirkimas ir pardavimas.

Bendrieji kapitalo srautai – bendrieji kapitalo srautai iš šalies ūkio arba į jį.

Grynieji kapitalo srautai – bendrieji kapitalo srautai iš šalies, minus bendrieji kapitalo srautai į šalį; grynieji srautai parodo, ar šalies ūkis kaupia reikalavimus likusiam pasauliui, ar priešingai.

2 PRIEDAS

Grynieji privataus kapitalo srautai į besivystančias šalis 1977-1995 m., mlrd. JAV dol.

	1977– 1982	1983– 1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Iš viso	30,5	8,8	57,1	150,9	133,7	180,2	163,6	211,2
Grynosios TUI	11,2	13,3	18,6	30,8	35,8	54,9	66,9	83,0
Grynosios portfelinės investicijos	-10,5	6,5	18,3	37,7	46,3	92,3	53,3	42,9
Kitos*	29,8	-11,0	20,1	82,4	51,7	33,0	43,3	85,2
Afrika			2,5	3,4	2,9	7,0	12,4	11,8
Grynosios TUI			1,4	1,6	2,6	1,2	2,2	2,1
Grynosios portfelinės investicijos			-0,2	-0,5	-1,0	-0,9	1,1	0,1
Kitos*			1,4	2,2	1,3	6,7	9,2	9,6
Azija	15,8	16,7	25,6	47,9	30,8	69,9	81,9	105,9
Grynosios TUI	2,7	5,2	9,4	14,3	14,4	32,7	41,9	52,4
Grynosios portfelinės investicijos	0,6	1,4	-0,9	2,9	93,8	23,8	16,0	18,5
Kitos*	12,5	10,1	17,0	30,6	6,6	13,5	23,9	35,0
Lotynų Amerika	26,3	-16,6	17,3	24,0	54,7	64,2	48,5	48,9
Grynosios TUI	5,3	4,4	6,6	11,2	12,8	13,9	17,7	17,1
Grynosios portfelinės investicijos	1,6	-1,2	17,4	11,4	17,8	51,6	17,4	10,0
Kitos*	19,4	-19,8	-6,6	1,5	24,0	-1,2	13,4	21,8
Kitos besivystančios šalys	-11,6	8,7						
Grynosios TUI	3,2	3,7						
Grynosios portfelinės investicijos	-12,7	6,3						
Kitos*	-2,1	-1,3						
Pereinamojo tipo šalys			11,6	-2,9	3,5	7,2	11,2	29,7
Grynosios TUI				2,4	4,2	6,0	5,6	11,4
Grynosios portfelinės investicijos				0,8	-0,8	2,7	3,0	6,0
Kitos*			11,6	-6,1	0,2	-1,6	2,7	12,4

*Įskaitant bankų paskolas.

Šaltinis: Held, 2002

